

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkesztzo@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, kiadvány: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla és Bellus Ibohya

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyműhely: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjesztő a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjesztő a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon Restár Sándor
(Kondor Péter felvétele)

Az Írószövetség tisztújító közgyűlése elé

Sütő András, Lázár Ervin, Nagy Gáspár – és a sor folytatható – halálával a közelmúltban nagy veszteség érte a Magyar Írószövetséget, egyben a magyar irodalmat. Mondhatjuk vigaszt, életművük ránk maradt, a magyar szellem része, *egészünk* támasza, büszkesége – az örökség rész is, a rész summázó egész is.

A szeptember 22-én tisztújító közgyűlését megérő, immár több mint hatvanestendő Írószövetség leköszönő elnökeként úgy gondolom, a szövetség az elmúlt három évben megfelelt annak a szellemi örökségnek, amelyet legjobbaink bíztak ránk. Ami nyomasztó volt, az a gyakran megtapasztalt rosszindulat, de szerencsére ez az indulat táplálja az elszántságot a jóra, erre az indulatra válaszunk a teremtő magatartás belső nyugalma.

Az 56-os forradalom félévszázados évfordulóján tisztelegtünk mártírjaink emléke előtt, és szót emeltünk az ünnepeket kísérő rendőri brutalitás ellen. Nyilatkozatunk miatt támadások értek bennünket, de ma is úgy véljük, kötelességünk volt megszólalni.

Kiszolgáltatottságunk akár el is bizonytalaníthatna bennünket, de önértékünk őrzését, tudatát mégsem gyöngítheti. A magyar szellemi, kulturális, művészeti életben tapasztalható diszkriminációra, visszasságokra gondolkodunk, amelyek igazolhatatlanok. Mindennapi gyakorlattá vált az ellehetetlenítés, amely a diktatúra alattomos módszere volt. Kikophatna már a politika eszköztárából. Mert akkor is bénító, ha konok és következetes munkával próbálunk ellene szegülni. Beszéljünk nyíltan! Az Írószövetség, amely mintegy ezerfős tagságot számlál, s amely a magyar írástudók javát tömöríti, mára a működésképtelenség határára került. Székháza télen fűtetlen, könyvtára bezárva. És mindezen túl fölényeskedő, nemegyszer cinizmusig „kéjes” hatalmi arroganciával kell szembenéznie.

Mi a következő három évben a figyelem méltóságában kívánunk élni, munkálkodni. Azt kívánom, hogy szervezetünk, közösségünk a nemes, tiszta, igazi érdek védőjeként újuljon meg, legyen nyitott. A jövőben is a magyar kultúra és identitás védelmezőjeként működjön. Segítse mind az anyaországi, mind a kisebbségben élő magyar írókat. Ne adjunk hitelt a nemzedékeket, irodalmi irányzatokat egymás ellen hangoló, megosztó politikai taktikának, mert az alkotómunkához szükséges feltételek nem teremthetők meg összefogás és erős, érdekeit megfogalmazni és védelmezni képes szövetség nélkül. Azt kívánom az új elnökeknek, hogy vállalva a Magyar Írószövetség 56-os hagyományait és irodalmunk nemzetmegtartó értékeinek védelmét, sikerüljön neki elfogadható létfeltételeket kiharcolnia a magyar írók és az őket képviselő, egyesítő irodalmi műhelyek számára a nemzeti emlékezet megszüntetésében érdekelt politikai lobbik ellenében.

Kalász Márton

Kalász Márton: <i>Az Írószövetség tisztújító közgyűlése elé</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Szakolczay Lajos: <i>Hóharmat Isten képében (Nagy László és kortársai)</i>	3
Miklya Zsolt: <i>Amit hoztál...</i>	10
Szálinger Balázs: <i>Cseles Homérosz</i>	12
Sztanó László: <i>Képzelt etruszk költő sorai</i>	12
Csontos János: <i>Május Arpinóban</i>	12
Kiss Judit Ágnes: <i>Morgó Kovács Anna átka</i>	13
Kondor László: <i>Csak néhány év</i>	16
Weiner Sennyey Tibor: <i>Harangszó vasárnap; A legnagyobb legenda; Grammatikai evolúció</i>	19
Fátyol Zoltán: <i>Az álomi beszédről; Indián bölcső</i>	20
Nagy Gábor: <i>Álmatlanok és álmodozók</i>	22
Bajtai András: <i>Könyörgés, hozzád; Valami történt</i>	25
Pocsuvalszki Alíz: <i>Beteljesül; Vesd össze; Csalárdalapítás</i>	27
Dobozi Eszter: <i>Túl a rákbarakkon (Angelika naplójából – 6., befejező rész)</i>	28
Apostagi Zoltán: <i>Aggotton; Ácsolják már</i>	44
Restár Sándor: <i>(t)SUDA a Viola utcában; nyújtom a jobbomat; psalmus barbaricus</i>	45
<i>Petőfi szigorú tekintete (1958)</i>	48
<i>Isten szomorú (1960)</i>	49

nyitott műhely

Kondor Péter: <i>„Ha borbély volnék, biztosan fej nélkül születnének az emberek!” (Beszélgetés Restár Sándorral)</i>	50
--	----

nézőpont

Völgyesi Orsolya: <i>Középponti vármegyéből vezérvármegye (Pest vármegye a reformkorban)</i>	60
--	----

könyvszemle

Alföldy Jenő: <i>Igazak modorában (Csontos János: Para)</i>	64
Végh Attila: <i>A távolság rétegei (Győrffy Ákos: Nem mozdul)</i>	66
Zsávolya Zoltán: <i>A „prózaista” R. (Radnóti Miklós: Összegyűjtött prózai írásai)</i>	68

**Számunkat az ARTE Galéria és Aukciós Iroda
(Bp., V., Ferenczy István u. 14.)
szeptemberi árverésének anyagából illusztráltuk.
További információ: Marsó Diana (20) 477-4228**

A balatonfüredi Salvatore Quasimodo pályázaton Miklya Zsolt *Amit hoztál* című verse nagydíjat kapott. Szálinger Balázs *Cseles Homérosz* és Sztanó László *Képzelt etruszk költő sorai* című verse különdíjas. Csontos János *Május Arpinóban* című verse oklevés elismerésben részesült. Köszönjük Balatonfüred Önkormányzatának, hogy előfizette lapunkat a HÍD Programban részt vevő Lóczy Lajos Gimnázium és Idegenforgalmi Szakközépiskola tíz diákjának.

SZAKOLCZAY LAJOS Hóharmat Isten képében

Nagy László és kortársai

Nagy László, a legszelídebb „versben bujdosó haramia”, akinek korbácsaitól fölöttébb félték az igaztalankok, szerencsés korban élt. Nem azért, mert az idő tájt minden galádságra (persze a kezdet más volt) – porcukrot hintett az ég, hanem azért, mert felnőtt fejjel megtapasztalhatta, hogy mit is jelent a szocializmus zűrös korszakában embernek megmaradni. Az erkölcsöt hirdetni – tiszta, szabad szóval – akkor, amikor a pártfegyelem által jól őrzött skatulyákban gyűlt a gyakran vér szennyezte mocsok, bátor tett volt.

Ám a véletlen révén rámért szerencse nemcsak azért volt ajándék, mert a költő, a kemény szó apostola a meglopottak érdekében sűrűn hallathatta hangját, hanem azért is, mert olyan szellemi társak – egy nagy nemzedék jelesei – között élt (sokukkal barátságban, másokat mesterként tisztelve), akik a huszadik század derekán, s az azt követő pár évtizedben jelenlétükkel s műveikkel igencsak lendítettek a magyar művelődés kátyúba ragadt szekerén.

Szembementek – mi mást tehettek volna – a korrallal, s ez etikájuk szerint nem különös cselekedet volt, hanem a zsarnoksággal szembeni nyílt megvallása annak, hogy elég!

Az ármádia idősebb tagjai – Kassák Lajos, Ferenczy Béni, Tamási Áron, Németh László, Nagy Lajos, Korniss Dezső – már a két világháború között letették névjegyüket, s hogy némelyikük korábban a baloldallal szimpatizált, még nem jelenti azt, hogy automatikusan elfogadta volna az új – a felszabadulással *dúlást* hozó – „rend” parasztot és értelmiségit egyként gúzsba kötő intézkedéseit. Kassák hajdanában már avantgárd lapjaiban „szocializálódott” – a Ma címlapján Bortnyik Lenin-metszete mellett Mattis-Teutsch-grafika és Bartók-kotta is szerepelt –, Tamási pedig a Vásárhelyi Találkozó (1937) *Megnyitó beszédében* mondta ki, forrósítva a léghőrt, a szellem emberére kötelező álláspontot: „a magyar történelemben igen gyakran megtörtént, hogy költők és írók álltak a dobogón, és onnan követelték közösségük számára a honpolgári jogokat, embertestvéreik számára magyar és idegen elnyomóktól egyaránt az emberi szabadságot.”

Nagy László, tudtommal, sosem választott magának pódiumot. Kitarzott a perlő szó – „káromkodásból katedrális” – igazsága mellett. Versének politikuma sem plakát-harsányan agitatív jellegű, hanem mély meggyőződésből származó ítélet. Baráti körében vagy azokban a társaságokban, ahol szívesen megfordult, többen is

(Tamási Áron, Németh László, Veres Péter, Simon István, Zelk Zoltán, Sütő András, Csoóri Sándor) művelték a publicisztika műfaját mint szemnyitogató eszközt, ő – kivéve a tulipános házak melletti kiállítását (Élet és Irodalom-vita) – megmaradt a költeménybe rejtett, ezért talán hathatósabb gyúanyagnál.

A fényes szellőkkel indult, a paraszti sorsból való kiemelkedést tekintve azonos arcokat mutató költő-triumvirátusból Simon István – aki országgyűlési képviselő is volt – politizált (népfrontos jelleggel) a meghatározottabban. (Fokozatosan gondolatívá váló verseiben később számat is vetett eme korszakával.) Juhász Ferenc rejtetten is nyílt „közéleti kacskaringója”, az Aczél Györggyel való – taktikai? – barátkozás főképp a főszerkesztőt (Új Írás) emelte-sújtotta. Valószínűleg ennek volt köszönhető, hogy fokozatosan eltávolodott fiatalkori, szívbeli barátjától, a *Búcsúzik a lovacska* költőjétől. Pedig hányszor mondta fünek-fának, hogy *együtt* kellene lapot csinálniuk.

Ám ezek a drámai szakítások – lett légyen megannyi oka (hiúság?, a szereplők megváltozott életkörülményei?) – bármily fájdalmat hordoztak is, valójában csak a felek magánéletére hatottak. A művek közötti kapcsolat – mert mindeniknek valamiféle „társadalmias látomány” állt a fókuszában, ideértve a magyarság sorsproblémáit s a történelmi ajzottságot is – sosem szakadt meg. A példa korai, de jól mutatja, hogy mindketten ugyanannak a láncnak *erős* szemei. Ha Juhász még a forradalom előtti nagy művében, *A tékozló országban* azt mondta, az „időutazást” tekintve nem is kicsi metaforikus súllyal, hogy „Árva nép, pusztas ország, téged ki fog majd méltón elsiratni?” – a sors csalafinta fintora, hogy a poémát *Dózsa*-sorozatával illusztráló Kondor Béla később Nagy László és Szécsi Margit egyik legjobb barátja lesz –, a *Karácsony, fekete glória* költője a magyar októbert elsirató versében alig pár év múlva így felelt: „Léleknek nem hozol békét / ó busa isteni angyal! / Vér-illatos a karácsonyfa, / – glória – / aggatva iszonyattal. (...) Csillagig nő a halálfa, / ragyognak vér-zománcos / gömbjeid – szemem fájva zendül / – glória – / a holtak homlokához!”

Ebbe a drámai hangulatú *azonosságba* nem kell sok mindent belelátni, azt azonban igen, hogy mindkét poéta a versnyelv – igaz, más-más módon történő – (talán Nagy Lászlóhoz illik ez a szó) *meglovagolásával* milyen téres síkra ért. (Nem csupán a „terület” mérete érteendő ezen.) Juhász mohácsa – későbbi költészetében is észlelni ezt – barokkos *lendülettel*, a szóképzés mámorában kozmikus magasságokban (a biológia kozmoszát is magában foglalva) landolt. Evvel a szándékos *tülpörgetéssel* vallatik Isten, ország, ember.

A *Versben bujdosó* szerzője viszont – még nagy terjedelmű, a föld és a szokásvilág mitológiáját látomásos „realizmussal” vegyítő poémáiban is – ökonomikusabb, visszafogottabb. A pontosság azoknak a látomásos vagy annak tetsző – némelykor az abszurditásig hihetetlen – „verstörténéseknek” is sajátja, amelyekben egy jóízű, kocsmai haláltudat (netán végletekig fokozott félelem) a füllettős népmesei toposzok segítségével van kibontva. (Nem tudom, hogy a jól ismert, humoros hetilap, a *Ludas Matyi* elrettentés gyanánt hány kortárs költő versét közölte – valószínűleg egyetlen lírikusét sem –, az viszont tény, hogy az *Irtsák ki a délibábot* kitűzetett eme sajátos szégyentáblára, holott Czine Mihály emlékezéséből kiviláglik, hogy a költemény az újfelhértői Koppantó Csárdában eltöltött *vidám délutánnak* csaknem „szó szerinti”, a valóságos mozgásokat híven visszaadó leképzése.)

Kormos István, a Juhász helyébe lépett régi-új barát – akinek sok minden mellett azt a megrendítő tévériportot is köszönhetjük („– Mit üzensz azoknak, akik száz vagy ötszáz év múlva ülnek szembe veled? – Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket.”) – vagabund, kópés hangjával, a sinkai mezőket Erdélyre is kiterjesztő (*Ágborisrét*) népi szürrealizmusával, örökké cicerélni akaró jókedvével (csak Sövényházi Márta helyett mindig mást talált), Yorick bohócsipkáját (hogy kéznél legyen) mindig a hóna alatt hordozva, végzetlen keserűségének a kacajával – ami mindig fiatalos derűnek számított – jó hatással lehetett Nagy Lászlóra. (Ikerfogatuk az irodalomtörténész-kritikus Kiss Ferencsel és az akkor sofőrként funkcionáló Zelnik Józseffel kiegészülve Erdélyt is bejárta.)

A *Szegény Yorick* költőjének, aki mellel nem egy induló fiatal (Kiss Anna, Veress Miklós, Kovács István, Nagy Gáspár, Pintér Lajos, Szöllősi Zoltán) istápolója is volt – ezek az ifjanc poéták természetesen Nagy Lászlóhoz is kötődtek – fölöttébb fájt, hogy Juhász és Nagy nem (vagy alig) akarnak egy tából cseresznyézni. Ha tehetné, egyiknek és másiknak is – ha szükséges, naponta

– fölolvassná az 1951-es *Testvéreket* („Iszkázi Rimbaud, ha öreg leszel, / fehér fejed fölvesd s hajóra szállj. / Vagy indulj holnap, áll még Tahiti, / Ramanborannál hajóddal megállj. (...) Juhász, Juhász, / rímgörgető-Yukon, / ne vesszünk össze egy bitang juhon.”).

De a *zajlás* mindig mást hozott. Néha tragédiákat is. Kormost, a szelíd angyalt, a „kék szeműt”, épp Nagy László temette – „Páratlan versbeszéd az övé a hazában”

–, és nemsokára, megemésztve a fájdalmat, Juhász is elsi-ratta Nagyot furcsa, *Az üres járógép* címmel illetett poémájában (talán szégyenkezve is azért, mert a *Hószakadás a szívre* című nagy versét nem merte közölni).

Hószakadás a szívre? Hószakadás a szívre és a házára! Nem gondolhatnám, hogy a felsőiszkázi kozmosz – csillag-kert, történelem-kert, szerelem-kert – gazdája, a doni fehér jégkoporsók kapcsán vallatva a kort, épp a halálra készült, jóllehet magában már rég, a természeti ember bölcsességével *elrendezte* a végső dolgokat. „Tudod, a halál elvisz mindenkit, de aki fél tőle, azt előbb, még élteben meg is alázza” – mondta Kósa Ferencnek. Őt, a bátrát, nem alázza meg. Csak incselkedett vele.

Köréje ültette a halállal *viselőseket* – egy regiment kitelnék belőlük –, hogy ne feledhesse a kor (Szécsi Margit, a hűséges társ szavával) a Nagy Virágvágó Gép – micsoda parancs, hogy a legjobbak hullnak el mindig – mesterkedéseit. Ahogyan sorolom a neveket, fekete levelek hullnak az avarra. (Amely a társadalom, a történelem és a politika nyaktilója nyomán, a szingizdagságra sosem ügyelve, végtére mindig is koromfekete.) Tamási Áron, Kondor Béla, Kamondy László, B. Nagy László, Simon István, Szabó István, Szilágyi Domokos, Latinovits Zoltán – még sorolni is félelmetes. És hogy a föld alatt se legyen nyugta, folytatódik – Hervay Gizella, Huszárk Zoltán és Korniss Dezső, Czine Mihály és Ratkó József, Szécsi Margit és Zelk Zoltán, Páskándi Géza és Szervác József, Rózsa Endre és Zolnay Pál, Kiss Ferenc és Berki Viola, Sütő András és a legfrissebb halott, Nagy Gáspár nevével – az irdatlan menet.

Dési Huber István (1895–1944), akvarell

Ami előtt továbbrajzolnám Nagy László és a körötte bolygó kortársak körét, egy pillanatra hadd lépjek vissza a vakító gyász-fehérséghez. Talán azért is, mert a *Hószakadás a szívre* az a „politikai” – az életműre így nyíltsággal nem nagyon jellemző – költemény, amely előkészítette a költő-esszéista-filmíró Csoóri Sándor történelmi vizsgálódását (*A magyar apokalipszis*), s ugyancsak utat tört a filmművész Sára Sándor e témakörben mozgó dokumentumfilmjének, a *Pergőtűznek* is. Tehát amikor Nagy László azt írta, hogy „a kétszázötvenezer / már nem ábrándozik többé / hazáról tüzről tüzes levesről / még lelkük se bujdoshat elakadt / belefűlt az is a hóba // Zöld alapon piros parolit / pázsiton vért / visel a hazai Halál”, akkor – miként Csoóri mondotta volt a felkent *tiszogatókra* – a „büntudat hóviharából” kiemelt egy népet.

A Nagy László-féle „magyarság-vers” történelmi korpusza – a tartás becsülendő – bizonyos összhangzattal (költők – erkölcs-szimfóniák!) hivatott megvalósítani. Bár illúzióknak tetszik, előre is és hátra is sugárzik az időben. Amiből épült, azt továbbadja, s amit továbbad, az ugyancsak élni fog más kontextusokban. (És perzselő érvénye van a szinkronitásnak is.) Valamely író-tudós-művész akár egyetlen közös elem vagy tematika folytán is kapcsolódhatik az életműhöz – például Tornai József a *Veres Péter énekekkel*, s a természet „filozófiáját” faggató kozmikus vággyal, a népzene gyűjtő és -tudós Kallós Zoltán a *Táncbeli tánc-szók*ból is kihallható csujogatókkal, Latinovits Zoltán az Ady-életműben lázzal fölfedezett, Nagy Lászlónak is kedves „korbáccsal”, Korniss Dezső a korérezékeny *pásztoRablókkal* és a belőlük eredő erkölcsi motívumokkal, Tóth Bálint és a kanadai Fáy Ferenc a szimfóniává fejlesztett 1956-os élményekkel (egyáltalán, ez utóbbitól ismeri-e valaki a *Jeremiás siralmi* című, egy egész poémára kiterjedő átok-imát?).

Nagy László és Kondor Béla sokirányúsága ellenére is rokon komplexitást mutató kapcsolata leginkább a közös „élményvilágban”: a világlátásban, a reneszánsz teljességhez való vonzódásban, az anyagszeretletben és kézmívességben, a teremtett szellemi és tárgyi világ magas fokú igényességében mutatkozik meg. Nagy László sosem lép – ha egyáltalán létezik ilyen terrén – Kondor szakrális terébe, viszont „angyalai”, „katonái”, igazságosztó – mindig a konvenció ellen lázadó – „szentjei-szörnye” ugyanazt az izzást képviselik, mint ami grafikus-festő-költő barátját jellemzik.

Mindketten Ikaroszként akarják a kozmoszt meghódítani. A *Darázskirály* piktora szárnyas gépek, modellek, kilövő-állványok révén – épített hangszereiben is ott a technikai virtuozitás mint leonardói örökség –, míg költő-képzőművész társa a természet szervességét és erejét szimbolizáló, pegazussá fejlesztett ló segítségé-

vel. (Tárgyaik is szemben állnak egymással: az egyiké lepke-áttört váz, a másiké tömör anyag-reálitás.) Kondornak Palestrina kórusa és Bach zenéje adja a megnyugvást, a *Menyegző* poétájának a „gyimesi keservek és a mezőségi lassúk zokogásai”.

A feleség, Szécsi Margit nemcsak azzal lép a bűvös körbe, hogy több verset ír – miként az egyik címe közli – *A repülés géniuszához*, hanem avval is, hogy idegrendszereinek minden húrjával már-már mámorosan ünnepli a Földtől (a reáliáktól?) való elszakadást. „Szárnyaink legyűrük a vonzást. / Isten velünk. / Madári csontokkal bordás / mellkasunk s az égi aranyház / Emelkedünk.” Egy másik versében a festőművész-költő barátot védangyalnak is megteszi, a személyükön túllépve nyilván közösségi jelleggel: „Ó, ripacsos gyémánt-szobor! / Átlátszó-tiszta életed, / hibáid is tündöklenek. / Vigyázzon ránk kettős erőd: / az igazság, s a képzelet” (*Kondor Bélának*). A jó barátot elsirató vers, *Az ítélkező* pedig a véghetlen fájdalom ordításával – „Kenyérünk, Angyalunk, Forradalmunk” – ama híres festmény motívumát visszhangozva, átvállalja az angyal fogai közül kieső, gyilkolásra és védelemre egyként alkalmas, a felelősséget szimbolizáló szerszámot: „az a kés a miénk / az a kés a miénk már”. *Az Imák*, a sodró erejű Miatyánk-parafraíz szintén Kondor emlékének áldoz: „Nem láttuk mi magát részegen toporogni, / maga a szívét itta le sikeresen, / hordozva a nemzet zsákját akár a vasúti rakodómunkás”.

Szécsi, az Európa útjain bolyongó, s azt megfájó, a „menetelés” töviseit férjénél talán jobban is érző költő kiváltképpen kötődik az avantgárdhoz. Nem formai, hanem lelki okai vannak – a fölfedezés mint mámor – ennek a viszonyoknak. Eléggé nem becsült nagy poémája, a Kassák ifjúságát megidéző *Madár-e az Denevér?* akarva-akaratlan úgy szélesíti ki a Nagy Lászlóhoz kapcsolódó, hangban és viselkedésmódban újat hozó koncentrikus köröket, hogy közben megmarad legszemélyesebb valomásnak. (Fölköttebb érdekes, ugyanakkor érthetetlen, hogy amíg a *Himnusz minden időben* szerzőjének újításait a modern magyar líra többé-kevésbé be tudta fogadni, Szécsi Margitét teljesen elvetette. Minderre bizonyíték az 1996-os *Hét évszázad magyar költőiben* való alibi-szerepeltetés, két nem túl jelentős verssel.)

A közösségben való gondolkodás és az ezt tükröző magatartásforma – tehát nem csupán a művek stílusbeli hasonlóságáról van szó – olyan embereket is összeköthet, akik – mint a marosvásárhelyi Sütő András – a politikai cselekvés hatékonyságát (vagy éppen lehetetlenségét?) a gyakorlati munkában igencsak megtapasztalhatták, s olyanokat is – mint Nagy László –, akik ódzkodtak a közéleti szerepvállalástól. Ha Sütő karakteres megnyilvánulását – „égő házban nem fészülködni kell,

hanem tüzet oltani” – összevetjük a párizsi séta során magnóból erdélyi muzsikát hallgató felsőiskolai bárd szavaival (Kósa Ferenc naplója őrizte meg), azonnal észlelni az egyezéseket. „Látod, változnak az idők. Vigyázó szemünket még Párizsban sem Párizsra vetjük már. Oda fordulunk, ahol bajok érik az embert. Ahol kellünk. Ahol ég a ház. Lassan olyanok leszünk, mint a kivénhedt tűzoltók, az emlékezetünk kilök magából minden fölösleget. Csak a tüzek ténye marad, meg az oltás.”

Ezért is olyan hatalmas sugarú – az origóban Zrínyi és Balassi, az ív találkozási pontján, mondjuk, Nagy Gáspár – az a kör, amely magába ölel minden, a Nagy László-i életmű és magatartásforma egészével s bármely szakaszával, momentumával azonos vagy azzal hasonló törekvést. A kisebbségi sors nem kis átka, az anyaországtól (életétől s kultúrájától) való elzártság növelte is a „tiltott áru” értékét. Hervay Gizella egy helyütt arról számolt be – több mint négy évtizedes a történet –, hogy Szilágyi Domokossal közös bukaresti üzlethelyiség-lakásukban mily lázas forrósággal másolták le – kézírással! – egyetlen éjszaka a kölcsön kapott Nagy László-kötetet. De az életmű éppúgy világító lámpása volt Farkas Árpádnak és Király Lászlóéknak (a romániai Forrás második nemzedékének), mint az azt követő rajzásoknak. Innen eredeztethető a két versantológia, a budapesti *Elérhetetlen föld* és a sepsiszentgyörgyi *Kapuállító* közötti, rokonszenven messze túlmutató összekötő kapocs is. Ezzel szemben – az avantgárd irányultság miatt a tény nem is annyira meglepő – a jugoszláviai Symposium-nemzedék alkotóit, jóllehet irodalmi papájuk, Bori Imre elsőként szentelt kismonográfiát (Juhász Ferencsel közösen) Nagynak, hidegen hagyta *A Zöld Angyal* poétájának tevékenysége.

Az ötvenéves Nagy Lászlót köszöntve írta Csoóri Sándor (*Elérte a láng a képzeletet*): „Alig van, sőt talán nincs is költőnk, akivel ma Magyarországon annyian együtt volnának, mint vele.” Mert „a világot ő mindig úgy bizta rá a nyelvre, mintha a nyelv: Isten volna”? Valóban „nagy hatalmú és cselekvő” ez a nyelv. Kevés simogatásában és ezer robbanásában is. Drámaisága, jóllehet a Somló felől jövő szél szikráztatja, sötét felhőiben – a tisztességre (egyévre és házára) szünetlen leselkedő veszély kimondásában – van. Senkinek és semminek nem kegyelmező indulatában. A személy – Czine ír a fiatalkori, énekkel tarkított „bandázásokról” – szeretni való. Metaforát sűrűn csattogtató *verskorbácsa* – mert minden ütés fáj – nem annyira. Pedig ebben a *kínzó* szeretetben annyi melegség van, annyi világot eligazítani igyekvő – az egyént *örhelyzete* folytán (a szerelemre is ügyelni kell, a házára is ügyelni kell) Nappal süttető – szándék, hogy lehetetlen kibújni büvköréből.

„A költői kép energiasűrítés, magas fokú érzékletesség, szinte tapintható plasztika” – így a költő *Az én gondjaim* című írásában. Követői vagy a vele egy húron pendülők is ezt vallják. Mintha az a *Csillagvirágváza* (Utassy József) – mert négy égtáj feszíti palástját-páncélját – sohasem volna szétrobbantható. Ratkó József búcsúversében szinte „Dózsa-evésre” vetemedik: „Milyen idő jön, Halott, / hogy elásunk, mint a kincset? / Meg kéne ennünk, Halott, / szavaidat is lenyelnünk” (*Nagy László*). E nélkül a végtelen szomorúságú és kiúttalanságról tanúskodó – „sohse márciusodik” – *plasztikai* jövőkép nélkül hatásos volna-e a *Tánc* apokaliptikus víziója? A kezdés és vég – dráma és drámai furcsaságú remény: „Magyarország temetőföld, / posztumusz humusz. / Történelme soha el nem / évülő priusz (...) Életet aki ha itt vet, / húsba vet magot. / Holtból bú elő a kised, / jövődő halott. // Mégis: hogyha szülni már egy / ringyó sem akad, / hónom alatt költöm ki a / fiacskáimat”.

Akárha az „eljön a Zöld Angyal” – eljön a fekete katoná – a véraláfutásos jövő visszhangoznék. E nélkül az „alapélmény” nélkül az elégia felé hajlásában is komor következetességgel éneket mondó Csoóri Sándor, a vasat is meghajlító Buda Ferenc, a doni fehér sivatag sírását megidéző Bella István, az iszkázi kozmoszt más fénytörésben láttató Ágh István, a természet bukolikájában is a létezés sarkcsillagait láttató Kiss Benedek – és hogy fiatalbakkat is említsek – a csíkszeredai Ferenczes István, a bérbaltavári-budapesti Nagy Gáspár és a mezővári Vári Fábrián László költészete nem volna az, ami: a történelem pecsétjével (is) hitelesített, tüzes indulatú metafora-lánc. Érzékletes képi beszéd, ám Illyés gondolati versének logikáját is magában foglaló tisztaság-próba.

Az *Elérhetetlen föld* alkotói – a már említett Utassy Józsefen és Kiss Benedeken kívül Rózsa Endre, Kovács István, Oláh János, Mezey Katalin és társai – ugyancsak sokat köszönhetnek Nagy Lászlónak. Az általa írott antológia-előszó, a dolgok kristálytisztá néven nevezése – ezek a fiatalok „a torkon vágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül” (*Fölrepülni rajban*) – bátorságot adott és hitet, s nem utolsósorban olyan indító lökést, amely a pályakezdésen jóval túl is ösztönző erővé vált. És az maradt – ezért is teljesedtek ki az életművek – mind a mai napig.

Magam is láttam Fejedelem voltát, amikor a Kortárs még – amelynek a szerkesztőségében dolgoztam – az Élet és Irodalommal együtt a Széchenyi utca I. sz. alatt székel. Az irodalmi hetilap képszerkesztőjének a grafikusok és festők örömmel hozták munkáikat – gyakran még a folyosón való sorban állást is elviselték (Nagy Lászlónak akkora szobája volt, hogy ha egy *ember* bement, kettőnek ki kellett jönnie) –, hiszen tudták, hogy minden alkalommal gondos szeretet veszi őket körül. Munka végeztével innen ment át – néha kísérettel, néha

egyedül – a Nimród étterembe, hogy elköltse ebédjét. Sok asztaltársa volt – szerették, tisztelték, kíváncsiak voltak egy-egy szavára, véleményére –, de legszívesebben Páskándi Gézával és Takács Imrével ebédelt. Páskándi, a nagy dumájú világfi és Takács, a kevés szavú paraszt filozófus itt is (különben mindkettő kollégám volt) jól kiegészítették egymást.

Sokszor állt rövidebb-hosszabb írásban egy-egy pályatársa mellé. Úgy, hogy antológia bevezetőben (Kiss Anna), újságcikkben (Szalay Lajos, Rékassy Csaba, Orosz János), katalógus-szövegben (Korniss Dezső, Molnár József), valamely könyv előszavában (*Elérhetetlen föld*), egyikről-másikról esszé-, „recenziót” írva (Kallós Zoltán: *Balladák könyve*, Tamási Gáspár) bemutatta őket. Néha szóban is (*Az új magyar művészetről*, Marsall László). Egy-egy alkalommal születésnap-i köszöntő (Ferenczy Béni, Zelk Zoltán) és búcsúztató is (Kondor Béla, Kormos István, Szilágyi Domokos) kikerült a tolla alól.

A versajánlásokkal megtisztelték tábora is nagyon gazdag. Legyen komoly vagy bármily játékos a vers, sosem marad ki belőle a megszólítottak „jellemrajza”, megannyi tulajdonsága. Tehát a kedvességen túl az ilyesféle „alkalmi vers” is poétikai erővel (forma, leleményesség) bír. Nagy Lajos – *Halálig tiszta; Búcsú Tamási Árontól*; Berki Viola – *Viola rajzai*; Korniss Dezső – *PásztóRablók*; Budai Ilona – *Szólítlak, hattyú*; Szervátiusz Tibor – *Ady Endre andezitből*; Szabó István – *Az elhunyt várakoztatása*; Simon István – *Három nap, három éj*; Szilágyi Domokos – *Glossza, bocsánatért*; Latinovits Zoltán – *Gyászom a színészkirályért*; Kormos István – *Kormos és körei*; Schéner Mihály – *Schéner Mihály festő-, szobrász- és kalapgyűjtőművésznék*; Ágh István – *Vers és szőlővessző öccsének*; Bella István – *Bárányos dedikáció*; Zelk Zoltán – *Madaras dísztvírat a beteg Z. Z. költőnek, születésnapjára*.

A Kondor Bélához és Orosz Jánoshoz fűződő barátságon kívül, a felek közötti több-kevesebb rokon vonás révén, számtalan olyan kapcsolat alakult ki, amelyben a

művek – a személyek közötti viszonytól függetlenül – erősítették egymást. Hogy csak a képzőművészeket említsem: Szalay Lajos, Vígh Tamás, Barcsay Jenő, Korniss Dezső, Schéner Mihály, Deim Pál. Ugyanakkor zenei „szövetségek” is születtek. A Nagy László-vers volt olyan erős, hogy kihívást jelentsen akár a legremekebb zeneszerző számára is. Korvalóságából a zenei harmóniak (vagy diszharmóniak) által megszólaltatott tisztaság „korvalóságát” kellett áhítattal, drámai erővel, balladisztikusan

vagy épp a kozmikus hangzásvilágra ügyelve kibontani. Kósa György dala (ének – zongora), a *Szólítlak, hattyú* – unikum.

A többi zeneszerző kórusműben szólaltatta meg – bár Kocsár Miklós három nőikarának egyikében (*Ó, havas erdő némasága*) jelentős a szoprán szóló is – a kényesen büszke, s ugyanakkor szilaj versbeszédű világot. Láng István (*Tűz*), Vántus

Derkovits Gyula (1894–1934), rézkarc

István (*Tűz*), Orbán György (*A feltámadás napján – csodafiú-szarvas*), Csemiczky Miklós (*Virág, virágom*) egymeműikarra, nőikarra írott művei a felsőiskolai kozmosz illuzórikus valóságát, „történelmi” szépségét hozták vissza. Különösen Kocsár Miklós tett sokat azért – talán mert „ráérezte Nagy László ősi elemekből táplálkozó modern költészetére” (Ittész Mihály) –, hogy ez a „mély értelmű, kozmikus poézis” a zenei hangzásvilágot tekintve is a legméltóbban ragyogjon (*Liliom-dal; Tűz, te gyönyörű; Tűzciterák; Csodafiú-szarvas; Három nőikar – Szerelem emléke, Ábránd, Ó, havas erdő némasága*). Az 1956-os magyar forradalom ötvenedik évfordulóját is az ő kompozíciójával, a Nagy László négy versére írott kórusművel ünnepeltük. (A népzenei vagy az abból induló muzsikát játszó együttesek is – Sebő Ferencéktől a Misztrálíg, és a Kalákától a Mentés másképpen csoportig – természetesen nagy kedvvel és leleménnyel nyúltak/nyúlnak ehhez a tiszta forráshoz.)

Ám Nagy a hazai kollégákon kívül baráti-munkatársi (nem föltétlen a személyes ismeretségen alapuló) kapcsolatban állt megannyi ország írójával is. Hogy nemzetközi-vé szélesedett a kapcsolat, leginkább a (kezdetben muszaj-

ból végzett, de később az érdeklődési körrel kiszélesedett műfordítói munkának köszönhető. *A vasárnap gyönyöre* poétája természetesen a rengeteg népköltészeti mű (bolgár, délszláv, spanyol, orosz, stb.) és külföldi klasszikus: a francia Rimbaud, a Bolgár Botev, a spanyol García Lorca, az orosz Puskin, a kínai Li Taj-po verseinek a magyarra ültetésével „alapozott”. És igen komoly figyelmet fordított arra, hogy nemzedékének költői vagy a még fiatalabbak magyarul is hangot kapjanak. Műfordításainak vezérelve: „a világ költői rokonok a humanitásban”.

A magyarítások nagy gonddal készültek – ebbéli kényszeredéseire bizonyosság a napló számtalan bejegyzése –, de úgy, hogy ne csupán az idegen föld íze legyen előttünk, de „az anyanyelv is dicsértessék”. Az angol Dylan Thomas és Ted Hughes, az amerikai Gregory Corso, a szerb Vasko Popa, a lengyel Zbigniew Herbert, Wisława Szymborska, Tadeusz Nowak, a román Marin Sorescu és Ioan Alexandru, és sok bolgár poéta, Georgi Dzsagarovtól Sztefan Canevig, Nino Nikolovtól Hriszto Fotevig és Ljubomir Lencsevig, mind-mind tőle kaptak – más műfordítóik mellett – lámpányi fényt, hogy magyarul is megmutathassák karakterüket. Herbert szép verse, az *In memoriam Nagy László* megrendítően vall e kapcsolatról: „nem ittunk bort sorsot se törtünk / pedig együtt voltunk / a Rózsa s a Kereszt oltalmában” (Kalász Márton fordítása).

Nagy László érték-körei – talán a föntiekből is kitűnt – tágasak voltak. A „kortárs” státusz, fokozottabban ha mindkét fél tiszteli egymást, bizalmi kapcsolat is. Kiváltképp annál, aki nem kritikusként, hanem értékkutató és -őrző barátként vetette papírra sorait.

Viszont a legérdekesebb, legfőlzaklatóbb, legfájdalmasabb az a kortársi kapcsolat – ilyen esetben nincs bíró, aki ítélni tudna –, ami a családtagok között valósul meg. Ebbe a körbe a férj, Nagy László, a feleség, Szécsi Margit, a szerető, Kiss Anna és a családfő öccse, Ágh István tartozik. Szempontunkból az utóbbi van a legkönnyebb helyzetben. Ágh István, aki életkorát tekintve lassan apja lesz fiatalon meghalt bátyjának, mindig a legnagyobb rajongással ír-beszél-émlékezik Lászlóról. A lányok Lackónak szólították, vig kedélyű, erős ember volt. Néha vakmerő is. Jól bánt az állatokkal, a lovakkal, a metszőkással, az anyaggal. Mesteri fokon készített különféle tárgyakat (asztali lámpát, cipőt, derékszíjat, kazettát, kis szobrokat). Jól rajzolt és jól festett – művészi fokon.

És rengeteget okította testvéröccsét – az életre, az olvasásra (már korán Federico García Lorcát, Gorkijt és Adyt adott a kezébe), s nem utolsósorban a versírás csínjára-bínjára. „Lacitól többet tanultam, mint az iskolától. Intellektuális környezetet varázsolt a parasztudvarból.” Neki köszönheti Juhász Ferenc és Szeverényi

Erzsike korai ismeretségét – ő akkor még csak tízéves volt –, és az *Apám* dedikációját: „Pistinek meleg szeretettel és barátsággal, hogy még nagyon sok verset írjon és mindig tudja, hogy kiknek is kell a verseket írni! 1950 karácsonyán küldi és öleli, Juhász Ferkó.”

Ágh István pályája tehát azzal, hogy Nagy László volt a bátyja, meg lett alapozva. (Természetesen tehetség nélkül mit se számított volna ez a közelség.) Versdedikációinak, -megidézéseinek egy része szinte megegyezik bátyjával (Szabó István, Kondor Béla, Latinovits Zoltán, Schéner Mihály, Szécsi Margit, Csoóri Sándor, Bella István, Buda Ferenc). Aki a *Mégsonkább családi kör* című versét olvassa, az előtt könnyen fölfedődik a két fitestvér közötti viszony mélysége: „az ég a vizeket kérdi / föld a holtat miért érti / halott meg a földet kéri / mért nem lehet már kinézni / a nélküled jött tavaszra / soha-soha új tavaszra / én meg László tőled kértem / szabad-e szemeddel nézmem / aki édes bátyám voltál / halott apánk helyett voltál / mígnem te is halott voltál / édes játszótársam voltál / szerető ítélőm voltál / felsőbb egyetemem voltál”. (Csak költői fogás, hogy Ágh bátyja szemével akar nézni; költészete épp azáltal érték, hogy a felsőiskolai univerzum és az abból következő lét teljesen más szemszögből – elégikusabban – van ábrázolva, mint a sístergő testvér lírájában.) „Gyönyörűm, te segíts engem!” – hangzik föl tizenkétszer (a tizenkettedik versszakban egy kis változtatással) a *Himnusz minden időben* című gyönyörű költemény refrénje. Íme, a befejezés: „Felragyog az én udvarom, / Megdicsőül a vér s korom, / Galambok búgnak vállamon, / Gyönyörűm, ha segíts engem.” Szerelmi izzás, himnusz avagy a szerelem képében (álorcájában) elmondott – szabadság egyenlő nő –, a létezészt szólító minden-ség-udvarlás, vallomás (több rétegű vallomás) próba? Nagy Lászlónál a megszólított – ez is a rejtőzés egyik formája – mindig összetett „személy”. Hatalmas szerelmi imája is, amely Margitnak, a feleségének van ajánlva (*A forró szél imádata*), a megnevezés és a meg nem nevezés által lesz izgalmas: „Szél, te síromat vigyázó forró szél, / te hű ebem – inkább hű ordasom, / ki az a csillag, ki ideültet fölém, / ki küld ide téged, hogy itt se nyugodjak soha?” (A rejtezésnek ilyesféle, de ennél jóval bonyolultabb formája – alább rátérek – az ajánlás nélküli *Bagolyasszonykában* fog majd igazán megvalósulni.)

Szécsi Margit érzése, szerelmét (párkapcsolatukat) tekintve, férjénél sokkal nyíltabb. Ezer vers (*Jaj; Szerelem – Hadd nézzem édes arcodat; A kivirágzott kéz; stb.*) szól erről a szegénységben fogant és költő-harcban kiteljesedett megdicsőülésről. Tisztán, megrázóan, a láz mint egyetemes összekötőkapocs erejével. Ám a *Levél N. L.-nak* – noha a férfi fején lévő glória nincsen teljesen összetörve: „Fehér inged átível Európán” – már a „bősz macska-hada-

kat” megemlítvén megélt keserűséget, az összetartozás ellenére is („fogalmaink: az ember és haza, / a sárga ló s a pegazus-fiak”) bizonyos megrendültséget tükröz. Ennek ellenére: „mind ami lét volt: lenni megmarad, / csak elburjánzik, dolgait leróván. / Fehér inged átível Európán”.

Mivel küszködött Szécsi Margit? Rémmel, látomással, valósággal? Halála után pár évvel világosan kiderült, hiszen Kiss Anna a Kortársban (1994. 11. sz.) közzé tette a *Versben bujdosó* költőjével folytatott – titkos? – kapcsolatának a dokumentumait:

Bagolyasszonyka én – Levelek Nagy Lászlótól. A kezdet (1970. június 17.): „alkonyi holddal, hold-tükörrel szárnyam alatt / feldíszített agancsok közé eszem volna, arany- / szálon lengő bábok közé? Mitől vérzik az én ma- / dárleptem a hóban, és a nyárba omló rózsza?” Nagy László titkos találkahelyre, Szipligetre várja „választottját” „Szívem!”, „Égi rozmaringom!” kezdetű udvarlóleveleiben. S meg is orrolnak egymásra, nyilván a női féltékenység fertőzi a kapcsolatot. Nagy László megírja, hogy „egy halálosan beteg

nőt (embert) szeretne visszacirógatni az életbe”. S az 1975. március 3-i levélnek döbbenetes az utolsó mondata – aláírás: „Egy hűséges alattvalója”: „Láncaimból egyelőre (sic!) nem bírok szabadulni. S nem kőhalom nyom, hanem kónél is nehezebb sorsom.” Páskándi Géza egy Nimród éttermi számla hátoldalára 1976. febr. 9-én az alábbi sorokat rögtönzi: „Én mindig látlak benneteket. Ez maga is költészet” (*Nagy Lacinak és Kiss Annának*).

Nagy László a naplójába 1975. június 30-án az alábbiakat írta (este fél tizenkettőkor): „Ültem az írka fölött, a Bagolyasszonnyal szeretnék bensőséges kapcsolatot – lehet, rejtelmes lesz a vers, erotikus is. Majd meglátjuk.” A vers alatt – nyilván elterelő hadmozdulatként – mottó-szerű megjegyzés a *Bagolyasszonyka* című ballada eddig senki által meg nem fejtett rejtelméről. És akkor a befejezés (már a *Verses és versfordítások* első kötetéből): „De hajnalig, hajnalig, / te fátylas Bagolyasszonyka / ütögeted hátam rajongva – / Dániát meg a konzerv-holdat, / még Hamletet is, a fagyottat / te fölgyujtanád, / de csak én esem szárnyad közé, / föléd meg alá, / te kénsárga földgömb-szemű, / te fe-

hér selyem szem-keretű, / te sercegő cica-fejű, / te jázminnal ékes hasú, / te vérel is jó illatú, / te lágyékban sötét mohás, / te fátyol-sötét mohogás, / te hátamon ostrom – // de hajnalig, hajnalig / hova tűnik a hús, / hova ágy, hova ház? / A csont marad meg, csak a váz / s a vázon az ostor.”

Bűn, megnyugvás, a költészet diadala?

Amíg Nagy Lászlón és kortársain gondolkodom – még mennyi vetülete volna a kapcsolatoknak! –, látom a költőt a maga valójában megjelenni. Test, és mégsem test – hóharmat Isten képében.

Nem voltam barátja, csupán csodálója, tisztelője. Jó párszor – többnyire a szerkesztőségben és egyszer-kétszer a Nimródban – találkoztunk. Egyik ilyen alkalommal Kolozsvárra menet megkérdeztem tőle, hogy nem akar-e valakinek valamit küldeni. Válasz helyett cselekedett. Szilágyi Domokosnak dedikálta a *Versben bujdosó* című verseskötetét. (A pontos dátum, hiszen én is akkor írtam vele alá a példányomat: 1973. XII. 4.)

Arcát legélesebben (1976 november elején

vagyunk) a Szilágyi Domokos temetése utáni búcsúvacsoráról őrzöm.

Elfáradtam az óráig való toporgásban, s közben többször is álltam az Egyetemek Házában főlravatalozott koporsó előtt díszőrséget. S barátaimmal – Kányádira, Szilágyi Pistára, Lászlóffy Alira, Fodorúrra (Fodor Sándorra), Kántorra, Csoóri Sándorra és Páskándi Gézára emlékszem – vállon vittük a koporsót az utcán álló gyászhintóig. A temetés is eléggé megviselt. Órák múlva jó volt a Continental (régebbi nevén New York) Szálloda fehér asztalánál – beszélgetve, anekdotázva – Sziszre emlékezni.

Nagy László (a Házsongárdi temetőben ő búcsúztatta barátunkat – akiről, micsoda dráma!, három évtized múltán kiderült, hogy *besúgó* volt) az asztalfő közelében foglalt helyet. Fáradt és letört volt, de – van-e ennél üdítőbb frissítés? – fájdalmát nőkbe fojtotta. Körülduruzsolták. Ha valamennyire kínos volt is – vers őrti – az ilyesfajta „fölordódás”, bátran viselte a megpróbáltatásokat.

Akár gondolt ott az elmúlásra, akár nem, egy év és pár hónap múlva már ő is halott volt.

Kohán György (1910–1966), tusrajz

MIKLYA ZSOLT

Amit hoztál...

Antinak, levél helyett

*Amit hoztál,
a rácsos ágyat, falvédős falat,
papsajtós gyepet, végighempergett
árokpartot, belakott ágkoronákat és
elhallgatott mondatokat, befejezetlen
társasjátékot és mesét, ajtó mögül a
krimi hangjait, éjszakai beszélgető-
társad elfelejtett nevét, ezt az egész
álomba szuszogást, hiába ébredsz
hajnalok hajnalán, a rettegett éjszakát,
aranyos szkarabeusz, görgeted tovább,
vagy görög az magától is, mint amikor
sziszüphosz focizni kezd a lejtőn.*

*Házias szülés volt,
csak a szomszédba kellett mennie,
a szülőotthonig. Itt hagyod a születés-
napod? Vendégei csak nevettek, ne
idegeskedj, majd koccintunk rátok, Ani.
Kiidegelte magát, míg bemosakodott a
doktor, érezte a böllérszagot. Apját várta,
könyékig feltúrt ingben, aztán, mint vászon,
ha hasítják, valami csak szakadt, szakadt.
Az öreg frontsebész feje fölé emelt egy hús-
cafatot, a fiad, bajusza alatt csak morgott,
a régiek, tudod, szakadékba dobták volna
az ilyet. Nem baj, a családban marad.
Vászonba tekerte aztán, könyékig feltúrt
ingben, s nem értette, Anika miért lett
olyan ijedt. Már viccelni sem szabad?*

*Porral szembe pisálni
képtelenség, te mégis gyakorolod, így
könnyű persze, nyári ruhában, meztelenül,
azzal a fonottkalács porolóval a kezében.
Bele is ültél, nyilván, hintőporral tele az
udvar, nem porcukorral, olyan selymes
az érintése, nem ragad, nem is olvad. Ahol
rápisálsz, amőbaformák keletkeznek, mintha
ólmot öntenél vízbe, csak itt a felszín rándul
csomókba össze, míg ott víz mélyére süllyed
a jövőkép. Ennyit megtanultál azonnal, első
leckéid között a porolóval, pisanyomaid
nem szeded össze, hadd töltekezzen
újra a fénnel, addig se vered fel,
anyád meg törölgetheti a selymet.*

*Zsírsgod van,
porcikáid pörccé zsugorodnak a rotyogó
lében, tart még a tor, zsírsgodú az egész
gang, az udvar, futsz dédmama szobájába
inkább. Megnyílnak végre a féltett zugok,
a dívány rugói felpattannak, mint titkos zár
egy katonaláda fedelén. A falvédő színén
szarvaspár emeli fejét, szívja a gyanta-
szagot, nem hagyná semmi pénzért, s te
csak rugod, rugod meztelen talppal, két
perzselt szalonnapörccel, szemed a
völgybe fut, ahol a kárpit már kissé
kopott, s ahol még rágódik valami por-
con egy parázs orrú erdélyi kopó.*

*Magasra került a léc,
észre se vetted, naponta bújtatok át
alatta. Bújócskázatok még a lavórban is,
milyen lehet egy óriás teknősbéka. Anyátok
szívhalál kerülgette, mikor a lavór elindult.
Szívhalni persze könnyű, mikor az ember
se nem huny, se nem búj. Bújj zöld ág alá,
tyúkólba, fűbe, paradicsombokorba, lavór
kiborított vizébe, változz szívhallá, haltüdő-
vé. Idővel megérted, szívhalni mégse könnyű,
és szívesebben lennél ma is hunyó inkább,
mint akit halálra keresnek. Magasra került
a léc, naponta búj sz át alatta, szívedre ne
vedd már megint, elég csak észre.*

*Elengeded a füled mellett,
most aztán boldog lehetsz, játszatsz
kedvedre, nem az övére. Lassan kinőttök
a lavórból, ki emlékszik már az együtt
pancsolásra, boldog viháncolásra.
Most megint itt vigyorog, kelleti magát,
játsszál vele. Játsszon a halál. Kit ér-
dekei? Paradicsomot a kertben más
is talál. Különben is. Mi jó van abban,
ha passzírozod. Akkor már rugdosod
inkább, de csak a zöldeket. A többit
hagyod. Üljön bele. Gyúrja pürévé.
Pancsoljon. Legyen boldog leve.*

Telibe találtad a tyúkot,
 mint a rohadt paradicsomot szoktad,
 most aztán jól kitomboltad magad.
 Egészen más belerúgni egy párnázott
 puha seggbe, legfeljebb pihédzik kicsit,
 mint a keményre pumpált lasztiba,
 amivel vérre megy a játék. Persze ezt
 nem tudod, ártatlanul keveredsz mindig
 a lábak közé, kotorod el a labdát, rúgod
 a bőrt, a bokát, mikor mi kerül utadba.
 A rohattannyát tombol a pihédző állú,
 kotosz el, nagyot rúg egy göröngybe
 segged helyett. Sejted csak, mit úsznál
 meg, a következő becsúsásig. Akkor
 meg előnt a boldog lé, végre, karon
 visznek be anyádhoz. Karból karba
 tesznek, benzin, hintőpor, párnakötés,
 rohajtó érzés, alig várod, hogy be-
 csússz vele egy paradicsomnak.

Jól beolvastál neki megint,
 ereggya, aztán ráolvasás lett belőle,
 csába, csába királynő, neked milyen
 van. Nem számítottál barackdombokra,
 dombok között a völgyre, csak szemeddel
 érintetted a barackbőrt, felért egy áram-
 ütéssel. Ereggy belőlem csába királynő,
 anyátok kiáltása vetett véget a varázslatnak,
 gyertek, kész az uzsonna. Vajaskenyér volt,
 két fél őszibarackkal, bőre lehúzva, csábított
 az illatos hús, mégsem haraptál bele azonnal.
 Az áram ütött bőrkígyókat figyelted, ahogy
 a fű közt pöndörödvé megmerevednek.

Nem szólt a rádió,
 csendnek kellett lenni, úgy általában,
 anyátok vasalt, te besurrantál a nagy-
 szobába, ott állt a sarokban, mint egy
 elvarázsolt faláda, amin hangok után te-
 keregnek a gombok. Ismerted a nyiszorgó
 hangzavart, nem kellett ahhoz bekapcsolva
 lenni, nem mertél nyúlni a vajsárga fogakhoz,
 csak a két óriásgomb szemet forgattad lassan
 körbe, kiválasztottál valami adót, és futottál ki
 a diófához. A két óriás gomb ott lapult már a
 zsebedben, sikerült kinyöszörögnöd a gombos-
 tükkel együtt, apátok adott kalapácsot, amivel
 a diófába beverted. Lassan forgattad a két
 gombszemét és sokáig, amíg a nyiszorgásban
 meghallottad a diódalt. Szólt a farádió, míg
 ő egy fehér bugyiban alatta táncolt.

Kivédted volna a szemüket
 is, ha nem kiskapura játszótok örökké.
 De a gesztenyék alatti keskeny sávra
 nem illett nagyobb kapu, féltéglák
 biztosították a rugalmat, a létszámtól
 függő pálya hossz tengelyében. Be-
 épített emberként maradtál leginkább
 hátul, ragadtál minden előretörőre,
 lábukba akadtál, buktak volna, ha nem
 tartja meg őket nyugalmuk. A diri fiával
 jó lesz vigyázni. Később a vetődést is
 ott gyakoroltad, ugrottál minden fél-
 téglára, szemüket is kivédted volna
 a körzeti bajnokságon, ha a salakon,
 akár egy téglá, nem hasalsz el.

Ami a szíveden, az a szádon,
 szívta volna az anyanyelvet, nyelvelted
 volna még sokáig, bőfögted volna anya-
 vállra, nem rándítottál volna vállat, a sok
 volna se ismétlődne, elhallgatásig. Anya
 szája körül szigorú ráncok. Úgy szívta a
 Fecskét, mint apa a Tervet. Az erővonalak
 füstté váltak. Te csüggtél volna szótlantul,
 de csak csüggedned engedett a vállad,
 teremtett társat, vele beszélgettél álmatlan
 éjszakákon, nevét meg elfeledted. Ez az
 elfelejtett név csüggeszt azóta, tesz szótl-
 lanná, majd fecsegővé. Fecskéid minden
 évben kirepülnek, te meg füstölögsz utánuk,
 bár legszívesebben mindet visszaszívna.

Kiöntötted a szíved
 az élire vasalt ruhák közt, itatóspapírként
 szívták magukba, anya nem vette észre,
 füzeteket javított, piros tintáját itatta. Idegeire
 mentél ilyenkor, négykézláb közelítetted meg
 az ajtót, loptad be magad a metlaci tükrén,
 hűvös volt a kő, ahogy az arcod ráfektetted.
 Nem érezted az élit. Félni a kisszobában
 szerettél, szaladtál be a puha sötétbe, ami
 a konyha fényét felitatta. Most nem Ihetett
 szaladni. Tükrökűszással haladni legfeljebb
 előre, mint egy tükrögyík, eltűnni a ruhák
 közt, hasalni a szekrény mögött a sarokban,
 hallgatni, ahogy telik a szíved, kiönteni,
 mintha még élnél.

SZÁLINGER BALÁZS

Cseles Homérosz

*Míg a világ pajzsát remekelted a föld anyagából,
S illesztgetted a jobb érceit érceihez,
Tudhattad, hogy a harc épp műved díszei közt dül,
És mit védeni kell, nem lesz védeni pajzs.
Míg a türelmetlen hős várt, te zenére matattál,
Rongyokkal letakart magnód jól duruzsolt,
S lám, amikor megfordítottad az égi kazettát,
Üllőd oltárán megmozdult az arany.
Egyszerű műsor volt, de a végén tudtad: e tájra
Új nép jó, ami nem tűri az isteneket,
Szintje fölött megtart néhányat félni, rajongni,
És amelyik könnyű: fogja, s elfeledi.
Döntöttél: a remekmű szép legyen és feledékeny!
Képei embereket fessenek isteninek!
Kintről már csatazaj hallott, egy hős föl-alájárt
Mit sem sejtve. A pajzs holtan hozza haza.
Legcselesebb isten vagy a kétkönyvűek egéből.
Nagyszerű, bátor öreg, győztél undorodon,
S még a teremtést is lehazudtad holmi kovácsnak –
Szörnyű isteni sors: embernek vagy örök.*

SZTANÓ LÁSZLÓ

Képzelt etruszk költő sorai

*Eljön majd az idő, amikor nem értik már, amit írtál.
Megőrzik talán betűidet a kegyes évek,
nem sülyedsz el a romló matériával, csak épp
nem értik,
nem tudják érteni, nem akarják
érteni immár az igét sem, mely valaha
világot mentett. Hogyan értenék hát
tétova, rímbe kapaszkodó dadogásod. Pedig
nem kevesebbre nézel...
Jó, ha előre
látod a sorsod: centuriók dárdáin csillan
a holnap, vízvezetékeken, utakon, via
Flaminia, via Praenestina, hetykén lépdél
jövője felé a világ, nem kérdez
költőt, nem augurt, sem Apollót –
de ne csüggedj!
Ne lohadjon a szándék, fogd erősen a tollat,
szegezd ama jövőnek. Ők
lesznek, kik olvasnak, felednek, vagy akik
számára nem is léteztél soha, ők,
nekik írsz!*

CSONTOS JÁNOS

Május Arpinóban

*Itáliába hazatérni felfedezőként: mint latint
ragozni vontan álmaidban – ismerős, vágyott régi kint,
vagy ülni órák hosszat veszteg idegennyelvű székeken,
s amíg odakünn deklamálnak, az idő áthull véreden,
ráncolt szíveden nem segít már területjaskálom-lakoma,
hasztalan von, ölel magához fogadott testvér és koma,
hiába hessented magadtól, a halál hány colos torok,
vágjad úgy bújik ki a földből, mint letarolt kolostorok,
s úgy kell erőltetned magadra: ez a náció mind rokon,
karcolt hangsúlyok, ősi zöngék törnek elő az ajkakon,
anyád népe, sok büszke talján (közülük való vagy te is)
tolong északi lelked balján, feledett örvény mélybe visz,
ott heversz el hínár-fövenyre, a víz a győztes főelem,
nem hoz földre, napfényre, tűzbe gyűlölség, bosszú, szerelem,
nem szólít meg se rom, se Róma; végképp az maradsz, aki vagy,
mért is remélnéd botorul, hogy lesz, ki vigyázza álmodat,
lebegtesd felszínen a lelked, legyen egy derűs olvasat,
nevesd ki bátran – bús olasz sors – a fához pányvázott lovat,
s akár az arpinói május (felhőszaggatta ál-való)
hallgass nyújtott körmondatokban, mint siketnéma Ciceró.*

KISS JUDIT ÁGNES
Morgó Kovács Anna átka

(Nyírfás dűlő, majd Tavasz utca 4.)

A Réz Béla mindig nagy komonista volt. Már az apja kezdte, mihelyst lehetett, a Réz Gyuri, aztán a fia meg még többre vitte. Ismertem csecsemőkorától, az én Mihály fiammal egyidős, együtt voltunk várandósak az anyjával. Szelíd, jó asszony volt az a Böske, a Darabos Kovácské, nem is élt sokáig, talán a székelyben halt bele, hogy az ura miféle gazemberekkel társalkodik, és maga is miféle gazember lett.

Egyszerre is születtünk, ugyanazon a napon, a falu két végében laktunk, szegény Hárs Lizi, az volt akkor bába minálunk, nem győzött szaladni egyikünkötől a másikig. Adtunk volna lovat, de nem volt jóformán sehol a faluban, háború volt akkor, az uram már kinn a fronton.

Első gyermekünk volt mindkettőnknek, nem is könnyű szülés, igen nagy tél volt, szegény jó Hárs Lizi, Isten nyugosztalja azt is, azt se tudta, hova legyen két asszonnyal egyszerre, akkor azt mondta neki az én drága jó édesanyám: „Eridj, Lizi, azt mondja, világra hoztam kilenc gyermeket, majd ezt is világra segítem a Szűzanya kegyelméből.”

Úgyhogy a Hárs Lizi világra segítette a Réz Bélát, de szegény Böske majd' belepusztult, akkora feje volt annak a gyermeknek, a hátán meg egy nagy fekete anyajegy, mintha valami ördög pecsételte volna oda, énnekem meg végül aztán az édesanyám lett a bábaasszonyom. Mondta is mindig az én drága jó Misi fiam, hogy „nekem két édesanyám van, azt mondja, mert engem ketten szültek, édesanyám meg nagyanyám.”

Amikor mi kulákok lettünk, a János fiam még nem volt meg, a három gyermeket megfogtam, s elmentem a Réz Gyuriék házához, azt mondtam: „Mostan csinálj valamit, te Böske, mondtam neki, csinálj valamit az uraddal, mert mi meggebedünk evvel a három gyermekkel éhen. Emlékezzél, mondtam neki, ha az én édesanyám nincs, s a Hárs Lizi nekem segít, nem teneked, ott pusztulsz a gyermekeddel együtt.”

A Böske nem mondott rá semmit, csak pirult, de aztán csak tehetett valamit az urával, mert két-három hónap se telt belé, hívták az én Mihályomat a pártbizottságra, s aztán a Szomor család, az édesapám családja miatt elengedték nekünk azt a kulákságot. De hogy addigra mit szenvedtünk, azt az uram sose bocsátotta meg a Réz Gyurinak.

A Béla hamar elkerült a faluból, vitték ilyen-olyan iskolára, s mikor végre hazakerült, egyből téeszelnők is lett, aztán meg is maradt annak, amíg csak a téesz megvolt. Énnekem nehezemre is esett azt mondani a kis Réz Béluskának, akit kisgyermekkorától Nagyfejű Réz Bélának mondtak minálunk, hogy elnök elvtárs, de erősen megkövetelte, Szomor elvtársnőnek hívott vagy Nemesnének, míg a nagy változások el nem jöttek.

Akkor aztán szétvitték a földeket a téeszből, amiket annak idején komonizáltak, most visszapiratizáltak, s a legtöbbet éppen a Réz Béla, de az úgy ki volt cserélve, mint a Szent Pál Damaszkuszról jövet. Engemet Veronéninek, Veronka néninek szólított, ha találkoztunk, mindig még a kezemet is meg akarta csókolni, az édesanyját emlegette, s akkor morzsolgatta a könnyeit. Első sorban ült a templomban, s a persely nem zörgött, mikor ő adakozott, mert papírpénzt dobott bele mindig.

Az emberek hitték is, nem is a nagy fordulását, engem nem csapott be az álszentsége, megjegyeztem én minden disznóságát, amit elnök elvtárs korában csinált, s jó helyen legyen mondva, remélem, az Úristen is feljegyezte róla mindent. Nem változott az egy grammot se, a köpönyegét forgatta csak, amerről a szél fűjt. Jelöltette magát polgármesternek, hozzácsapódott az egyik párthoz, meg is választották, mert ígért fűt-fát.

Négy esztendő múlva már a másik pártba állt át, mert épp annak hittek jobban az emberek, ő meg olyan jól meg volt melegedve a polgármesteri székben, hogy ki nem hagyta volna borítani magát onnét semmiért.

Aztán hogy az a párt is leszerelpelt, akkor meg függetlennek mondta magát, pedig hát a rospicot volt független, úgy függött az a pénzén, mint a Nacsa cigány a harangkötélen.

Akkor megint megválasztották, ha sokba került is neki, mert máskülönben már nem hitt volna neki a kutya se. Nagy ünnepeket rendezett, ingyen mérte a babgulyást, meg csapolta a sört. Káromkodott is rá a Hérig Dezső, mert akkor még ő volt a kocsmáros, hogy tönkreteszi az üzletét. Még azt is mesélték, hogy az emberei végigmentek a cigánysoron, adtak pénzt minden családnak, ezer forintot, és ígértek még többet is, ha rája szavaznak.

Végiglátogatták a hozzám hasonló öregeket is, főleg aki ágyban fekvő volt, a lelkükre beszéltek, hogy így meg úgy, a Réz Béla polgármester úr mennyit tett értük már eddig is, s még ezután mennyit fog, ha megszavazzák.

Így lett harmadszorra is a Nagyfejű Réz Béla a polgármesterünk. Eleinte csinálgatott ezt-azt, lebetonoztatta a Fő utcát, nagy csatornázás volt, mindenki bevezethette a vizet, persze akinek pénze volt rá, a patak medrét kikotortatta, hogy ne áradhasson meg annyira tavasszal, de aztán már csak tessék-lássék intézgette a dolgokat, inkább csak a saját vagyónát gyarapította.

Akkor már évek óta nem volt semmi munka, a vasgyárat bezárták, akik visszakapták is a földjüket kárpótolással, el kellett adják, gépek nélkül hogy tudták volna megművelni, a gépek meg olyan sokba voltak, még ha csak bérelték is, hogy meg nem lehetett azt fizetni, s most akkor álljanak vissza ökörrrel szántani?

Hát eladták, aztán mi is eladtuk a végén, az uram halála után, az nem hagyta, amíg élt, de ott hevert az jóformán parlagon, így meg mégiscsak lett az unokáknak belőle valami, na.

Az egész falu már szinte csak a munkanélküli segélyből élt, de ahhoz meg időnként el kellett menjenek valami közmunkára. A könyvtárban az Andrea is közmunkán van, meg a Kő András Gizella is, hol az egyik, hol a másik, időnként kivesszik őket onnét, mert csak egy évet lehetnek közmunkán, aztán visszateszik megint, és nem kell igazi fizetést adjanak.

A közmunkát eleinte valósággal a falunak végezték az emberek, a patakparton vagy az utcákon, teleültették virággal a Fő teret, amit most Templom térnek mondanak, hogy igazán szép lett. Végül a Nagyfejű Réz Béla bevitte őket a saját gyümölcsösébe dolgozni, aztán az volt a közmunka, hogy a család a segílyt megkaphassa.

Gyönyörű gyümölcsöse volt a Nagyfejű Réz Bélának, a térszől piratizálta, valaha a Morgó Kovácsék földje volt az is, akkor lett az övéké, mikor a Nótás Simon Terézt a Morgó Kovács Mihály elvette. Hát azon a földön dolgoztak az emberek, háborogtak is, de szólni nem mertek, mert ha még az a kicsi pénz sincs, éhen kell gebedjenek.

Egy ideje így ment ez már, mikor a szegény Zsoltáros Nemes Attila is munkanélküli lett, s bekényszerült közmunkára a Nagyfejű Réz Béla gyümölcsösébe. Ez a Nemes Atti pont annak a Morgó Kovács Annának a gyermeke, akiké annak idején az a föld volt.

Csikarta is a Morgó Kovács Annát erősen, hogy a gyermeke ott robotol ingyér a családi földön, és a Nagyfejű Réz Bélának terem a gyümölcs, de hallgatott, hogy bajt ne szerezzen a fiának.

Egyik hetet a másik után dolgozták a közmunkások abban a tikkasztó, meleg nyárban a Nagyfejű Réz Béla gyümölcsösében, s az Attila is egyre többet panaszkodott az anyjának a munkára meg a velük való bánásmódra. Az ebédszünetüket percre kimérték, az italukat decire, közben meg néha látták a Nagyfejű Réz Bélát a Mercédes kocsiján, amint gyönyörködik a virágzó megtermő fákban, vagy épp a szorgalmas embereiben.

„Rabszolgamunka ez, édesanyám, panaszkodta az Attila nemegyszer az anyjának, dolgozunk neki a semmiért, ő meg ott pöffeszkedik a dagadt testével az autójában, azt mondja, csak vigyorgog gúnyosan, vagy teszi ránk a megjegyzéseket. Vissza is szólnék én, ha mernék, de nem me-

rek, azt mondja az Atti, félek, hogy kitesz, akkor meg ez a kevés pénz sincsen, és hova leszek, mikorra a kicsi megszületik.” Merthogy a Pálinkás Tóth Mónika volt a felesége, nekem bérmaeresztlánnyom, és éppen gyermeket várt.

Hanem egyszer eljött az is, mikor már az Attila nem állta szó nélkül, hogy semmi pénzért egész nap a Nagyfejű Réz Béla vagyonát szaporítsa. Amikor egy reggel nem ment be időben a munkára, s lármázni kezdtek vele, hogy elkésett, lecsapta a szerszámot a kezéből, amivel épp dolgozni kezdett volna, és kieresztette a hangját, hogy meghallja mindenki akár egész Gorozsmáig, hogy ez a Réz Béla egy rohadt komonista volt mindig, az is maradt.

„Közmunka ez a rospicot, lármázott, mikor a saját kertjében dolgoztatja a szerencsétlen munkanélkülieket! Ami földje van, azt mind másoktól lopta, tudja az egész falu, azt is tudja, hogy ez a kert is az édesanyám családjáé volt, a Morgó Kovácsoké meg a Nótás Simonoké, amíg a komonisták el nem vették tőlünk. Most meg azt akarja ez a disznó, hogy ingyér dolgozzam az öregapám földjén, ami ennek a Nagyfejűnek terem!”

Síri csend lett erre talán az egész faluban, csak a madarak énekeltek tovább, mert azoknak mindegy volt, kinek a fáján fészkelnek. Az Attila is tudta már, hogy meggondolatlan volt, mert most az Úristennek a csodája kéne, hogy őt el ne zavarják ezért a beszédért. És ha maga a polgármester úr lesz a személyes haragosa, akkor jobban teszi, ha elmegy a faluból, mert nem lesz amúgy se maradása. De már vissza nem szívhatta, amit mondott, felszegte hát a fejét dacosan, ahogy kiskorától szokta, s arra gondolt, mit fog majd szólni a Mónika, hogy fog sírni, mert az meg amolyan érzékeny, síró fajta volt már kislánykorában is, de főleg azóta, amióta a gyermeket várta.

Nem is történetelt máshogy, minthogy a polgármester úr kidobatta a közmunkából, a segílytől is elesett. De arra is mérget vehetett szegény Attila, hogy seholy faluban nem lesz neki állása, hiszen a polgármester úrral húz ujjat, aki őt valamiféle munkára alkalmazza. Úgy ment haza, mint akit megvertek, nem tudta, mivel vigasztalja majd a feleségét, ha elmondja neki a dolgot.

Nem is tudta megvigasztalni, a Mónika igen könnyen a lelkére vett minden dolgot, aztán úgy sírt, hogy három szomszédig hallatszott. De ha nem hallatszott volna, akkor is tudta már az egész falu, hogy a Zsoltáros Nemes Attila miféle szóváltásba keveredett a polgármester úrral.

Azon az éjszakán a Mónika rosszul lett, görcsei lettek, s hiába hívta az Attila mobiltelefonon a mentőket, hiába vitték be a Mónikát a városi kórházba, megindult jóval idő előtt a szülés, és a kisfiú, mert az lett volna, Gergő, nem élt már, mire megszületett.

A Mónikát benn is tartották egyből az idegosztályon, mert úgy látszott, hogy megzavarodik. Kicsi híja volt,

hogy oda nem került az Attila is, mert magát okolta, amiért a felesége így járt, hiába vigasztalta az orvos, hiába magyarázott neki.

Az Attila aztán eltámolygott az édesanyja házáig. Egyedül élt már akkor a Morgó Kovács Anna, majd' tíz éve volt már az ura halva agyvérzésbe'.

Kora reggel kopogtatott be az Attila az édesanyjához, az első busszal jött vissza a városból, de inkább hasonlított ő is halottra, mint előre. S úgy ment, tántorogva, mint aki ivott, az ajtón is úgy esett be, hogy alig állt a lábán. A szavakat is úgy okáda magából, mint a részeg.

A Morgó Kovács Anna végighallgatta a fiát egy árva szó nélkül, s egy árva szó nélkül kezdett öltözködni is.

Csúf idő lett aznapra, eső ígérkezett, feltámadt a szél, vihart is hozhatott.

A Morgó Kovács Anna gyalog ment a régi Nyírfás dűlőre, amit most Tavasz utcának mondanak, egész a polgármester úr többszintes palotája elé. Megállt az embermagas kőkerítés előtt, ami a díszes házat meg a földbe rejtett villanyos öntözővel locsolt kertet eltakarta, és kiabálni kezdett befelé a kerítésen.

Hogy a szél erősítette fel a hangját vagy a harag, azt már senki meg nem mondja, de amit kiabált, azt az egész falu szóról szóra tudta, s bárki elismétli hibátlanul ma is, mint a verset.

„Hallod-e, Réz Béla, te bűdös komonista, te Nagyfejű polgármester úr, te téeszelnők elvtárs úr, azt mondja, megölted az öregapámat”, merthogy az öreg Morgó Kovács Mihály abba halt bele, hogy a téeszbe a földjét meg a lovait nem akarta beadni, „most megölted az unokámat, hát én mondom neked, Morgó Kovács Anna, hogy elevenen fogsz megrothadni, és úgy éljek, hogy ez a föld, amin ingyért dolgoztattad a fiamat, neked nem fog teremni többet! Égesse meg a tűz, amit vettél, rágják le a sáskák, amit ültettél, száradjon el

mind, amit nem a két kezed munkájával, nem a saját véreddel-verejtékeddel szereztél!”

A Réz Béla házából semmi válasz nem hallatszott, mintha odahaza se volnának, a garázs is zárva, ami a nagy Mercedes kocsit őrizte, de az Anna biztos volt benne, hogy akár meghallotta a Réz Béla a szavát, akár nem, odafenn a Jóisten, aki meghallgatja az igazakat, és bosszút is áll a maga idejében, odafigyelt rá.

Ha odafelé botorkált is, visszafelé már szinte szaladt, vagy csak a viharos szél sodorta, belekapott a kendőjébe, a ruhájába.

A zivatar dél felé tört ki, csapkodtak körben a villámok, de nem tettek kárt semmiben. Csak épp a Réz Béla gyümölcsösébe csapott bele egy, s gyújtotta fel. Nemsokára égett az egész, mintha olajat locsoltak volna rá. Ami megmaradt, azt meg a következő évben a papmacskahernyó rágta le, azt mondják, a televízióban is benne volt a nagy pusztítás.

A Réz Béla makacskodott, hogy gyújtogatás volt, egy ideig nyomoztak is, de nem találtak semmit se, abbahagyták hát, az elszenesedett fákat meg az őszre mind ki kellett vágatni, épp ahogy a Morgó Kovács Anna megjósolta.

A Zsoltáros Nemes Attilának meg a Pálinkás Tóth Mónikának aztán hamarosan lettek mégiscsak gyermekeik, két fiú.

A nagyobbik éppen egy esztendőre a kis Gergő halála után született, a Dominik, a kisebbik néhány esztendővel később jött világra. Még akkor is beszéltek az emberek a keresztelőn, ahogy a bor megoldotta kinek-kinek a nyelvét, hogyan fogant meg a Morgó Kovács Anna átka a Nagyfejű Réz Bélán meg a gyümölcsfáin.

A Réz Béla ezek után még ha egy évig volt a polgármesterünk, aztán igen beteg lett. Elvitte az ördög pecsétje. Bőrrákja lett neki abból a fekete anyajegyből, amivel született. Őt esztendeje is van már, hogy meghalt valami berlini klinikán.

Hincz Gyula (1904–1986), tusrajz

KONDOR LÁSZLÓ Csak néhány év

„Metzgermeister” – írta mindegyik a vízumkérő lapra, és a csoport vezetője elmondta, hogy a frankfurti henteseket tömörítő szövetség egy tanulmányutat szervezett Magyarországra, szeretnének megnézni néhány húsüzemet, hentesboltot, de leginkább Villányba mennének le, hogy egy jó nagyot tivornyázzanak. Késő este volt már, a hentesek különgéppel érkeztek, és az IBUSZ iroda alig győzte beszédni a vízumköltséget és továbblökni a kitöltött kérdőívet, a fényképeket és az útlevelet a kis ablakon keresztül az asztalomra. A nyugatnémet útlevelek kupacban álltak már az asztalon, és bár gyorsan mozgott a kezem és a szemem, az egész napos szolgálat után már nem voltam igazán friss. Előző este sokáig magoltam, ez nem sokkal az egyetemi felvételi időpontja előtt történt. Automatikusan nyúltam a következő útlevél után, kinyitottam, adatokat egyeztettem, neve Walter Schmidbauer, született 1926. március negyedikén Lübeckben, anyja neve nincs az útlevélben, de a kérdőív szerint Ursula Neuborg, foglalkozása Metzgermeister, tartózkodási helye Budapesten: Hotel Gellért. Felragasztottam a fényképet a vízumkérő lap sarkára, és gépiesen a kisablak alatti tiltólistára néztem: sch-val kezdődő névvel nem is volt rajta aznap senki. Kértem Juhász őrnagyot, hogy gyorsítsunk a dolgon, hadd üssem bele az útlevélbe a bélyegzőt még a priorálás előtt, így gyorsabban kiszórhatjuk az utasoknak az útleveleket. Juhász fáradtan bólintott:

– Jó, de figyeljen nagyon a tiltólistára – mondta. Így aztán beütöttem a vízumbélyegzőt az útlevélbe, adtam tovább a kis csomagot a prioráló tisztnek ellenőrzésre, és hogy kitöltse a vízumot a speciális tintájú tollal. A következő útlevelet vettem el a halomból, ellenőriztem az adatokat, felragasztottam a fényképet, ellenőriztem a tiltólistát, a név nem szerepelt, beütöttem a vízumbélyegzőt, adtam tovább.

– Vitéz urak, a hentesek küldtek nektek egy konyakot – szólta be a presszóból Ági, Juhász őrnagy kikiabált, hogy tedd félre, majd később, mi pedig szórtuk ki a több mint száz ember vízumát, minél gyorsabban. Újabb útlevél, amiből kiesett egy fésű, ezt nagyon utáltam, mert gusztustalannak találtam, ha valaki az útlevelemben vagy az útlevéltartójában egy koszos fésűt tart. Ellenőrzés, ragasztás, vízumbélyegzés, továbbadás. Ellenőrzés, ragasztás, vízumbélyegzés, továbbadás. Egyre fáradtabb lettem. Újra ellenőrzés, ragasztás, vízumbé-

lyegzés, továbbadás. Ahogy bélyegzés után, még a félig helyére tett bélyegzőt tartva az újra becsukott útlevélre pillantottam, hirtelen megállt a kezem a levegőben...

Ez az útlevél nem a csoporthoz tartozott, nem BRD-s útlevél volt, hanem norvég. Egy piros útlevél, a norvég címerrel. Benne a Magyar Népköztársaságba belépésre jogosító vízumbélyegzővel, amit én ütöttem be.

Ritkán érkeztek norvégok vízum nélkül, és rossz érzésem támadt, szinte azonnal tudtam, hogy most valami komoly bajt csináltam. Lassan, izzadva és dobogó szívvel újra kinyitottam az útlevelet. Majdnem leestem a székről ijedtemben: az útlevél viselője nem volt más, mint Jan Sverre Veszprémi. Ezt a nevet már hat hónapja minden szolgálatban láttam a tiltólistán, neve mellett jellel: TELJES SEGÍTSÉGNYÚJTÁS! VÍZUMOT NEM BÉLYEGEZNI, BM ÜGYELETET AZONNAL ÉRTESÍTENI.

– Őrnagy elvtárs – nyögtem száraz torokkal –, őrnagy elvtárs, azt hiszem, nagyon elcseszttem valamit...

Az ajtó sarkából figyeltem, ahogy Juhász őrnagy, kezében az útlevéllal, lassan kiballagott a váróba, ahol ez a Jan Sverre Veszprémi nevű ember állt, és két sötét öltönyös férfival beszélgetett magyarul. Juhász őrnagy odament hozzájuk, kezét fogták, és csöndesen mondott valamit az embereknek. Veszprémi, ez a nagydarab, szakállas férfi hangosan azt mondta, messziről is jól értettem:

– A kurva anyját annak a katonának!

Aztán még dühödtebben, az ajtó felé intve:

– A rohadt kurva anyját!

Visszahúzódtam a szobába, néhány perc múlva Juhász őrnagy jött be vörös fejjel, nem szólt egy ideig, végül kinyögte.

– Ez a Veszprémi majd azt fogja mondani Norvégiában, hogy elvesztette az útlevelet, nem lesz igazán baja. De maga sajnos nem ússza meg ennyivel.

Ijedten hallgattam. Azt hiszem, Juhász őrnagy nem is tudta, milyen kiváló jósnak bizonyult.

*

Egész éjjel nem aludtam. Milyen büntetés várhat rám? Milyen bajt okoztam ezzel? Veszprémi bizonyára Norvégiába telepített magyar hírszerző, azért volt a listán, hogy belépését a leggördülékenyebben segítsük, hogy beütött vízumbélyegző nélkül, feltűnés nélkül sétálhasson ki a sötét öltönyös belügyesekkel a nagy fekete Mercedeshez, ami várta őket, és ha visszatér Norvégiába, ne legyen nyoma annak, hogy Magyarországon járt. Ehelyett a gördülékeny segítségnyújtás helyett, én, figyelmetlen barom, belebélyegeztem az útlevelembé, biztosan nagy bajt okozva most ennek az embernek, lehet az is, hogy egy teljes szervezetnek. Hogy milyen szervezetnek, pontosan nem tudtam, csak azt éreztem, hogy most nagy büntetés következik.

A pályázatunkon II. díjat nyert regény részlete

Másnap reggel nem mehettem be a teherautóval a laktanyába, helyett az ügyeletes tiszt szobájában hallgattak ki: egy világítóan kékszemű, igen magas fiatal civil és két egyenruhás HAVÉ-s tiszt az országos parancsnokságról. Kérdéseikre legjobb tudásom szerint próbáltam válaszolni, ma sem tudom, hogy mit fogadtak el kritika nélkül, melyik válaszomat kérdőjelezték meg, melyikkel voltak elégedetlenek. Záporoztak a kérdések. Igaz-e, hogy a szilvesztert a raktárban egy András Ákos nevű légifuvar-ügyintézővel töltöttem, aki rendszerellenes dolgokat mondott nekem, és ezeket az információkat én kritika nélkül elfogadtam? Igaz-e, hogy szexuális kapcsolatban állok egy Bordás Erzsébet nevű nővel, aki földi utaskísérő, beceneve Zsóka, és akinek az egyik unokatestvére éppen Norvégiában él? Miért akartam protekciót szerezni egy Balogh nevű, politikailag megbízhatatlan személynek, hogy az a vízum kiadásra kerüljön? Hogy történhetett meg, hogy segítséget nyújtottam egy NATO országból jövő személynek, nevezetesen egy Preben Esbjerg nevű dánnak, hogy a jelenleg érvényes jogszabályok ellenére belépjen a Magyar Népköztársaság területére? Miért kezeltém két gyanús nyugati utast megkülönböztetett figyelemmel, nevezetesen egy amerikai újságíró és egy izraeli személyt? Milyen véletlen az, hogy a laktanyai vaságyam sodronya alatt a Vikingek története című könyvet találták meg? Kitől kaptam utasítást arra, hogy Jan Sverre Veszprémi útlevelébe a Határvédelem Országos Parancsnoksága által kiadott parancs alapján vezetett belépőlistán lévő utasítások ellenére vízumbélyegző lenyomatot helyezzek el?

Négy órán keresztül hallgattak ki, izzadtam, néha a sírás kerülgetett, de sikerült visszatartanom. Elmondtam, hogy fáradt voltam, előző este sokáig tanultam, automatikusan raktam egymás után az útleveleket, ömlöttek be a kis ablakon a hentesek útleveléi, Veszprémi úr okmánya közéjük keveredett, és én – csupán figyelmetlenségéből, bár ezt nagyon szégyellem és bánom – nem vettem észre, hogy a belépő listán van Veszprémi úr (itt rám dörrent a civil ruhás, hogy Veszprémi elvtárs), és beütöttem a vízumbélyegzőt a norvég útlevélbe.

– Távozhat – mondták szárazon négy óra elteltével, szinte átszédültem a vízumkiadásra, körülálltak az IBUSZ-os kollégák meg néhány kék egyenruhás lány, na, mi volt, kérdezték, de csak sápadtan álltam, és nem tudtam megszólalni.

*

Jó jel, hogy most nem tartóztattak le rögtön, gondoltam magamban, próbálva tompítani az idegességemet. A vízumkiadásán feltettem a pisztolytáskát, és szinte a fal mellett surranva visszamentem az ügyeletre. A társaim már vártak, hogy induljunk a mikrobuszsal vissza a laktanyába. Mindenki tudott arról, hogy valami történt

körülöttem, Gavruta – akivel a kiképzésen is együtt voltunk – mellém ült, hogy nyugtatgasson.

– Ne szarj be, Konrád, nem eszik olyan forrón a kását. Ezek is csak emberből vannak, tudják, hogy csak az nem hibázik, aki nem dolgozik. Idáig rendesen csináltad a dolgot, nagyon meg voltak veled elégedve, most becsúszott egy gikszer, teljesen véletlen, nincs benne szándékosság, majd megemésztik és elfelejtik. Te most gondold a felvételdre!

Legszívesebben megcsókoltam volna, ahogy ott vizsgatgatott. Nagyon félttem, nem akartam katonai börtönbe kerülni, félttem mindentől, a laktanyai fogdától, a futkosótól, a megaláztatástól, attól, hogy nem vagyok elég erős bizonyítani ezeknek, hogy a norvégiai emberük nem egy összeesküvés, hanem csak a fáradságom és figyelmetlenségem áldozata, és hogy engem egyáltalán nem érdekel a politika, csak az, hogy két nap múlva megyek felvételizni a bölcsészkarra, és nyelvész akarok lenni.

Nyolcan ültünk a mikrobuszban, én Gavrutával a leghátsó kettes ülésen.

– Figyelj, beugrunk a Bimbóba hazafelé, egyszer te is lenyomhatsz egy kevertet – mondta Gavruta –, az egy kicsit ellazít majd, aztán meglátod, hogy minden rendbe jön – mondta, és előreszólt Lajosnak, a szakaszvezetőnknek: mint gépkocsi-parancsnok azonnal adjon utasítást a sofőrnek, hogy hajtson a Bimbó útra.

– Bimbó – mondta a szűkszávú Lajos a Nysa pilótájának, Halmosinak, aki szokása szerint hátrtolta tányérsapkáját sűrű göndör haján, egészen a tarkójáig, és örömteli vigyorral megismételte a parancsot:

– Értettem, a Bimbó Művekhez.

A Bimbóba úgy léptem be, mintha lebegtem volna. Egy hosszú és fárasztó szolgálattal, egy kialvatlan és rettegéssel töltött éjszakával és egy kimerítő kihallgatással a hátam mögött úgy éreztem magam, mintha egy filmet látnék, ahol én vagyok a szereplő, de kívülről látom magam, ahogy kikászálodom a kényelmetlen mikrobusz hátsó ülésorából.

– Nyolc kevertet kérünk – rendelt Gavruta, és diadalmasan nézett körül, amikor nem hallotta a tiltakozásmat. – Ma Konrád is megérdemel egy kevertet – mondta, és átölelt.

Csak egy fáradt mosolyra futotta, a szemem előtt megjelent a holnaputáni felvételi vizsga képe, és hirtelen nem kaptam levegőt. Kimentem a csárda elé, nagyokat lélegeztem, Gavruta utánam hozta a poharat.

– Ezt nem úszod meg öreg, ez most nem ivászat, hanem gyógykezelés! – mondta, és a kezembe nyomta a poharat. Egy hajtásra legurítottam a kevertet, és megborzongtam, mint ahogy eddig társaim tették minden kocsmázásunkor, amíg én a málnaszörpöt szopogattam. A sofőr többet ivott, mint mi, ez nem tetszett, legalább három keverten

volt már túl, ha nem négyen. Lajos nem szólt rá, bár tisztes volt, ő azonban soha nem szólt rá senkire. Nagyon nyugodt természete volt, talán túlnótul nyugodt. A sofőr egyre hangosabban beszélt, kötekedően, meglökte Bajszit, aki visszalökte, már-már verekedni kezdtek, amikor Lajos – tőle szokatlanul hangosan – rájuk dörrent:

– Abbahagyni, gépkocsira, húzzunk el!

Bekászálódunk a mikrobuszba, és nagyon rosszul éreztem magam. Nem a megívott kevert miatt, hanem a sofőr miatt. Sajnáltam, hogy a reggeli turnussal nem tudtam bejönni emiatt a hülye Veszprémi-ügy miatt, a Csepelt mindig egy megbízható, kedves, Görög Pista nevezetű fiú vezette, aki soha nem ivott, ha a volánhoz ült. A mi sofőrünk a buszban is tovább dohogott, ismételte, hogy Bajszinak nem lett volna joga meglökní őt, mert Bajszit fiatalabb és ezenkívül kopasz is, míg ő már vágja a centit, csak mondta, mondta a magáét. Alig volt forgalom, az üres úton a sofőr a hűvösvölgyi elágazás után gázt adott, és – teljesen oktalanul – száguldani kezdett.

– Lassabban – szólt rá Lajos, de a sofőr nem hallgatott rá. Lajos rákiabált: – Lassabban, te marha!

Mikrobuszunk előzésbe kezdett, de a sofőr nem tudta befejezni az előzést egy kanyar előtt, a kanyarból felbukkant egy gyorsan közeledő személyautó, Halmosi hangos káromkodással elrántotta a kormányt. A Nysa forogni kezdett, majd becsúszott az árokba, és felborult. Fémes csattanások, zörgés és ijedt sikoltások közepette jeges félelem futott át rajtam: rögtön tudtam, hogy az egyetemi felvételre nem fogok tudni elmenni.

Az ezredkórházban elláttak és bekötözték bennünket, nagy szerencse volt, hogy senki nem sérült meg súlyosan. Egy elszabadult géppisztoly végigszántotta a fejemet, rövidre vágott hajam alól szivárgott a vér, mindkét kézfejem tele volt horzsolással, más bajom nem történt. Amikor a mentő bevitt bennünket, szondázással kezdték, majd vért is vettek mindenkitől. A vérvizsgálat eredménye alapján Lajost, a gépkocsi-parancsnokot és a sofőrt azonnal letartóztatták, a másik hat katonát, köztük engem is, két hét fogdafenyítésre büntettek, és vidéki határvédelmi őrsőkre helyeztek. A régen várt felvételi vizsga napján, egy fegyveres őrrel magam mellett a fogda előtti járdaszegélyt meszeltem fehérre.

– Kérsz egy cigit? – kérdezte az őr.

– Köszönöm, nem dohányzom, de azért rendes vagy – mondtam neki.

*

Anyámat nagyon megviselte a baleset híre, és talán még jobban az, hogy elhelyeznek Budapestről. Azt is tudta, hogy mennyit tanultam a felvételi vizsgára, és a tavalyi első, sikertelen próbálkozás után („helyhiány miatt elutasítva”), ő is nagyon bizakodott abban, hogy a fia egyetemi

hallgató lesz. Azonnal meg akart látogatni, de a fogdabüntetés alatt nincs látogatás. Balogh Lacin keresztül üzentem neki néha, hogy jól vagyok, ne idegeskedjen miattam. Ferkó, ha jól emlékszem, te soha nem találkoztál anyámmal, nem ismerted őt. Kicsi, törekeny, de nagyon szívós asszony volt, aki apa korai halála után egyedül tartott el a kis könyvelői fizetéséből. Borzasztó gyerekkora volt, korán meghalt szülőkkel, alföldi szolgálócsaládok nagy szegénységével, cipőtlenséggel és alultápláltsággal, kegyetlenkedő nagynénikkel és részeges, pedofil hajlamú nagybácsikkal. Ami rossz összegyűlhetett egy kislány gyerekkorának bugyrában, azt ő mind-mind begyűjtötte. Sokszor gondoltam arra: csoda, hogy még tud nevetni. Egy zugló albérletben laktunk, ahol Schwarz nénitől (egy nagyon kicsi, hajlott hátú öregasszonytól, akit mindenki csak Maminak hívott a környéken), béreltünk két kis szobát, fürdőszoba és konyhahasználattal. Mami nagyon kedves asszony volt, és jól kijöttek anyámmal, együtt karácsonyoztunk, együtt ebédeltünk vasárnaponként hármásban, és együtt sírtak anyámmal keservesen, amikor megkaptam a katonai behívómat. Anyám egyébként nem volt síró, örömmel és nagy szorgalommal dolgozott a munkahelyén, tisztán tartotta nemcsak a mi albérletünket, hanem sokszor összetakarított a Maminál is, és még maradt energiája, hogy négyszer egy héten eljárjon inget vasalni a szomszédba, egy minisztériumi emberhez. A vasalások kis mellékkeresete volt az én zsebpénzem, amivel mindig nagyon kellett takarékoskodnom, és ami persze soha nem volt elég, különösen nem, amikor elkezdtünk járkalni a Gerlóczy utcába táncolni. Atlasznak hívták a zenekart, Ferkó, emlékszel, szombatonként kérdeztük egymástól az utolsó órák előtt, hogy „atlasz?”, és a válasz az volt: „persze, hogy atlok”. Szegényesen éltünk, de anyám olyan vidám lelkesedéssel fogadott minden örömteli apróságot, mint azok az emberek, akik gyerekkorukban nagyon sokat nélkülöztek, és tudtak örülni egy színes gombnak, egy pár használatlan cipőnek, vagy egyszerűen egy olyan délutánnak, amikor nem pofozta meg őket a mostohaapjuk. Anyám napokig sugárzott a boldogságtól és büszkeségtől, amikor megdicsértek az általános iskolában, vagy amikor év végén dicsérő tanulmányi oklevelet kaptam. Örült, hogy bejutottam a szakközépiskolába, és igazán mindenben segített, hogy bejuthassak az egyetemre is. Sem ő, sem én nem tehettem róla, hogy a Veszprémi-ügy miatt nem a teherautóval, hanem a Nysával kellett bemennem a laktanyába, hogy a sofőr berúgott, és hogy engem az ezredfogdán ért az a nap, amikor az angol írásbeli felvételre meg kellett volna jelennem a Pesti Barnabás utcában.

Amikor letelt a két hét fogda, anyám azonnal elindult, hogy meglátogasson a vasárnapi látogatási időben. Sietett, mielőbb látni akart, kis csomagot hozott, sütemény-

nyel. Soha nem ért el a laktanyába: az esős Moszkva téren nagy siettében figyelmetlenül lépett ki egy busz mögül, elütötte egy motoros, és a helyszínen meghalt.

*

Erről nem is igen tudok írni neked, Ferkó. Anyám halála olyan tragédia volt, amit máig nem tudtam megemészteni. Most is látom magam előtt az ügyeletes tiszt és az ezred politikai tisztjének pusmogását az ezredparancsnokságon, ahova nagy hirtelen hívtak. Ahogy sajnálattal közölték, hogy a rendőrség tájékoztatása szerint anyám, született Szerémi Irén, a mai nap délelőttjén a Moszkva téren szörnyethalt, mert körültekintés nélkül lépett egy motorral közlekedő állampolgár elé, a motoros is súlyosan megsérült, de nem életveszélyesen. Most menjek vissza a körletbe, és tájékoztatnak a továbbiakról.

Az olajfestékes falat tapogatva, bukdácsolva értem a második emeletre, lefeküdtem a vaságyra, és két napig nem keltem fel. Nem tudtam felkelni. Az ágyon feküdni napközben szigorúan tilos volt, mégis, még a legvadabb tiszthelyettesek is békében hagytak. Körülöttem folyt a szokásos laktanyaélet, én pedig borostásan, gyakorlóruhában, bakancsban, könnyekben és takonyban fetrengtem a vaságy felhajtatlan pokrócán.

A temetésig vártak az áthelyezéssel, és a buszbaleset után határ menti őrökre áthelyezett társaim már mind új szolgálati helyükön voltak, amikor én kisírt szemekkel és több kilót fogyva visszajöttem a temetésre kapott eltávozásból. Schwarz mami megígérte, hogy a leszerelésemig vigyáz a bútorunkra és egyéb ingóságainkra, és anyám halálának napjától nem is kellett neki fizetni az albérletért. Amikor a temetés után visszaindultam a laktanyába, száz forintot nyomott a kezembe.

– Áldjon isten, ha nem látnálak már – mondta.

Kérdően néztem rá, ráncos arca elkomolyodott, és bizalmasan a fülembe súgta, hogy rövidesen jönnek őt akasztani. Azt hittem, rosszul hallok. Akkor megismételte, hogy rövidesen jönnek őt akasztani. Megijedtem. Mami soha nem volt egy lángész, de most nagyon megijedtem attól, amit mondott. Meg ahogyan mondta. A szeme a messzibe révedt, és most már érdeklődőbb hangon kérdezte meg, hogy tudok-e valamit az ő közeljövőben várható akasztásáról, mert a nyilasok most már bizonyára ehhez a védett házhoz is elérnek, és most már nem úszhatja meg ő sem. Átöleltem madárcsontú testét, az elmúlt hetek tragédiái mellett az ő elméjének elborulása már csak pont volt az i-re. Rázott a zokogás, könnyeim befolytak a nyakába.

WEINER SENNYEY TIBOR

Harangszó vasárnap

*Ülni vadul a pirkadásban arcodra ébredő napvirágban
Ülni a ragyogó félhomályban más napjában saját mában
Csak szemlélni a színehagyta szép eget ülni az ébredésben
Ülni és várni csak várni minden percben fényre készen*

A legnagyobb legenda

*Atlantisz sem volt más mint tizenkét büszke férfi
Akik mögött százhusz csendes asszony állt
S e tizenkét ember nem tanított semmit
Csak azt hogy az ember több mint amit lát*

Grammatikai evolúció

*A madarak nyelve oly magas szinten rezeg
Hogy szárnyakat kaptak hozzá és tollakat
Hogy megkapták az áhított repülésnek
Képességét mert amint szólsz akképpen vagy*

FÁTYOL ZOLTÁN

Az álomi beszédről

*Az álomi beszédben nincsenek rímek,
talán szavak sincsenek, és a lassan hulló,
átlyuggalt mondatok úgy állnak össze benne
szövedékké, mint korhadó levelek
egy semmivé foszló erdő talaján.
(Talán te beszélsz, talán valaki mást
hallasz, akkor és ott ez nem megítélhető.)
Kitárult, suhogott és bezárult,
hangot adtak a felbukkanó furcsa lények
átzuhogva az álomi erdőn,
különös létükben, ami szervezetlen,
kohéziója nincs, egyetlen fonállal
kötődnek a rejtelmes dimenziókhoz,
de végigjárni a hideg üröket mellette
miért is kellene?*

*Az álomi beszédben nincsenek hangok,
hullámzó tér és anyag sincs körülötte,
amiben megrezdülhet a nyelv, hangszál
és fogak – elérni vágyva a kozmikus
hullámhosszokat –, és nincsenek jelek,
és nem terhelik jelentések ezt a világot az utolsó
titkok közelében, ezen a nyíló és csukódó erdőn
pihenve az értelemnek működni
miért is kellene?*

*Az álomi beszédben nincsenek kapaszkodók,
csavarok és kiforgatható elemek
sincsenek benne, mint felfelé úszó lazacoknak
a hívás, úgy követhető mégis az útja, habár céltalan
és a hideg ködökben végül elvész.
Az álomi beszédben talán csak egy
üzenet van – s talán mindig ugyanúgy
érthető akkor –, de megfejteni, noha nem lehet,
és tudni mit jelent, csak felébredve fontos,
és hatni is így hat át tudatlan, mélyen,
de cipelni magaddal nehéz titkát
miért is kellene?*

Indián bölcső

(Hódolat Hamvas Bélának)

*Egy folyó indul a szívemből – ezek voltak
az indián csecsemő első szavai –,
befogadom ezt a tájat és belülré helyezem a világot,
ahová megérkeztem, véres csatám és eufóriám
szövedékébe göngyölöm születésem...*

*Egyetlen csepp vagyok Manitu
léleketében, anyám testével egy párafoszlány
a kövek fölött.*

*Még fény vagyok, lábam és kezem
anyagtalan, tenyerem az ég,
talpam a föld tükre.*

*Senki sem hallotta e szavakat.
Aztán minden áttetsző lett,
egy vesszőkosár és benne a homokszínű kendő
lúktetni kezdett, hogy kenyeret szüljön.*

Koffán Károly (1909–1985), litográfia

NAGY GÁBOR
Álmatlanok és álmodozók

A tanácsteremben már mindenki megjelent, csak a megyei első titkár érkezését várták. Az ilyenkor szokásos tréfálkozás, vicceselés helyett meg-megszakadó, zavart társalgás halk moraja ülte meg a termet. Gyanakvó, lapos pillantásokkal méregették egymást, akik máskor a véd- és dacszövetség, szükséghelyzetben a kéz kezet mos elvét alkalmazva fojtották vissza rivalizálásra, acsarkodásra sarkalló fal-kaösztonüket. A terem végében nyitva volt egy kisablak, a félelem savanyú szaga mégis ott lebegett közöttük.

Kenődi Áron mintha tudomást sem vett volna róla, hogy a többiek tekintete leggyakrabban feléje vág, sűrűn pislogva néhány centivel a fejek fölött nézett el, vagy a papírjaiba látszott mélyedni. Egyik cigarettáról a másikra gyújtott; amikor szájához emelte az agyonrágcsált csikket, kicsi kerek ponttá szűkült, vérágas szemében mintha a felizzó parázs tükröződött volna.

Sólyom ezredes vele szemben foglalt helyet, s a gondolataiba mélyedt. Volt is rá oka: nem fért a fejébe, hova hányta el az ügyirat mappájából azt a papírt, ami eddigi nyomozásának egyik fontos bizonyítékát képezhetne volna. Pedig ez lehetne az egyik olyan mozzanat, amely összefüggést teremtené a különös események között. De mindegy, megpróbálja majd felidézni, csak ne volna olyan nehéz a feje. Talán inni kellett volna egy kis vodkát... A mellette ülő titkárnő igencsak elcsodálkozott volna, ha belehallgathatja a nagybajuszú férfi gondolataiba, amint világos, kerek mondatokká próbálja raskosgatni a zavaros tényeket kivégzett állatok és hirtelen megváltozott viselkedésű emberek ügyéről. Nagy igyekezetében förtelmes bajszát gyömöszkölte, mintha annak rakoncátlan szálaiból lehetne értelmes egésszé szőni a kusza tényállást.

Baczó hol a titkárnővel kedélyeskedett lefegyverzőnek szánt széles mosollyal – amit azonban Valika egy unott ragadozó fintorának látott, ezért időnként végig is simított szürke kiskosztümjén, nem abban van-e a hiba –, hol pedig párttitkári védjegyének számító szivarja füstjével felhőzte el arcát, s ilyenkor lopva, egy pillanatra csupán, a szemét is lehunyta, összehúzott szemöldökkel, mintha erősen koncentrálna valamire. Valóban befelé figyelt, s szinte bosszús volt a gondolatra, amin inkább ujjongania kéne, hogy lám, milyen jót tudna aludni most, ha nem kellene itt ülnie, s végre elmúlna talán ez az egész rémálom. Kenődi helyettese megpró-

bált időnként valami társalgásfélét kezdeményezni vele, de hamar lelohadt a kedve, mérlegelve a titkár elvtársnak a szokottnál is lenézőbb viselkedését. Podagra attól tartott, ő lehet megint a bűnbak valamiért, aminek a súlyát most még megbecsülni sem tudja, de mintha mindenkinek ott ülne a nyakán, megroskaszta a vállakat (legfőképp Kenődi elvtársét), még Valika is állandóan a kosztümkabátja váltómását igazgatja.

A várakozásba annyira belefásultak, hogy mindannyian összerezzenetek az ajtónyikordulásra. Palásthy, a megyei első titkár nem egyedül érkezett, meglepve látták, hogy a megyei kórház belgyógyászatának osztályvezető főorvosa is vele van, a busa fejű, rakoncátlan, gesztenyeszín sörényű, mogorva, de kiváló diagnosztá hírében álló Fidler. Szinte jeladásra mindnyájan felugrottak, hátratulva nagy zajjal a széküket, ám Palásthy királyi mozdulattal visszaparancsolta őket, s szinte köszönés nélkül belefogott mondókájába.

Először is bemutatta Fidert, hozzátéve, hogy bizonyára mind jól ismerik, majd kiküldte Valikát kávé főzni, meg egy kis szíverősítőért. Amíg a titkárnő visszatért, kedélyesen társalgott a helyi tévesz tervteljesítéséről. A helyiek kezüket-lábukat törték volna, hogy maguk is hasonló könnyedséget mutassanak, s nem láthatták – nem lévén sehol tükör –, hogy a mosolyuk inkább vicsorgás, lelkesedésük szárnyaszegett. Azt sem vették észre, hogy zavaruk, az örökké résen lévő, veszélyt szimatolva fölnezelő prédaállatokéra emlékeztető riadalmuk Palásthyt némi elégedettséggel tölti el.

Valika a szokottnál is serényebb volt, úgy érezték, épp csak kiment, már jött is a feketével meg a kupicákkal egy hatalmas bádogtálcán, bal kezében szintelen folyadékot tartalmazó címkétlen üveggel.

– Na, itt a jó kis bélés – rezzent föl révedezéséből Kenődi, megsimogatva domborodó hasát, s a többiek is nagy reményeket fűztek a hazaihoz –, igazi jó vegyes, a sógorom pincéjéből – lelkesedett tovább Kenődi, és újfent sikerült elnyomnia az ásitást, ami már Palásthy megérkezése óta feszegette az állkapcáját.

Kiürülvén a kupicák – pártunk, legfőbb védelmezőnk és erős várunk egészségére!, hangzott Palásthy nagy egyetértésre találó áldomása, amelyre Sólyom is bólogatva emelte magasra pohárkáját –, érezték, nincs tovább haladék, jöjjön, aminek jönnie kell. Valikának, meg is sértődött kicsit, Palásthy utasítására mennie kellett, odakint őrizni, úgymond, a megbeszélés zavartalanságát; az elvárhatónál kevésbé puhán húzta be maga után az ajtót, Baczó kis mosollyal, Kenődi bosszúsán nézett utána.

– A lehető legszűkebb körben kívántam ezt az ügyet megtárgyalni – kezdte lassan, komótosan Palásthy –, inentől lefelé nem tartozik senkire... Mert azt persze

sejthetitek, elvtársak, hogy pártunkat a legmagasabb szinten is foglalkoztatják az itteni események. Most jövök egy megbeszélésről – sötétült el a tekintete –, ahol, elárulhatom, a leghatározottabban az a vélemény alakult ki, hogy teljességgel a ti felelősségetek, ami a városban történik, s odafönt bíznak benne, hogy ennek megfelelően fogjátok kezelni a helyzetet.

Palásthy itt fellélegzett, körbenézve a szobában, látva a rémületet leplezni nem tudó, elfelhősült arcokat. Na nem, majd még órá húzzák a vizes lepedőt, hogy ezek a Baczóék nem bírnak itt az ellenséges elemekkel. Mi köze öneki ehhez? De most majd megkapják!

– Az én feladatomban annyi, hogy ráébresszelek benneteket arra, a párttagkönyv nem csak arra való, hogy az előnyeiket élvezzék. Harcunk kezdetén az emberiséget két egyenlőtlen részre osztottuk: egytized része személyes szabadságot és bizonyos kiváltságokat kapott és korlátlan jogot, hogy rendelkezék a többi kilenctizeddel. Minderre szükség volt, hogy elkezdhesük a szocializmus építését, és mielőbb eljussunk a hön áhított kommunizmus édenébe. De az állapot, elvtársak, csak ideiglenes: zsarnokság nélkül még sosem volt se szabadság, sem egyenlőség, de a nyájban egyenlőségnek kell lennie – ez a lenini elveken alapuló szocializmus lényege. És maholnap vége az előjogoknak, maholnap mi is a nyájhoz fogunk tartozni, megszűnnek a kiváltságok, amint a nyáj eljut a szellemi érettségnek arra a fokára, amikor már levetheti hámját, s mintegy önmagát fogja vezetni. Addig azonban határtalan annak az egytizednek a felelőssége, hogy az ostoba nyáj le ne térjen az útról. Mi rázzuk a kolompot – hát jól kell ráznunk, elvtársak, s nem engedhetünk meg magunknak olyan kilengéseket – itt metszően Kenődire nézett –, hogy a nép lanyhulni lásson minket úgy a munkakedvben, mint az éberségben. Nem mutathatunk gyengéset, mert a gyengét a nyáj kiveti magából, sőt a gyengét odafönt sem tűrhetik meg, bármilyen érdemekre is hivatkozzon a múltból.

Itt nagyot sóhajtott, kis hatásszünet után folytatta:

– Nem hiszem, hogy ez az ügy kifoghat rajtunk, ha – megint az ólomsúlyú pilláival küzdő tanácselnök felé vágott szemével – kellő éberséget mutatunk. Ezért vagyunk most itt. Megkérdezem, mi az álláspontotok, a véleményetek. Fényt derítünk, nagyon remélem, az okokra, körülményekre, és intézkedési tervet hozunk. No, hát akkor hallgassuk meg elsőként Sólyom ezredest, mire jutott örökké résen lévő rendőrségünk városi szerve!

Mintha némi megkönnyebbülést jelenthetne, hogy a rendőrfőnökhöz került a szó, mindenki elkezdett mocorogni, még az egyébként bosszantóan, szinte megvetően egykedvű Fidler is. Podagra vastag műanyagkeretes szemüvegét törölgetve szaporán pislogott, hogy ne látszék rajta, mennyire meg van riadva. Kenődi elképzelte,

hogy fogpiszkálók tartják a szemhéját, s így jó darabig sikerült szemhunyas nélkül Palásthyra néznie; ugyanakkor a keze, mintha önálló életet élne, finom remegésbe fogott, ezért hirtelen ráült. Már az elején úgy döntött, mindvégig kerülni fogja az orvos tekintetét. Ehelyett azonban szinte félpercenként pillantott lopva feléje, s nemegyszer összevillant a szemük. Baczó még mindig őrizni látszott hidegvérét; elégedett is volt magával, a pálinka mintha erőt öntött volna belé, egyszeriben felfrissült. Ám a frissesség azzal járt, hogy annál élénkebben érezte helyzetének visszas, sőt veszélyes voltát. Egyelőre úgy döntött, nincs min rágódnia, nem ő van lépésen: meglátjuk, mit húz a másik fél, s ahhoz igazítjuk a stratégiát. Sólyom hangja mozdította ki tünődéséből:

– Khm. Palásthy elvtárs, Baczó elvtárs...

– Hagyjuk, Sólyom, a formaságokat – zörrent rá türelmetlenül Palásthy.

– Khm. No, kérem, hát. A rendőrség minden gyanús körülményt megvizsgált, rendszerezve az adatokat és összerakva a tényálladékokat. Eszerint március idusán...

– Kímélj meg a részletektől, ezredes elvtárs – szolt közbe Palásthy, ezúttal szinte csendesen –, éppen elegendő, ha az adatokból leszűrte rendőrségi következtetéseket összefoglalod. Egyszóval a lényeg, Sólyom – tette hozzá, látva az ezredes megrökönyödött arcát.

– Eeegen – vörösödött el az ezredes. – Tehát mindazok az események, amelyek a mai napig nyúlnak, s nem tudhatjuk, lezárultak-e, vagy még számíthatunk valamiféle szabotázs vagy egyéb akcióra, szóval ezek mintegy huszonegy napja kezdődtek. – Sólyom fokozatosan kezdte visszanyerni a lélekjelenlétét, magabiztos hangja is visszatért. – Az első áldozat, hogy úgy mondjam, Korom elvtárs volt. Az egyik reggel a felesége, Márta asszonyosság arra lett figyelmes, valami állattetem hever a küszöbükön. Kiderítettük, hogy Csehi Ferenc egykori biológiai-tanár, jelenleg fatelepi segéd munkás az állat jogos tulajdonosa: az ő hímfa papagájáról van szó...

– Nimfa – szolt közbe Fidler –, nimfa papagáj.

– Ahogy a doktor úr mondja, az az állat a hímfa papagáj névre hallgat, vagy az a fajta vagy mi a csuda, mert a neve, mint Csehitől megtudtuk, Izolda. Szürke és sárga színű a madár tolla, de ez ugyebár nem fontos... – nézett a már-már közbeszóló Palásthyra. – Tehát: a papagájt valamilyen zsineggel megfojtották, parányi, gyenge kis állat, ugyebár, csupa könnyű toll, úgyhogy nem kizárt, hogy azzal a vö... vagyis piros selyemzsinórral, amit a tetthelyen a madár nyakába tekerve találtunk.

Sólyom nagy lélegzetet vett, úgy érezte, menni fog ez, bár a neheze még hátravan.

– Csehi Ferenc úgy tájékoztatott minket, hogy az állat két nappal előtte tűnt el az udvari röpdéből, ahol ő

további mintegy fél tucat papagájt tart. Nem emlékezett, hogy nyitva hagyott volna valami rést, a ketrec azonban bárki betolakodó számára nyitható az ajtón lévő riglivel. Az eltűnés délelőttjén nem volt otthon sem Csehi, sem a felesége, sem a gyerekek: ellenőriztük, valóban a munkahelyükön, illetve iskolában tartózkodtak. Ez persze nem bizonyító erejű Csehi ártatlanságára nézve. Kérdésünkre, hogy miért nem jelentette a madár eltűnését, Csehi zavartan arra hivatkozott, amúgy is meggyült már néhányszor a baja a papagájok miatt a hatóságokkal, így jobbnak látta, ha nem kelt fölösleges föl-tűnést. Meg azt mondta, valóban nem emlékezett, etetéskor nem hagyta-e szabadon valamelyik kijáratot, mert a ketrecen, ezt Dinkó őrmester maga ellenőrizte, valóban több kisebb ajtócska szolgál a madarak ellátására. Felvetésünkre, hogy akkor a többi egyed is elszabadult volna, Csehi azt felelte, mind közül Izolda volt a legszemtelenebb, csípett is, és hiába a tágas röpde, mintha nem érezte volna magát otthon, néha a tollait is tépdeste... Ez hát a papagáj esete...

– Remélem, nem akarsz minden állat jó és rossz tulajdonságaival megismertetni minket, ezredes, mert akkor itt töltjük az éjszakát – szólott közbe fásult hangon Palásthy.

– Igenis, kérem. A macska tetemét, mint azt Kenődi elvtárs tanúsíthatja, a bejárati ajtaja kilincsére bogoza találtuk, mert Kenődi elvtársnak nincs kertje vagy udvara, a tettes így láthatta biztosítottnak a küldemény kézbesítését – nyomott el egy halvány mosolyt az ezredes. – Mindez több mint két héttel a papagáj után történt. A macska piros selyem anyagú zsinóron himbálózott a kilincsen, amikor Kenődi elvtárs, a hivatalba indulva, rátalált. Azonnal visszaszaladt tárcsázni a rendőrörsöt. Mi haladéktalanul a tetthelyre siettünk, s rövidesen kiderítettük, a macska néhai özvegy Korompay Jánosné tulajdona volt, akit a városban csak Vaníliás Nacának hívnak.

– Minek?! – rezzent föl Palásthy, miközben a többiek, Podagra és a pislogva szendergő Kenődi kivételével, halkán vihogtak.

– Vaníliás Nacának, kérem, merthogy úgy szokott kéregetni az utcán, hogy vaníliás fagylaltra köll a pénz, amúgy meg Anna volt a neve...

– Nálatok koldusok is vannak?!

– Nem volt az koldus – sietett helyesbíteni Baczó –, csak egy vén, hibbant fehérnép, volt annak rendes nyugdíja az elhalálozott férje után, egyébiránt ezt-azt összeszedett az utcán, a cukrászdák bejárata előtti rácsból piszkálta ki az odahullajtott tízfilléreseket...

– Folytasd, Sólyom!

– Vaníliás Nacát három héttel azelőtt temette a város, saját költségén – nézett Kenődi felé az ezredes, megerősítésre számítva, Kenődi azonban lehuny

szemmel ült, felső testével jobbra-balra imbolyogva –, mert nem maradt senki leszármazottja, a szomszédok tanúsága szerint a macskája elkódorgott, s a tetemben ráismertek az elhunyt Cirmi nevezetű macskájára. Hogy addigél hol kóborolt a macska, ez irányban nem jutottunk megbízható információkhoz. Mindenesetre bárki megfoghatta, könnyebben, mint Csehi papagájt, csak azt nehéz elképzelni, ki volt képes egy kiségeret is a szájába gyömöszölni...

– Egeret?! – bödült fel Palásthy. – Kinek a szájába?

– A macskáéba, kérem, merthogy így lelt rá Kenődi elvtárs: kilincsen a zsinór, zsinóron a macska, a macska szájában meg kiséger, egészen pici, nemrég született, talán az volt a csalétek, amellyel törbe ejthették a macskát. De történt más is, mégpedig mindezek előtt nyolc-kilenc nappal: az imént emlegetett Korom elvtárs, aki a papagájtetem, hogy úgy mondjam, címzettje volt, olyan rossz lelki és fizikai állapotba került, hogy kénytelenek voltunk a Gagarinba... vagyis hát az elme-gyógyintézetbe szállíttatni...

Palásthy kérdőleg Fidlerre nézett.

– Korom Mihály elvtárs, az eddigi vizsgálatok tanúsága szerint, megzavarodott. Feltehetőleg nem tudta az eseményeket pszichésen feldolgozni, s minden bizonynyal az is közrejátszott – nézett Fidler fürkészőn Kenődire, majd Baczóra, akik ártatlan tekintettel bámultak vissza rá –, hogy a papagájos eset napjától a kórházba szállításig, azaz öt teljes napig nem aludt egy szemhunyaszt sem, saját állítása szerint legalábbis. Az elme-gyógyintézetben megfigyelés alatt tartottuk, s minden kétséget kizáróan kijelenthető, hogy az első két nap ott sem aludt, aztán – sajnálatos módon lehetetlen pózban, a zuhany alatt, ennek következtében beütve a fejét a csempébe – hirtelen mély álomba merült, egyvégtében hetvenkét órát töltött mély alvásban, majd láthatólag kipihenten és jókedvűen ébredt, ám nem emlékszik semmire, azt sem tudja, kicsoda ő, s a kezelőorvosai nem nagyon látnak reményt a javulásra.

– De hogyan lehetséges, doktor úr, hogy valaki napokig nem alszik?! – merészkedett egy közbevetésre Podagra, ijedten ide-oda pillogva, de Palásthy leintette, hogy erről majd később, hallgassuk tovább az ezredes elvtársat.

Sólyom, most már röviden, beszámolt a kutya és Baczó Boldizsár elvtárs esetéről is, hozzátéve, hogy délelőtti nyomozásuk nem hozott eredményt arra nézve, kié lehetett a kutya, az állat egyébként keverék eb, meglehetősen bizonytalan felmenőkkel. Baczó olykor közbeszólt, pontosított, de behúzott nyakkal ült, érezve: közeleg az a pillanat, amikor számot kell adnia arról, jól alszik-e az utóbbi időben. Bár némi reménysugarat jelentett, hogy tudomása szerint Kenődi, akárcsak Ko-

rom, az állattetek megtalálása óta nem aludt, ő meg már két nappal a mai dög előtt sem – de hát éppen ez adhat reményt, hogy nála nincs összefüggés a két dolog között, talán nem önáltatás...

– Baczó elvtárs és Korom elvtárs esete között mintegy három hét, azaz huszonegy nap telt el; itt tartunk most, ezek a tények – összegzett Sólyom, egyelőre ravaszul rejtegetve az aduját. Egyenes háttal hátradőlve a székén azt fürkészte a többiek arcán, kinek milyen lap lehet a tarsolyában.

Kenődinek igazán rossz lapjárása volt, mert olyan kikeredett szemmel meredt előre, mint akit megbabonáztak. Kissé előredőlve, szinte megmerevedve ült: Kenődinek látomása volt.

Azt látta, hogy egy szűk szuszékban kuporog, ahol ki-egyenesedni sem tud, noha nincsenek falai, s körben vég-

telen fekete térség, mintha olajban turkálna, mindenről lecsúszik a tekintete, a fülében egyre erősödő moraj, gúnyos kacaj, talán tucatnyian is nevetnek, egyre többen s egyre közelebb hozzá, majd szétrobban a feje a kacagástól, s egyszerre csak láng csap ki a szeméből, kénzagú, kékes színű láng, végigsistereg az olajos mindenségen, felperzseli a láthatatlan hahotázókat, egy pillanatra bevilágítja a teret, s ekkor döbben rá, hogy az égben lebeg, mintha egy láthatatlan zsinóron függne, magzatpózba görbülve, anyaszült meztelenül, előtte egy végeláthatatlan pult, s csillagokként villannak rá a pult mögött ülő ördögös szerzetek szemei, a közepén pöffeszkedő, láthatóan a legnagyobb tekintéllyel bíró ördög oly hatalmas, hogy a szeme is mint egy fény ütötte kráter, fortyog benne a láva, kiömlik az állára s tovább a mellére, s kihülve fehér szakállá dermed, Kenődi elvtárs, csattan a hangja...

BAJTAI ANDRÁS

Könyörgés, hozzád

*Vigyázz. Ma olyan a csütörtök,
hogy bármi veszélyes eszedbe juthat:
egy telefonszám, hősnőd kivillanó
fogsora, egy sosemvolt virág illata.*

*Vigyázz. Eljött a te időd, de ami most
kezdődik, nem ott ér véget, ahol a sínek,
a mesék, vagy a rongyos századok.*

*Valahol máshol, aminek még nem adtál
nevet. Egy tócsa partján, a mutatóujjad
hegyén, egy aluljáró torkában. Bárhol.*

*Ott jusson majd eszedbe, hogy a tenger
színe nem a kék. Jusson eszedbe, hogy
arcunkra a hordalék végül lerakódik,
és bőrünkről a homok leperreg.*

*Jusson eszedbe, hogy a vége mindennél
rosszabb. Jusson eszedbe.*

Valami történt

*Ezt biztosan tudom. Talán csak a gyümölcsfák
ágait vágták le, talán csak a vonatok tolattak
ki a városból, de akkor is, történt valami.*

*Először férfiak jöttek. Lovaink a lábukat törték,
mondták lefekvés előtt, és kicsavarták
a villanykörtéket.*

*Másnap asszonyok érkeztek. Szeretlek,
mondták ébredés után a férfiaknak, és
letakarták lovaikat.*

*A gyerekek voltak az utolsók.
Fel akarunk nőni, mondták, és
lerombolták a játszótereket.*

*Most itt állnak mind. A szobámban.
És viszik, viszik a tárgyakat, amiknek nevet
adtam a sötétben.*

POCSUVALSZKI ALÍZ

Beteljesül*Nagyapámnak*

*Te, aki szívbeteg fáradtan állsz közénk,
Az eget kémleled,
A Jóisten hátha küld neked
Nyugdíj mellé egy kis biztatást.*

*Te, aki legszebb kerek e faluban,
Mára rég halott nagymamák
Elveszett lánykori illatát
Hozod a hernyórágta almafák közül.*

*Te, aki jószolsz égikék szeműn,
Azt mondtad két pontos idő között,
Nem élnéd túl, ha elköltözök.
Akkor inkább maradj a műtőasztalon.*

*Te, te virágboltok bevétele lettél,
Koszorúk címzettje szép neved,
Én a fájó szívvel, s örökre veled;
De hittél vallom feltámadásodat.*

Vesd össze

*Először az ágyat,
Aztán a lehetőségeinkhez
Mért közös jövőt
A megteendő úttal.
Lábunk ne nézd,
Számolj légvonalban.
De ha azt vesszük,
Még hányan állnak
Körülöttünk sorban,
Szelet is aligha,
Szerencsét, napot
A jobbik fajtából
Már biztos nem kapunk.
Majd inkább csinálunk
Lepedőből szárnyat,
És végül
Itthon maradunk.*

Csalárdalapítás

Valakinek én is kurvaanya leszek.
 Most még szépeket gondolok,
 De kifordíthatsz önmagamból.
 Akkor is kabátod leszek,
 Mondanám, ha lenne most kinek,
 De simán fordított rajtam a kocka,
 Páratlan egy állat – ez az áldásos állapot,
 Mára inkább terhes
 Az anyyali lét
 – eleme extratartós és újratölthető –
 Hát inkább csináljunk anyyalkát,
 Akasszunk is párat,
 A karácsonyfán jól mutat.
 Készen megvásárolható,
 Csak ki kell még festeni.
 De kicsoda az anyyalka anyya?
 Ki a kurvaanya?
 Ki a kurva anyya?

A vértelen hónapok után fordítsunk egyet,
 Nehogy odaégjen kicsi sorsunk!
 Kell a feloldás,
 Csak kicsit torz szó itt az oldás
 És kötés
 Seb nem marad – szárazon –
 Bebetonozni mégse kéne.
 Elásni? Talán.
 Inkább felejthető legyen,
 Csak állapot, múló rosszullétező.
 A hányás szimulálható.

Hajnal János (1913), tus

DOBOZI ESZTER
Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

6. rész

Holnap utoljára megyek sugárterápiára. A teljes felszabadultság öröme helyett – csodálkozom ezen én is – zavart vagyok. Nemcsak azért, mert felrémlik az Emíliától való elszakadás eshetősége. Vele és D. úrral egyébként megállapodunk, hogy keressük egymást a kórházon kívül is. Ígéretet teszünk, hogy látogatjuk majd egymást. Ezzel együtt is ugyanazt az elbizonytalanodásfélét érzem magamon, mint amikor kiemelték belőlem a daganatomat.

– Most akkor milyen tájékozódási pontot kereshetek ahhoz, hogy belső szerveimmel úgyszólván beszélgető viszonyban maradhassak? – kérdeztem a kórházból hazatérve. Magamra maradok a betegség kiújulásától való félelemmel – merült fel bennem ezúttal. Hogyan fogok ezután mindenfajta külső támasz és beavatkozás nélkül megküzdeni a daganatképződés rémével? Hiányozni fognak ezek a viszonyulások, amelyek műszerek és gépek, e műszereket alkalmazók, gépeket működtetők hálózatában valósultak meg. Ennek a hálózatnak hovatovább részévé váltam. A folyamat végére érve, olybá tűnt, ez a háló tartott meg engem. Biztonságot jelentett számomra, hogy ezek az emberek, akikkel itt a kórház és az onkológia rendelőiben kapcsolatba kerültem, rendszeresen foglalkoztak velem. Rám néztek, megvizsgáltak, megnyomkodtak, megkopogtattak, átvilágítottak, megszurkáltak, fölmetszettek, összevarrtak, rám kötötték az infúziót, mérték a vérnyomásomat, szív működésemet. Mindeközben viszonyba kerültünk egymással. Hová lett az irtózásom, iszonyodásom tőlük és rajtam elvégzett műveleteiktől? S egyáltalán mi lesz velem vizsgálatok nélkül? Mi lesz e nyomkodások, kopogtatások, átvilágítások, szurkálások, mérések nélkül? Mi lesz az én létezésemmel e jelek és visszajelzések hiányában? Mulatnom kell magamon. Vagy inkább sírnom? Ezt hívják hospitalizációnak. Amikor a páciens már-már a betegséget tekinti normális állapotának. A kórházat, a szanatóriumot természetesebb közegének, mint otthonát. S itt van elemében, ebben a védettségben, nem odakinn az egészségesek, a még nem betegek társadalmában. Azok között, akik még nem tudják, hogy maguk is betegségek hordozói. Ugyan mire jutok, ha nincs bennem kezdetben s még jó sokáig iszony mindennel szemben, ami az egészségüghöz, orvosláshoz

tartozik? Mivé válok, ha nincs erős elhatározásom, hogy mindenképpen megtartom kívülállásomat a pusztuló testek látványán? Ha nem ragaszkodom a munkámhoz a végeletekig? Ha nem játszom kettős szerepemet, idebenn a túrni képes betegét, odakinn azét, akinek semmi baja sincs?

Az egészségügyi intézmények nem meggyógyítani igyekeznek klienseiket, hanem egyszer s mindenkorra magukhoz láncolni, vádolják szakírók, publicisták egyaránt a gyógyítás hagyományos eszköztárát s alkalmazói. A tüneti kezelésekre szánt gyógyszerek – olvasom – újabb betegségeket idéznek elő, hogy aztán azok révén újabb kezelésekre kerülhessen sor, újabb gyógyszerek adagolására. (Szüleim például egyenként huszonháromfajta gyógyszerrel élnek naponta. Csoda, hogy ennyit le tudnak egyáltalán nyelni.) Ahogyan látom, nem csupán az intézménynek van tartósan szüksége – fennmaradása érdekében vagy önigazolásul – a betegek óriási tömegére, a beteg is előszeretettel köti magát ápolóihoz, orvosaihoz akár teljes hátralevő élete hosszára is. Fél ugyanis egyedül maradni betegségének emlékével. Szorongását valóban könnyebben letudhatja, ha utókezelés címén ilyen-olyan szerekkel még hosszú évekre ellátják. Akkor is, ha tünetmentes. Milyen értetlenül álltam dr. Demeter Jolán könyvének ajánlása fölött még néhány hónappal ezelőtt: az anti-hormon kezelés azokban az esetekben is hasznosnak bizonyulhat, amikor a daganat nem hormonális alapon keletkezett. Pusztán azért, hogy a beteg minden tablettá bevételével érezze, valamit tesz egészsége megőrzéséért. Lázító volt ezt olvasnom. S most? A bennem is fel-fellépő félelem arra int, valószínűleg mindent el fogok fogadni, amit gyógyítóim felkínálnak. Azt is, ami ellen kezdetben tiltakoztam.

Sőt, eljön az idő, amikor erős késztetést fogok érezni arra, hogy a tágabb környezetemben megbetegedőket – akik érthetetlen módon egyre többen lesznek – rábeszéljem a testi-lelki szenvedést okozó kezelésekre. Már-már kész vagyok azt gondolni saját betegségemről, éppen ez ad értelmet minden gyötrelmemnek, hogy tapasztalataim és élményeim megosztásával segítek azokon, akik az enyémmel hasonló helyzetbe kerültek. Megerősítem őket abban, hogy kétségeikkel, félelmeikkel nincsenek egyedül. S hogy hitetlenkedéseik, elbizonytalanodásaik nem szolgálhatnak alapul a beavatkozások elutasítására. Nem az elutasítás, hanem az elfogadás a helyes út. Akár a gyógyuláshoz vivő is. Az elfogadásban rejlik a felülkerekedéshez szükséges erő. A lélek dinamikája a belső titkos áramoknak ilyen rejtékutakon való közlekedésével áll elő. De ahhoz, hogy idáig eljussak, még hosszú hónapok rejtőzködését kell vállalnom.

Parókámat még sokáig hordom gyéren növä kis hajam fölött. S ezzel együtt láthatatlan páncélzatomat rendíthetetlenül viselem, hogy a velem ilyen-olyan munkakapcsolatba kerülöknek eszébe se juthasson sérthetlenségem tudatában megingatniuk. Amilyen mértékben sikerül eljátszanom, hogy kutya bajom sincsen, ugyanolyan mértékben játsszák a környezetemben élök is, hogy nem észlelnek rajtam semmiféle változást, állapotomat, módosult magatartásomat természetesnek fogadják el. A játszma tehát eredményes, partnerek is adódnak hozzá. Mindenki azt a figurát alakítja, akit neki szántak. Csak olykor-olykor találkozom egy-egy megjegyzéssel, okvetetlenkedő kérdéssel, amelyből arra lehet következtetni, az illető kiesett szerepéből. Néhány emberről pedig az tűnik föl, szokatlanul sűrűn érdeklődik hogylétem felől, s valahogy nem azzal a formalitással sejtető hangsúllyal és az egykedvűség hangszínével, amellyel ismerőseinket megszólítjuk, úgy, hogy voltaképpen nem is várunk válaszként őszinte föltárulkozást.

Egyik alkalommal az ilyen serényen érdeklődőnek nekiszegeztem a kérdést: hallott esetleg rólam valami furcsát, netán tudja, mit történt, történik velem? Ez által a visszakérdezés által vált nyilvánvalóvá előttem, ki mindenki értesült a betegségeről. Annak ellenére, hogy mindent elköttem a titokban tartása érdekében. Meglepő módon ezúttal nem találok ebben semmi rendkívülit. Elpárolgott a korábbi dühöm, amely ilyen esetekben igencsak kényelmetlenné tette az emberek közötti közlekedésemet. Most nem érzek haragot leplezőm iránt. Sőt, azt veszem észre magamon, hogy szívesen beszélek a betegségeről. Egyre többet mondok el a velem megéseettekből azoknak, akik a közelemben élnek. Megkönnyebbitő érzés. Vajon miért kellett ekkora titkolózás, ha most meg egy füst alatt mindent elárulok magamról – szinte boldog-boldogtalannak? Amilyen könnyen oldódik a nyelvem most, hogy már majdnem mindenben túl vagyok, olyan elképzelhetetlen lett volna a kezdet kezdetén ugyanezt megtenni: beszélni a gondjaimról. Úgy éreztem akkor, hogy nem leszek képes felülkerekedni a fenyegető veszélyen, halálfélelmen, ha a világnak is tudnia kell legmélyebb éneket szorongató gyötrelmeimről. Arról, hogy meglehet, itt a vég. Amennyire nem akartam elfogadni, hogy végzetes fordulhat az állapotom, olyan babonás félelemmel rejtettem nagy bajomat. A félelemmel szégyen keveredett. Szégyen, mintha magam tehettem volna arról, milyen irtózatoss kór támadott meg. Noha mégis meglehet, magam vagy magam is tehetek erről a betegségeről (nem úgy persze, ahogyan gondolnánk, gondolhatnánk, hiszen nem éltem egészségtelen életet, nem ittam és nem dohányoztam, nem voltam rendszertelen, nem estem

túlzásokba az étkezések alkalmával, nem voltam elhízott, és nem voltam sovány, szerettem a mozgást, a természetjárást, nagyon is kiegyensúlyozott, normális életet éltem, teljeset, igen, a legutóbbi időkig, mi nem idegenedtünk el egymástól a férjemmel, mint ahogyan a korosodó párokkal ez oly gyakran megesik). De nem viselem már olyan személyemet megpecsételö balfordulataként az életemnek azt a ténytet, hogy velem is megeseett, ami megeseett. Éppen ellenkező érzések kezdenek úrrá lenni rajtam. Csaknem eksztatikus állapotok jeleit vélelem felfedezni magamon, naponta többször is. Annak dacára, hogy a világbeli folyamatok, miközben rovom ezeket a sorokat (és egyre rovom), mind kilátástalanabbak. Mint aki tudomást sem akar venni a bomlasztó és romboló erőkről, úgy lebegek jó pár méterrel a felszín fölött. Olyan élmény ez, mint a szerelmi lángolásoké. És talán a sok napfény, amelytől egyelőre nekem óvakodnom kell, az egyre kellemesebb idő is segítségemre van. De nemcsak ez! Már az elég, hogy lélegzem. Vagyok. Nem rossz a közérzetem. Nincsenek fájdalmaim. Újra tudom használni a karom. Szinte semmiben nem vagyok korlátozott. Mondjuk, a bordásfalón való függeszkedésre, a kézenállásra, a faramászásra s efféle bolidos mutatványokra nem vállalkozhatok. Megint mindent megteszek, amit korábban is. Ha kell, a jobb kezemet helyettesíti a balt. Nem vagyok kiszolgáltatott oly mértékben, ahogyan féltem a kiszolgáltatottságtól. És serked a haj a parókám alatt. S még mi minden! Újra kinőtt a szörzetem. Ott is!

– Meggyógyultál – hallom az elfúlón ujjongó sutto-gást. Olyan közéről lehel bele fülembé a megváltó rövid mondatocskát a száj, a jól ismert kedves puhasággal, mintha csak én magam mondanám magamnak. És megint féktelenek vagyunk. Mint fiatalon.

– Eljött hát a megjósolt reneszánsz – mondom még válaszként, mielőtt hirtelen elalszom. Ám annak firtatására, hogy miféle reneszánsz, már nem felelhetek öntudatlanságomban. Csak másnap beszélünk férjemmel a szilveszteri kártyavetésről, amely sokkal inkább játék volt, mint elhíhetö jóslás.

Azt ugyan nem merem leírni, hogy boldog vagyok, mert attól félek, elszáll ez a váratlan (bár régóta vágyott) élmény. Emlékszem, hajdanában, amikor a férjem még nem volt a férjem, csak udvarolt nekem, micsoda vita folyt közöttünk ennek a filozófiájáról. Én akkor kötöttem az ebet a karóhoz, mondván, nem létezik, amiről beszélsz. Nem lehetséges tartós boldogság, csak pillanatnyi elragadtatások vannak. Most – lehet – meg kell követnem az én férjemet, mert mégis kell lennie boldogságnak. Magam sem értem magamat, mikor arra jutok, hogy meg kell barátkoznom ezzel a közgondolkodá-

sunkból is kiebrudalt, meggyalázott, semmibe vett fogalommal. Mert kénytelen vagyok megállapítani, boldog vagyok ebből a szörnyű betegségből kikecmeregve. Visszanyerve, amiről azt hittem, örökre elveszítettem. S abban is reménykedve, hogy talán megúsztam egyelőre a véget. És maradhatok még itt, az élők között. Nem kell elszakadnom a férjemtől, gyerekeimtől. Lehet, hogy mégis gondoskodhatom lassanként előregedő szüleinkről, még mielőtt ők kényszerülnének eltemetni engem. Lehet, hogy be fogom teljesíteni ezt a felfoghatatlan szerepet: támasza tudhatok még lenni talán azoknak, akik engem gyámolítottak egykor. Ó, hogy félttem én ettől, akár ennek az eshetőségnek a végiggondolásától is! Hogy félttem én attól, hogy egyszer el kell veszítenem sorban mindazokat, akik nekem fontosak és nélkülözhetetlenek. És most ebből a rettenetes pokoljárásból visszafelé jövet milyen könnyedén írom le ezeket a kimondhatatlan szavakat! Ahogyan kimondhatatlan a boldogság is. Mert ez valami olyasmi, amit ha kimondunk, nyomban mintha elszállna, érvényét veszítené. A kimondás, a néven nevezése eljelentékteleníti az érzést. Valószínűtlenné teszi, sőt inkább hiteltelenné, ami nagyon is valóságos. Nem tudom, miért van ez így! Azért-e, mert ez volna a boldogság természete? Vagy irodalmár barátaimtól kapott olvasmányok idézik elő bennem újra és újra ezt a képzetet, hogy a boldogság hamis állapot? Vagy ha nem is az egészen, mikor kimondom ezt a negédességnek, szentimentalizmusnak ható szót, rögvest azzá válik. Hamissá. Üressé. Pedig nekem most jó a közérzetem is, és máskor elképzelhetetlen könnyűség emel. S ez mind belülről tör föl, nem ilyen-olyan szerekek, pótszerekek ravasz adagolásával állítódik elő, ahogyan azt ma fiatalok ezrei próbálgatják. Vagy ahogyan a lélekgyógyászat igyekszik kémiaiilag előállítani bennünk, amit a természet időlegesen vagy véglegesen megtagadott tőlünk. Ez a lebegés önmagáért való, nem mesterségesen előidézett állapot. S ami a derűre okot ad: nem boldogságra vágytam a betegágyon fetregésemben, csupán a megszállottságig hajszoltam magam azzal az elszánással, hogy életben akarok maradni. Meg akarok gyógyulni. Vissza akarom nyerni régi formám.

Balázskám rég nem járt idehaza, de mostanában sokat beszélünk telefonon. Mintha jobbakat társalognánk így – a telefonvonal közvettségében, mint bármikor közvetlen találkozásaink alkalmával, nem is beszélve arról az időszakról, amikor még idehaza élt velünk együtt. Balázka nagyon zárkózott kamasz volt. Most utólag ébredek rá, mennyire fájt nekem, hogy Balázs ezekben a nehéz években rendszerint csukott ajtó mögött töltötte az itthonléteit. Olyan volt közöttünk, mint

egy idegen. Mintha csak ágyrajáró volna nálunk. Ha elmerült a könyveibe, sokszor napokig szavát se lehetett venni. A mi jelenlétünkben legalább is így viselkedett. A barátaival viszont – hányszor figyeltem aggódva a háttérből, szinte lesből! – szívesen bolondozott. Ennek örültem, legalább van módja olykor feloldódni, gondoltam. Most? Órákat cseverészünk! Telefonon meg e-mailen. Különlegesen kedves e-maileket kapok tőle. Csak a minap figyeltem föl rá, milyen jól fogalmaz. Változatosan, színesen. A távolság teszi-e? Vagy hogy magára van utalva? Meg is állapítottam legutóbbi levélváltásunk alkalmával, most ért be Balázs, hogy elengedtük őt külföldre. Különös meglepetés egyszeriben a saját fiunk személyében a felnőttet fölismerni. Olyan, mintha saját magammal beszélgetnék. Mintha távoli énem szólna az itthonihoz, hogy a magam színvonalán tárgyalhatok végre a fiammal. S közben alig hiszem, te-le vagyok csodálkozással, ez az okos, előzékeny fiatalember, akinek a hangja is megférfiásodott, kitisztult, nem más, mint az én kicsi fiam. Ezekon a felfedezéseken fölbátorodva szegeztem neki a kérdést tegnap. Ugyanazzal a váratlan fordulattal, ahogyan ezt a barátaimmal, munkatársaimmal megkockáztattam.

– Ugye, te tudod, mit történt velem az elmúlt hónapokban?

Nem tagadta. Kiderült, mindketten megkönnyebbültünk ettől, hogy végre beszélhettünk arról, ami a legszemélyesebb gondjaink egyike. Talán mindkettőnknek megszabadító érzés volt így bevallani: neki, hogy mindent tud rólam, nekem, hogy tényleg nagy volt a baj. Könnyebbnek bizonyult ezt megtenni a telefon személytelenségében, mint bármilyen meghitt közvetlen beszélgetésben. Nyugtatgatott s ellátott tanácsaival, mint egy jó orvos. Ennek a fordulatnak – éreztem – gyógyító ereje van számomra. Hogy legalább a saját fiam előtt nem kell most már alakoskodnom, felejtani segített. Felejtani a testi-lelki kínokat. A betegségből származókat is, meg azokat is, amelyek előidézői lehettek – megérzéseim szerint – a betegségemnek. Már egyáltalán nem volt fontos – annyira sem, mint még egy hónapja – ettől a fiammal végigbeszélgetett órától fogva, hogy hányadán is állok én ellenségként viselkedő ellenfeleimmel. Nem volt fontos, hogy megfejtették-e a titkomat. Mire készülnek? Készülnek-e ellenem valamit tenni? Ekkor döntöttem el, hogy nincs okom a félelemre. Mit is tehetnének velem? Ugyan mit? Mi lehet rosszabb annál, ami már megtörtént velem? Jöhetnek és fenekedhetnek ellenem. Mesterkedéseik nem hatnak már rám. Nincsen hatalmuk fölöttem. Ahogyan manapság mondják: tehetnek egy szíveséget! A legkülönfélébb pártszínekben tündöklő vezérek is. A sajtócézárt játszó gengszterek is. A szakmaiságnak

nevezett halandzsa védőpajzsa mögé húzódó okvetetlenkedők. Küldhetik rám a világ legrafináltabb ellenőreit. Irkálhatnak szenzációhajhász cikkekcskéket – a legvalószerűtlenebb meséket vagy bágyasztó rémtörténeteket kiötölve. Az én sorsom már nem ott dől el, ahol ők intézik gyanús üzleteiket. Olyan erő, erők működésének vagyok a függeléke, amelyekre rábízhatom magam. S ettől a bizalmtól meg is szűnik a kiszolgáltatottság, a függőség szívszorító kínja.

Balázt kértem segítségül, készítse föl a nővérét egy beszélgetésre. Valahogyan rá kell vennem őt: menjen el vizsgálatokra. Belepusztulnék, ha tőlem valamit örökölt volna. Ha csak a hajlamot is! S most ő is veszélybe kerülne. Nellikém annyit sem sejtethet, mint Balázkám. Nelli ritkábban jár haza, mint az öccse. Balázkámnak persze egyszerűbb. Ő mégis csak Európában van, de Nelli a tengeren túl – a roppant elfoglalt férjével. Nelli miatt-e, vagy mert Hughes olyan nehézkes, ritkán szánják el magukat európai utazásra. Hát igen, Nelli nagyon fáj nekem. Nem gyógyuló seb ez, hogy olyan messzire szakadt tőlem. S talán még ennél is kegyetlenebb, hogy ez az átjárhatatlan távolság – látszólag-e, vagy így van valóságosan is? – őt csöppet sem zavarja. Ha egészen magamba nézek, Nellit már pár éves korában sem tudtam követni, akaratosságán rendre megbicsaklott az én laikus pedagógiám. Volt is ütközésem miatta óvónőkkel, tanítókkal, tanárokkal éppen elégszer. Nelli mindig mást akart, mint a többiek. Mindig annak ellenkezőjét, amire utasították. Az egyetlen angoltanárát leszámítva nem is akadt pedagógus, aki szót tudott volna vele érteni. Ebben persze nem csupán a tanárnő rátermettsége játszott szerepet, hanem az is, hogy a kislányt különösen jó nyelvérzékkel áldotta meg az ég. Mindkettőnk szerencsétlensége, hogy őt éppen az választotta el tőlünk nagyon hamar, ami a fő erénye volt. A nyelvtelhetsége, tudása. Abban akartam korlátozni, ami számára a kiteljesedés egyetlen lehetőségeként jöhetett számításba. Mi mást tehetett volna? Fellázadt ellenem. Még tinédzser volt, amikor saját kezűleg és a tudomon kívül, egyedül írt pályázatával külföldi ösztöndíjat nyert. Nem akartuk hónapokra elengedni egyedül. Mégis elment. És szenvedett odakinn, mert a mi keleties mentalitásunkkal, amely minden bizonnyal ráégett az ő személyiségére is, idegenségből és meg nem értésből áttörhetetlen falat vont közé és a kinti, ott honos iskolatársai közé. Annak ellenére hordozta magán a keletieség bélyegét, hogy a természete minden tekintetben az ellenkezőjét diktálta számára a tőlünk látottaknak és tanultaknak. Amikor visszajött, a szétesés határán állt. Finom kis arcáról hónapokra eltűnt a derű, gondterhelt, depressziós vénkisasszony benyomását keltette tizenhét évesen. Olyan lett, mint aki belesavanyodott a magányosságba.

Mint aki sorsában végképp megkeseredett. Úristen, hova lett a mi szép és hamvas kislányunk? – néztünk egymásra riadtan az apjával. Fél évig kísérgettük pszichiáterhez. Talán még az érettségije is veszélybe került volna, ha nem sikerül kilábalnia akkori állapotából. Ami történt vele, nem volt elég leckének. Érettségi után megint elment. Első külföldi tanulmányai megkezdésétől fogva nem volt megállás: ösztöndíj ösztöndíjat követetett, majd pedig kiküldetések sokasága következett a legkülönfélébb egzotikus országokban teljesített külügyi szolgálatokig. Én pedig Nellit szerettem volna sokáig mellettem tudni. Irányítgatni a tájékozódásban. Vele nagyon nem voltam képes megvalósítani azt az anyaeidőt, amelynek meg akartam felelni. Sokkal inkább az az anyaszerep felelt volna meg kettőnk viszonyának, amelynek helyességéről Terttu, finn barátnőm próbált meggyőzni, amikor náluk jártam. Ő azt mondta ugyanis: a finn anyák nem maguknak szülik a gyermeküket, hanem a világnak. Első számú gyermekemet, a lányomat én azonban mindenáron a személyem folytatásaként kezeltem. Most már tudom, nem kellett volna. Ami a gyermek megszületése pillanatában természetes, sőt szükségszerű, az később egyre elviselhetlenebbé válik. Főként a kiszolgáltatottabb félnek. Nelli ösztönösen tiltakozott, lázadott a maga módján. Ám ha igazuk van azoknak, akik úgy gondolják, hogy a gyermek sorsa eldől az anyaméhben, Nellit már akkor elveszítettem, amikor a legközelebb voltunk egymáshoz. Amikor még magamban hordoztam. Valószínűleg azzal, hogy lélekben és szellemileg sem voltam igazán felkészülve a jöveteleire. Pontosabban, nem az ő várásával, hanem az úgynevezett kutatómunkámmal voltam elfoglalva. Balika születése előtt azonban már minden más volt. Minden sokkal jobban alakult. Balika jövele az agyamban is lejátszódott, jóval a megérkezése előtt. Nellike úgy jött, mint a hívatlan vendég. Első jelentkezésétől fogva zavarba ejtő volt. Balikát megterveztük. Könnyedek és felszabadultak voltunk vele az első percekől fogva. Nellike éjjel-nappal sírt csecsemőkorában. Később is sokszor próbára tett bennünket a makrancosságával. Balika nyugodt kisfiú volt mindig. A hangját se ismertük, amíg gögicsélni nem kezdett. Nellikével folyton-folyvást gondban voltunk. Sűrűn betegeskedett, Balika szinte sosem.

Olykor a makkegészségesek azonban megtévesztőek. Ezt is tudom. A folyton nyűglődők mindig ott vannak gondjainkban. Róluk sosem lehet megfeledkezni. Míg akit minden levőnek vélünk, arról észre sem vesszük, ha veszélybe kerül. Netán boldogtalan. Balival nem fordul elő, hogy panaszkodna. Neki éppen megfelelő a koszt, a társaság, a hajlék, ahol lakik. A munka, a tanulás: elmegy, így mondja. Bali legtöbbször olyan, mint aki fel van dobódva. Ám nem

tudom, a saját fiamról sem tudom, mennyi beszámolóiban a valóságos elégedettség, állandósult derűje mennyire következik csupán jólneveltségéből, alkalmazkodni tudásából. Voltaképpen egyedül van. Sokan keringenek körülötte, de ha segítségre szorulna, volna-e mellette valaki? Aggaszt, hogy nem nagyon hallok tőle lányismerősökről. Nincsenek barát-női? Vagy csupán szeméremből hallgat róluk? Nyugodtabb lennék, ha volna állandó partnere. Bár ahogyan magamat ismerem, ha jönne a hír, hogy megtalálta az igazit, nem győznék azon sopánkodni: vajon elég rendes-e a menyasszonyjelölt? Elég művelt-e? Hazai, né-tán külföldi? Ha külföldi, beszél-e magyarul? Milyen érzelmű? Nekünk tet-szően gondolkodik vajon? Szép-e? Egészséges-e? Ké-pes lesz-e, akar-e majd egy-általán szülni?

Első gyermekem szüle-tése táján még azt hittem, tudományos kutatói pályá-ra lépek. Vizsga vizsga há-tán. A gyermek pedig ben-nem fészkelődött. Emlék-szem, eleinte rengeteget hánytam. Hánytam és erőt-lenül feküdtem napszámra, pedig a disszertációmmal kellett volna foglalkoznom, adatokat kellett volna gyűjtenem, hogy tanulmányi köte-lezettségeimnek eleget tegyek addig, mire megérkezik a kicsi. Fölöttébb dühös voltam, hogy akadályoztatva va-gyok a munkámban. Bizonytalanságérzet uralkodott el rajtam, amelyet fokozott, hogy nem volt véglegesnek el-fogadható otthonunk. Nekem még keresetem sem. Sűrűn adódtak pénzgondjaink. Minden-minden az átmenetiség hatását keltette bennem. Szorongásom nőttön nőtt, ahogyan saját testi-lelki átalakulásomat észleltem, s egybevettem azzal a tapasztalattal, amellyel barátnőim és nőis-merőseim egyikének-másikának botrányos élete szolgált. Volt, aki elköltözött a férjétől, mire megszületett a gyer-meke. Volt, akít a férje hagyott ott. Volt, aki eljátszotta a boldog családanyát, miközben belül pokollá vált az élete. Volt, akinek a férje a szülés napján is más asszonnyal töl-tötte az éjszakát. Úgy láttam, a gyermek a legtöbb párt

Gara Arnold (1882–1929), rézkarc

nem összekötötte, hanem eltávolította egymástól. Utóbb analizálva az első gyermekáldás előtti viselkedésemet, tu-dom, korábbi, sőt egészen régi rossz emlékeimet, nagy csalódásaimat rendre rávetítettem férjemmel való kapcsola-tomra. Pedig konszolidált, boldog életet élhettünk vol-na, ha nem rendezek gyakorta hisztérikus jeleneteket. Saj-nos kórosan eluralkodott rajtam a féltékenység, amelynek valószínűleg semmi alapja nem volt. Hogy ezt a válságot baj nélkül átvészeltük, kizáró-lag férjem állhatatosságá-gának, józanságának köszön-hető. Nagyon jól tűrte a szeszélyeimet. A jó Isten áldja meg érte. Kifáradva, lelkileg meggyötörve ke-rültem a szülőszobára a ki-lenchónapos őrzöngésekkel tűzdelt időszak után. A szü-lés nekem tehát valóságos megváltás volt. És szeren-csémre minden jóra fordult. Amennyire lehetetle-nül viselkedtem a terhesség idején, mert én igenis ter-hességként éltem meg, nem áldott állapotként, annyira megváltoztatott a kicsivel való első találko-zás. A legszebb baba volt az osztályon. (Nemcsak én láttam így, a nővérek is ra-jjongtak érte.) S a jelek sze-

rint az ösztöneim mégiscsak rendben voltak. Sőt! Hazake-rülésünk után már az volt a baj, hogy a kislányon kívül na-gyon sokáig – túlzottan is sokáig – nem létezett számom-ra a világ. Megszűnt minden más iránt az érdeklődésem. Csak ő körülötte forgott minden gondolatom. Ahogyan korábban a tanulmányaimban való előrehaladást, most az anyaságnak való megfelelést akartam tökélyre vinni. Mint aki nagy-nagy büntudatot próbálna leküzdeni, elvesztem a gyermekről való gondoskodásban, a higiénikus óvintéz-kedések túlhajszolásában. Minden korábbi ambícióm fel-oldódott a pelenkamosásban (a nyolcvanas évek elején korántsem volt általános a papírpelenka használata), a hó-fehér babaruhákért folytatott háziasszonyi küzdelmeim-ben, ruhafodrok vasalásában. S minden házilag készült Nellikének. A ruhák! (Megtanultam varrógépelni is a ked-véért.) Az ételek! Ezeket mind én készítettem. Nemcsak

azért, mert így olcsóbban elő tudtam állítani, ami szükséges egy kisgyerek ellátásához, így találtam biztonságosnak a bőre tisztántartását, az étkeztetését. S emellett minden ragyogott körülöttünk. Csillogott-villogott az otthonunk. A baba fejlődött, ahogyan elő van írva. Mindent tudott korának megfelelően. Csak én voltam megint romokban. S amikor erre már képes voltam ráébredni, láttam, mások milyen elengedettek, milyen felszabadultak tudnak lenni otthonlétükben, én hajszolt voltam, és folyton fáradt. Nagyon fáradt. Ebben az örökös és görcsös akarásban, amellyel szerepeimet akartam a legfelsőbb fokon betölteni, nem maradt időm és energiám a gyermek örömére. Elhasználódtam, miközben végtelenül boldog is lehettem volna.

Szegény férjem, attól tartok, nagyon magányos volt mellettem ebben a korszakunkban. Olvastam pedig, hogy az új jövevény nem csupa öröm a férjeknek, hogy könnyen krízissé fajulhat számukra a gyermekáldás. Mégsem tudtam rá eléggé figyelni. Emlékszem, kissé kínos volt az is, hogy nehezen tért vissza szülés után, ami korábban oly felfokozott volt bennem, a vágy. Aztán pedig mikor már újjáéledt a hajlandóságom az együttlétre, oly nehezen oldódtam föl az ölelésben. Alighogy egymáshoz értünk, Nellike fölsírt, ha mélyen aludt is. A hangjára megdermedtem. Szinte büntudatig erősödött bennem az érzés, hogy megcsalom őt. Micsoda balgaság! A tulajdon férjemmel! Az első önfeledt órákra akkor kerülhetett sor kettőnk között, amikor odaadtuk pár napra Nellikét a nagyszülőknek. Mit élt át ezalatt a férjem? Számomra rejtély máig is. Voltak olyan meghitt napjaink, amikor rákérdeztem erre, de csak mélyen hallgatott. Talán jobb, ha most sem firtatom.

Minden másképp történik, ha én fiatalasszonyként tudom a helyem a világban. Ha nem lettem volna egy illúzió foglya. Hogy énrám majd szükség lesz a tudományos kutatásban! Mert nem volt szükség rám. Nem énrám, pontosabban. Ha maradtam volna eredetileg képzelt pályámon, se lehettem volna soha teljes értékű munkatársa azoknak, akik oda rég befészkeltek magukat. S minderre már csak akkor derült fény, amikor végre dolgozni kezdtem a szülés és a gyermekgondozás éveit után. Folyvást késésben éreztem magam. És kevésnek. Hiába voltak publikációim, hiába a tudományos fokozat. Mindez nem volt elég a megkapaszkodáshoz. Szerencsétlenül éreztem magam a csupa férfi csapatban. Rosszabb pillanataimban átkoztam női voltomat. A team-munkában a mellőzöttség miatt nem tudtam teljes erővel részt venni. Valóságos volt-e ez a mellőzöttség vagy csupán az én kényszerképzetem? Ki tudná ma már megítélni?! Mint ahogy az is kibogozhatatlan most már, hogy én voltam-e tényleg kevés a választott hivatáshoz, vagy egyéb szempontok gyengítették pozícióm. Pél-

dául a politika! Hogy én kívül akartam rajta maradni mindenáron. Iszonyodtam a gondolattól is, hogy közénk álljak azoknak a hölgyeknek és uraknak, akikről menekültem, amikor megkönyékeztek.

– Neked köztünk a helyed – mondták rá sem hederítve arra az erőfeszítésemre, amellyel olyannyira különbözni akartam tőlük. Ízlésben, tartásban, beszédmódban.

Szép számmal forgolódtak a mi intézetünkben ilyen munkatársak. Hideglelésem volt tőlük, ha csak megláttam őket. Borzadtam a fontoskodásuktól, a kimértségtől. Attól, hogy oly nagyon éreztették, ők vannak birtokon belül. Én meg csak afféle betolakodóként jöhettem számításba a mindenén kívüliséggemmel.

A konzultációkon, értekezleteken képtelen voltam a saját szándékomat érvényesíteni. Úgy éreztem, meg sem akarnak hallgatni. Mire kinyitottam a számat, mindig volt, aki nagyobb hangerővel közbeszólt, belém fojtotta a szót, letorkolt... Én pedig nem bizonyultam elég agresszívnek a harchoz. Visszavonultam. Kuka maradtam. Szótlan. Azt a benyomást keltem, hogy nem is értem a dolgomat. Pedig csak óriási gombóc volt a torkomban, amikor K. professzor szemüvege fölött kételkedve rám nézett:

– Nos, kollegina?

Mert én kételkedést láttam mindannyiszor a szemében. Egyszer csak azt kellett észrevennem, hogy kihagytak mindenből. Nem kaptam feladatokat. A főnököm a búcsúztatásom után azt mondta, nem kerestem meg a nekem való tennivalókat. Nem voltam elég agilis kiszorítani magamnak azt a teret, ahol élni hagytak volna. Mert volt búcsúztató. Hazug módon búcsúztatónak szervezték meg a velem való leszámolást. Elfogadtam a kiűzetésemet. Egyre erősödő önbizalomhiányomban beletörődtem, hogy alkalmatlan vagyok arra, amire majd egy évtizede készültem. Mit is tehettem volna? Ki védett volna meg ebben a lehetetlenné fajult helyzetben? Ki állt volna mellém? Engem az egyetlen párt se támogathatott, mert nem léptem be. Nem engedtem az invitálásoknak. Természetesen be akartak szervezni. Először egyetemistaként. Ez az egyetlen büszkeségem, hogy ellenálltam mindegyik küldöncüknek. A kilencvenes években nem átalott ezen cinikusan ironizálni az egyik ellenlábasm. Az én nagy ellenállásom! Honnan is sejthette volna a taknyos (mert koromhoz képest az), hogy itt jó darabig nem volt más mód az ellenállásra? Csak kimaradni mindenből! Önként a perifériára vonulva. Vagy elhagyhattuk volna az országot. Vagy megpróbáltunk visszafajtott lélegzettel létezni idehaza. Mi ez utóbbit választottuk.

Igen, minden másképp lett volna, ha én akkor tudom a helyemet a világban. Nem lehetett tudnom? Nem volt

helyem a világban? És most van? Most a helyemen vagyok-e? E pillanatban végképp összekuszálódnak bennem az érzéseim. Drága kicsim, minden másképp alakult volna közöttünk is, ha én akkor bölcsebb vagyok, mint amennyire lehettem. Ha én csak fele annyit tudhatok akkor a világról, mint amennyit illendő lett volna, amikor téged kellett volna várnom. De én ezt is csak elszenvedtem, hogy voltaképpen várlak, várlak téged, Nellikém. Ha fele annyit tudok például a nőről, a másik nemről, a férfiről, mint amennyi később leszűrődött bennem. Ha van édesatyádhoz elegendő emberismeretem – megérthettem volna, hogy amitől reszketek, csak a képzeletemben létezik. Sírnom kell, ha erre gondolok, édes Nellikém. És büntudatom van, hogy ártottam neked. Ártottam a szerepzavaraimmal. Ahogyan később ártottam azzal is, hogy túlzottan rád akartam telepedni. Talán a legkorábbi időkben tudat alatt hártott anyaság kompenzálásaként. Uralni, ellenőrizni akartam minden percedet. Még akkor is, amikor már erre semmi szükség nem volt. Hát persze, hogy elmentél tőlem. El kellett menned, hogy meg ne fojtsalak az én nagy ragaszkodással. Ha itthon válhattál volna azzá, akivé lettél, most nem választana el bennünket egy fél földrész és egy egész óceán. Talán megelégedtél volna hazai férjvel is. Itt nőnének föl a gyermekeid. Magyar iskolákban iskoláztatnád őket. Magyar gyerekeid lennének. Így tehát nemcsak én veszítettem el téged, elvesztél a mi magyarságunk számára is a leendő gyerekekkel együtt. Ez a veleje a dolgoknak, most már bizonyos. S a sors íróniája, hogy erről csak ezzel a pátosszal lehet szólni. Szégyenkezve e miatt a pátosz miatt. Vagy indokolatlanul érezzük mi pátosznak, amellyel máskülönben a legtermészetesebb kötődésünkről beszélünk? (S mert kötődés, fájdalommal is jár!) Így kell éreznünk, ha a fene fenét eszik is: ez anakronisztikus és archaikus ünnepiség. Belénk sulykolták, hogy ez hamis. Értéktelen. Amikor erről gondolkodunk, írunk, beszélünk, az már maga a legmegvetendőbb provincializmus. Sőt: bugrisság.

Milyen jó volna egyszer erről, mindenről veled beszélgetni! De hát éppen ezekről, a rejtenivalóinkról nem lehet beszélgetnünk. A találkozások rutinszerű összejövetelein erre nincs alkalom. Te az amerikai férjed fedezékében érkezel, én sem lépek ki édesapád személyében előretolt bátyám mögül. Észrevette-e vajon rajtam kívül valaki, mennyire kerüljük mindannyian a négy szemközti beszélgetések alkalmait? Mennyivel inkább a csoportos együttlétek védelmében igyekszünk elrejtőzni! Nehogy felszínre kerüljön, amiről csak kettesben lehetne szót váltanunk. Ami egészen lényeges. Az életbevágóan fontos mondandóink bennszorulnak, vagy maradnak feltáratlanul – saját magunk előtt is. Jaj, Nel-

likém, te vagy az én legnagyobb fájdalmam most is. S anélkül írom ezt le itt, hogy téged akarnálak vádolni. Egyedül magamat vádolhatom.

IV.

Most már egész hosszú pórázra vagyok engedve. Nem kell naponta megmerítkezni a kórházi lét állóvizében. Álló, mert olyan, mintha semmi sem történe. A várakozók sokasága mindig változatlan. Sohasem kevesebb. Üres szék már fél nyolc-nyolc óra tájtól alig akad a folyosókon. Az arcok napról napra ugyanazok. Nem az egyéni vonások a szembetűnőek rajtuk, hanem a szenvedés rajzolatai. Az ödémásodás duzzanatai vagy a csont-bőr szikkadtság. A riadalom a szemekben. Vagy a fásultság. S a fejtartások is egyformák. A hölgyeken a vigasztalanul csúf műanyag hajak. A homlokra húzottak. A félrecsúszottak. Az élettelenek. Nem lehet olyan ügyesen fésülni őket, hogy le ne leplezzék viselőjüket. S a testek? Mint tehetetlen, ottfelejtett, elhagyott csomagok. Roskaton. Fáradtan, esetten. Mennyire iszonyodtam első perctől kezdve ettől a látványtól. S még jobban a szagoktól. És mégis egy voltam ezzel a fájdalommasszával, amely végigömlött, ott hullámozott a rendelők ajtai előtt. Hiába csuktam be a szemem. Hiába várakoztam különállásomat megőrizve. Hiába foglaltam el magam olvasmányaimmal, számadásaimmal. Rám tapadt, rám akaszkodott ragacosan. Nem volt elég hosszú az út a kórházkeren át, nem volt elég hosszú a parkoló legvégéig sem, hogy lerázhassam magamról, mint kutya a vizet, a szenvedés és a kilátástalanság függelékeit, tapadókorongokon függeszkedő élősdieit. Vittem magammal én is a fejtartásomban, arcom újonnan keletkezett ráncaiban, a szemem fénytelenességében. Oda, ahol az egészségesek, vagy akik magukat annak hiszik, élnek életüket. Most azt gondolom, öntudatlanságukban. Mit tudhat az ember addig a belső szerveiről, amíg azok tökéletesen ellátják feladataikat! Hogy van lábam, kezem, fejem, akkor érzem, ha fáj. A gyógyászattal, az élő szervezettel foglalkozó szakembert leszámítva ki töpreng naponta testének működéséről? Ki gondolkodik arról a csodáról, ami maga az élet? Az életben levés. Ki érez hálát azért, hogy él, hogy van? Talán a hívők maroknyi tábora. Ha nem csupán külső máz a hívőség személyiségük burkán. Ha valósággal élnek is, amit hirdetnek. Akik a történelem, a sors játékaiban köszönhetően ilyenek vagy olyanok. Felekezeti hovatartozásom nem az én döntésem melletti. Leszámítva azoknak az esetét, akik nem belenőttek valamely felekezetbe, hanem most, a közeli múltban, felnőttként éreztek valamilyen készletet a vallásossághoz való csatlakozásra. Felekezeti hovatartozásomat én örököltem. Ha büszkeség tölt el, nem a saját

elkötelezettségem okán érzem, hanem valamely ismeretlen őszám döntésének merészségét nyugtázhatom e kötetben. Természetesen nem kis elégedettséggel tölt el, hogy ez a valamikori őszám, bizony az üdvösségnek a nehezebbik, a keskenyebbik útját választotta. Cuius regio, eius religio. Mégis azt szeretném hinni, volt döntési lehetősége. Hogy ő választotta, nem belekényszerült reformált felekezetébe. A hozzá való ragaszkodáshoz pedig kellett némi bátorság és egy csöppnyi rebellióra való hajlandóság, no meg az önelveszejtési fokozott makacsság is – erre kell gondolnom a fej- és jószágvesztések, gályarabságok történetét felidézve. S ez, ahogy nézem név szerint is ismert felmenőim sorsát (kivételt talán csak az Angelica nevet viselő dédanyám képez), meg kell állapítanom, furcsa módon mintha öröklődött volna. Mintha nem csupán a biológiai adottságok keverődnének ki a gének laboratóriumaiiban törvényszerűen, s szállnának egyénről egyénre, hanem a kulturális értékek is.

Ma Emiliánál voltam látogatóban. Mintha kezdene erőre kapni. Nietzsche-t olvas. Azt mondja, nem rajong különösképpen érte, de amit a betegségek hasznosságáról ír, az többszörösen telitalálat, ha gyógykezelése hosszú hónapjainak tapasztalatával összeveti. Úgy látom, Emiliát is betegségének megértése lendíti egyik olvasmánytól a másikig. Ő a filozófusok, költők között keresgél, én inkább a pszichológiából válogatok. Emília részleteket olvasott fel nekem. Az egyik idézete módfelett szíven ütött. Az, amelyik szerint az embert tulajdon társadalma betegíti meg. Betegségemnek okait keresve magam is vádoltam effélékkel a környezetemet. A kezelések legnehezebb szakaszaiban hajlamos voltam arra gondolni, hogy a bennem növekvő idegen test, a mindegyre duzzadó daganat abból a táptalajból szívja energiáit, amely az ellenségeim által kikevert mérgekből alakulhatott ki – képletesen szólva, s meglehet, a szó szoros értelmében egyaránt. A társadalom, amely befogad, megtart, ha úgy találja magára nézve előnyösnek, meg is öl. Kit feltrancsíroz, azonnali halálát okozva a rajta csüggeszkedőnek, kit lassú pusztítással tesz áldozatává. Ilyen az én tulajdon társadalmam is. A tágabb mindenképpen. De hát megmaradhatnánk e nélkül a társadalom nélkül?

Az Emiliától hallott Nietzsche-mondat második fele viszont csak részben találkozik az én történetemmel. Mert igaz ugyan, hogy számottevően megszaporoztak azok az órák a napjaimban, amelyeket a saját magamon való elmélkedéssel töltöttem, de sosem a betegség által rám kényszerített tétlenség időszakában. Hiszen a tétlenség korszakaiban minden más megeshetett velem, az elmélkedésre, gondolkodásra nemhogy hajlandóságot nem éreztem magamban, de a képessége is hiányzott belőlem mindenféle értelmes cselekvésnek, időtöltésnek.

A kemoterápiás kezeléseket követő egy-két-három napban lehetőség volt mást tenni, mint heverni – darab faként, élettelenül szinte. Életenergiáimból nem futotta, csak arra, hogy kibírjam – lehetőleg jajveszékélés nélkül – a rettenetes fejfájás, a hányások görcseit, a semmihez nem hasonlítható rossz közérzetnek, a megsemmisítettségnek, a végtelen erőtlenségnek ijesztő kínjait. Máskor azonban nagyon sok időt töltöttem testem-lelkem, belső szerveim pásztázásával. Rendszerint hajnalban vagy elalvás előtt tettem kísérletet a magam átvilágítására. Nem más, mint eltökéltségem készítetett erre, az, hogy mindenképpen életben akarok maradni. Ebből a betegségből pedig csak végérvényesen felgyógyulni, vagy belepusztulni lehet. Nem lehet vele úgy együtt élni, mint a jól karbantartott hipertóniával, cukorbetegséggel. Mindekelőtt a rákom okát szerettem volna fölismerni. De nem tudtam meg róla többet, mint amennyit az orvosok állítanak. Vagyis az okokról semmi biztosat. Illetve mindent, s annak az ellenkezőjét is gondolhatom. Elmúlt életemből ahány fájdalmas periódust választhattam le, annyiféle magyarázattal szolgálhattam a magam számára. A folyamatnak – remélhetőleg – a végén tartva éppoly tanácstalan vagyok, mint amikor először szembesültem a ténnyel, hogy halálos fenyegetettséggel kell megküzdenem. Emiliával arra jutottunk, hogy Nietzsche tétele egybehangzik a modern pszichológiával: fel nem dolgozott élettélményeink, belső világunk tudattalanban rekedt tartalmai megbetegíthetik szervezetünket.

Emília azonban mást is felolvasott még ugyanerről. A beteg eszerint fogékonyabbá válik a filozófia iránt, mint az egészséges. Jobban érti „a délelőttöt, a napfényt, az erdőt és a tiszta vizű forrást is.” Tisztán emlékszem ezekre a szavakra, hiszen olyanok, mintha magam mondtam volna őket. Talán soha ilyen szépnek nem láttam még a világot, legfőképpen a természetet, mint gyógyulásom idején.

Hogy ez mennyire így van, csak most világosodott meg előttem is, eddigi életem legnehezebb szakaszának végéhez közeledve. És e pillanatban akár szégyenkezhetnék is. Elhamarkodott kijelentéseimért rajtakapva magamat. Ez lett volna életem legnagyobb megpróbáltatása? Igaz volna ez? És az mi volt, amikor tizennyolctizenkilenc évesen rá kellett döbennem, becsaptak engem, akik irányították a gondolkodásom? Akik tanítottak. Félrevezettek. Rászedtek. Hazugság volt az alapja mindannak, amit terveimben fölépítettem magamnak. És a továbbiak – a megcsalattatások? A hím és a nő macska-egér harcainak vereségei? Hogy játékszer voltál, leányom, alantas és kisszerű játékokcákban? A tapasztalatlanság és a naivitás libácskája! Az ösztönök, az érzékek rászedettje! Hát a kiebrudaltság évtizede? A ke-

zeletlen depresszióé? A mellözöttség, a céltalanság évszázadnál végtelenebb időszakai? Mit romboltak le bennem? Mennyit fogyasztott el belőlem a sok éjszakával egybeszakított munkanap? Az intézetért folytatott áldatlan küzdelem? Úgy dolgoztam másfél évtizeden át, amikor végre szerepet kaptam az élettől, mint aki sosem fárad el. Ó, én nagyon sokáig nem észlelem a fáradságot. A szervezetem nem jelez, hogy elég volna már a hajszából. Hányszor csak akkor kaptam észbe, hogy lassítanom kell a tempón, amikor már egészen kidőltem. Ágynak estem. Összeomlottam. És a barátok áru-lásai? A besúgók? A szemedbe röhögők? Végül az eltékozolt szabadságunk? Az elkótyavetyélt ígéretetek? A héják és hiénák fenekedései? A gyűlölet bekerítettségében talán nem a legrosszabbat éltem át? A rágalomhadjáratnak kiszolgáltatva! S a halálba sietők után ránk szakadó veszteségeink? Melyik sérelem okolható mindazért, ami történt velem az utóbbi egy esztendőben?

S kinek nem voltak hasonló megpróbáltatásai? Mégsem éli föl őket a rák! Vagy nem a rák, valami más emésztí el valahányat? Lehet, hogy mégis pszichológushoz kellene folyamodnom, hogy eligazodjam ebben a dzsumbujban? A magam dzsumbujában. A belsőm dzsungelében? Most, hogy fölszabadultam a mindennapi kórházi eljárás nyomása alól, volna időm el-elutazni fölkeresendő azt a szakembert, akit Gréta ajánlott a minap. Leveléből kipottyant egy kártyácska – a rákosok pszichológusának a címével, összes telefonszámával. Mint ha jelentése volna annak, hogy épp most küldte el nekem ezt a névkártyát legújabb jótövöm, Gréti, akit nemrég mutattak be nekem egy koncerten gyermekkori ismerőseim. Ez is különös ajándék volt a sorsnak, hogy Gréti-vel megismerkedtem. Mintha csak tegnap hagytuk volna abba a beszélgetést, olyan közel kerültünk egymáshoz pillanatok alatt. Gréti rám nézett, s mindent tudott rólam. Tudta, mit rejtegetek a mahagóni színű hajfodrok alatt. Előtte nem volt értelme titkolóznom. Jól is esett föltárukoznom neki. Olyan jól, mint az, hogy egyik voltunk a zenehallgatásban. Hogy kell-e nekem a pszichológussal való találkozás vagy sem, nem tudom eldönteni. Tudhat-e többet megfejtani a lélekgyógyász belőlem – legyen bár a legempathikusabb lény is –, mint amennyit magamnak bevallhatok a legtitkosabb önvizsgálatok óráiban? Valószínűleg az határoz majd, hogy a kíváncsiságom nagyobb-e, mint a kételkedésem.

Nemrég valaki auralélemzést végzett rajtam. Valaki, akihez viszont tényleg a pusztán kíváncsiság vitt el. Azt mondja, volt koponyasérülésem. Nekem ugyan nem volt! Hogy túl sokat ütődött a testem! Már hogyan lettek volna ütődéseim? Nem vagyok én bokszoló! Gyulladásban volt a bal fülem! Soha! És sorolta tovább a betegségeimet, a testemet

ért sérüléseket. S én ott álltam valósággal megsemmisülve, zavartan, hogy mindebből semmire sem emlékezem. Nem tudok a baleseteimről? Több óras gondolkodásba tettem, mire tényleg fölremlt egy esemény, amelynek valóban felsérülés volt a következménye. S egy másik, egy kisebbfajta autóbaleset, amikor a szegycsontom ütöttem meg erősen. A gyermekkori lábtörésem pedig csak most bukkan föl a homályból. Így múlnak el észrevétlen napjaink. Így merül el az időben mindenünk. A szép is, a csúf is. Az öröm és a szenvedés. Mi mindenre nem emlékezünk? Mi minden kihullott örökre a tudatunkból! Ami egykor égbekiáltóan fontos volt, az is. Így veszítjük el önmagunkat, ahogyan elvesztegetjük emlékeinket.

Abban az értelemben mégiscsak ez a mostani szenvedéssorozat volt a legmélyebb mindezidáig, hogy ebben benne rejlett a halálos fenyegetettség is. Amennyire bizonytalan voltam annak megértésében, hogy régi, fájdalmas élményeim betegségbe torkolló folyamataimban mekkora szerepet tölthettek be, annyira biztos vagyok most abban, hogy korábban az elragadtatásnak csak a legkritikább esetben juthattam el ilyen fokúra, mint amilyen most újraépülésben megajándékoz a természet. Talán csak egyik-másik közös pillanatunk gyermekemmel fogható e mostaninak intenzitásához. Vagy a nagy szerelem idejéből a legmeghittebb órák. Az első közös nyarunk, amelyet szinte végig víz mellett töltöttünk.

Legutóbb Medulin alatt a tengerben elfogott a sírás. Ahogy vállamig csapódott a hullám, ahogy megérintett a víz, sosem tapasztalt érzékenyülés vett rajtam erőt. Nehéz megmagyarázni, miért. A megkönnyebbülés hozta ki belőlem? A felszabadulás? A hála, hogy ennyi kín után most itt vagyok? Talán ezzel az őselemmel való találkozás régi, elfelejtett érzékeny pillanatokot emelt a felszínre bennem? Ugyanúgy, mint amikor Prágában megkondukt a Szent Vítus székesegyház harangja. Ugyanúgy, mint a csíksomlyói Mária fából faragott szobra alatt állva. Vagy ahogyan lengyelországi utunk alkalmából egy másodpercre nyilallt át agyamon, felsőtestemen valamiféle villámcsapásszerű, semmihez sem hasonlítható érzet. Ott, ahol a Fekete Madonnát őrzik. Máig sem értem, mi történt velem ezeken a kegyhelyeken. Velem, akit a másik oldalról talán ma is protestáns lázongónak és lázítónak, sőt pogánynak, eretneknek tartanának, ha még dúlnának felekezeti háborúk. Hát most kegyhely nekem itt a tenger is Medulin alatt. A kavicsos part.

Azt sem tudom, merre forduljak, hogy sírásomat elrejthessem. Egyik oldalamon a családom tagjai lubickolnak a lassan mélyülő vízben. (Végre velünk van Nelli és Balázs is.) Másik oldalamon Emília piheg egy napernyő alatt. Nelli kisimult, mióta kialudta magát. Ragyog egész nap. Balázs sziporkázik. S folyvást különféle intellektuá-

lis játékokat akar velünk játszani. Férjem és D. úr óriásiakat úsznak. Emília majdhogynem szétolvad a nagy melegben. Azt a benyomást kelti, mintha egészen kicsire zsugorodott volna össze. Nappal rendszerint hallgatagságába süpped, láthatóan küzd a hőséggel. Ám mintha bánatának a legkisebb szélfuvallatok is. Alkonyattájtól viszont és este korát meghazudtoló élénkséggel vesz részt a társalgásban. Nagyon szeretném, ha minden így maradna. Feltett szándékom mindent elkövetni, hogy Emília a közelünkben legyen, amíg él. Vele úgy tudok beszélgetni, ahogyan nagyon kevés emberrel. Olyan dialógusok ezek miközöttünk, amelyeknek rég meg kellett volna esniük. Réges-régen, valamikor, valakivel. Mintha egyszer vagy többször megtörténtek volna már. Vagy valami ősi mulasztást pótolnánk velük. Bár, ami köztünk zajlik, többnyire csak látszólag beszélgetés. Ő mesél, én meg hallgatom. Emíliának lenyűgöz a műveltsége, olvasottsága. Mindaz, amit majd egy évszázados élete folyamán begyűjtött magának. És most osztja-osztogatja szét. Olyan sietséggel, mint aki sejti, nem sok van már hátra az idejéből. Magam is rácsodálkozom erre az Emília iránti, rajongásszerű felfokozott kíváncsiságra, amelyet nemcsak bennem, mindannyiunkban észlelni, akik a közelébe kerülünk. A gondolkodásnak olyan szféráit mutatja meg nekem, amelyek zárva maradtak előttem mindmáig, mert az az utilitárius szemlélet, amely ifjúságomtól megszabta a pályámat, távol tartott ezektől a most megízlelt szellemi élményektől. Az a feltétlen igyekezet tartott fogva, amellyel az ideológia uralmán kívül eső életlehetőségek irányába nyomultam én is, ahogyan a velem egykorúakból oly sokan mások. Tagadva, elnyomva a humanitórak iránti eredendő érdeklődésemet. Mellesleg felnőtt éveinkben szembesülnünk kellett azzal is, hogy valójában nincs ideológiamentes övezet. Nem volt. Nem lehetett. Ez a sok gátlás azonban megakadályozott abban, hogy átkukucskáljak azokon a nyiladékokon, amelyeken most átdereng valami nagyon mélyről érkező tudás. Most, hogy napok óta Emília monológjaira figyelek.

Istenem, a helyemen vagyok én egyáltalán? A reáliákhoz láncolva, tapadva voltam én a helyemen valaha is? Ez volt vajon a nekem rendelt élet, amelyet élnem adatott mindezidáig? Most csak ez a feloldhatatlan bizonytalanság gyötör. Meg az, vajon jól tettem-e, hogy végül minden eljárást elfogadtam, amit rám róttak, előírtak a kórházban. Legeslegvégül még a hormongátló tablettákat is, amelyek ellen úgy tiltakoztam.

A tükörből régi-új arcom néz rám. Régi, mert a kemoterápiától némileg elrajzolódott vonásaim visszarendeződtek. Új, mert kinőtt végre a hajam. Olyan erős lett, olyan dús, amilyen még sosem volt. Színe, állaga, ami-

lyenre mindig is vágytam. Van tartása, úgy áll, ahogyan fésülöm, nem kell bravúros fodrászi tehetség ahhoz, hogy kellemes, formás frizurát hordhassak.

Már azt gondoltam, hamarabb meg kell barátkoznom az arcbőr megereszkedettségével, mint ahogyan a korom diktálná. Ernyedtségével az áll körül, a száj szögleténél. Elnyűttségemben mindinkább a mama öregkori arcára emlékeztetett a látvány, amelyet nyújtottam. Mostanáig azonban (valóságosan is, vagy csak képzelem?) enyhülni látszanak e vénülési folyamatok, amelyek ugyan feltartóztatathatatlanul be fognak következni, de most még nyújtani szeretném az időt. Legalább az érett asszonyiség idejét, ha már a fiatalság vissza nem is hozható. Már nem vagyok szürke, pergamenszerű. Visszanyertem az arcszínemet. A kedélyvilágom? Mint aki mámorból mámorba csusszan. De nem a lehúzó, mélybe rántó mámorok ízét ízlelgetem, hanem a könnyűségét. Amely emel, meg-megröptet. Ezt adta most nekem a nyár? Az út, amelyet megtettünk? A hegyek-vizek hűvöse? A zöld, zöld, zöld? A rengeteg erdő látványa, illata, tobzódása. Most csak az öröm egyneműségét ismerem. Csak? Mert így akarom? Mert túl erős a jól levés és a gyötrellem kontrasztja ahhoz, hogy a jó összemosódjék a rosszal, vagy akár a kevésbé jóval. Olyan öröm az öröm, hogy benne megmártózva nehezen ismerhetek magamra. Mindenekfelett abból következően, hogy újra nő lettem. Soha ennyire – mint most – nem volt még fontos, hogy asszonynak lenni jó. Az árnyékban ülve el-elnézem a férfit, aki erre mind gyakrabban emlékeztet. Most a gyerekekkel játszik, majd azt próbálgatja, tud-e még úgy pillanogzni, mint versenyző korában. Ismét harmonikus a mozgása. Arca kisimult és telt, mint amikor megismertem. Nagy terhek alól szabadult fel ő is.

A külső azonban csak érzékeny burok, amely látszani engedi, ami belül forr, tisztul, érik. És nem a nyugtalanság, a mérgező méltatlankodás érlelődik ott, hanem a béke. A megbékélésre való hajlandóságom – úgy találom – hihetetlenül megerősödött. Erre mind nagyobb szükségem is van, ahogy visszakerülök szabadságomról a munkába. Odabenn felbolydult méhkas látványát keltik a munkatársak. S nemcsak a tikkasztó nyár fáradalma, nemcsak utazások utóláza fut végig a csoportokba verődő beszélgetőkön, hanem valami eddig ismeretlen nyugtalanság is. A sajtóból – amelynek nyomása alól hetekre kikerültem elutazásomnak köszönhetően – értesültek, hogy várhatóan újabb felszámolási hullám söpör végig az országon. Pletykák terjengenek arról, kifélék-mifélék pályáznak épületünkre, vagyontárgyainkra. Megszokhattuk már, hogy az efféle húsbá vágó döntéseket olyankor hozzák meg régi-új uraink, amikor gyanútlanul pihegünk valahol – hűgütőtől tartván – világtól elvonultan, vagy a nosztalgiaikis-

kertet műveljük falun, szülőt-nagyszülőt látogatunk vidéken, a tehetősebbje pedig világot látni indul. Rajta-ütésszerűen dőlnek ránk a nyáron suttyomban nyilvánosságra hozott rendeletek. Elhatározom, hogy meghallgatást kérek a minisztertől. Hadd tudjam – legalább én, a vezetőjük ezeknek a rémült embereknek –, mi vár rám. Tiltakozni fogok, amiért engem sem méltattak annak közlésére, mi a szándékuk velünk. Naponta többször hívom a miniszteri titkárságot. Nem tudok a miniszter közelébe férközni. Akik őrzik a munkaidejét vagy munkanyugalmát, mindent elkövetnek, hogy távol tartsanak tőle. Ígéretnek fűt-fát. A találkozó csak nem jön össze. Próbálok megkönyékezni rendezvényen, fogadáson. A koccintás és néhány formális mondat után elragadják tőlem. Bennfentesei? Hívei? A magamfajta – láthatóan – kívül esik az érdeklődésén. Az államtitkáron keresztül is kísérletet teszek valamiféle kommunikáció megszervezésére. Az előszobáig jutok. Ott annyit tudok meg, hogy valószínűleg eladnak bennünket. Külföldi vagy külföldi érdekeltséggel is rendelkező tőkések állnak versenyben máris bekebelezésünkre, pedig még meg sem hirdették a cégünket.

Este a szokásos szertartásaimat végzem, hogy a körülmények ellenére is aludjam. Álmomban falak dőlnek. Függszemes betonfelületen kell felmásznom. Keskeny szegélyeken egyensúlyozom.

Másnap a kollégák dideregnek és aggályoskodnak. Dideregnek a későnyári forróságban, mert félnek. Félnék, hogy elveszítik az állásukat. Eladósodnak, tönkre mennek. Azon tanakodunk többen, ha mind összedobnánk megtakarított pénzeinket, kis tőkénket, akkor se tudnánk megvásárolni az intézetet. Próbálok nyugtatni őket. Ki csillapítsa szegényeket riadalmukban, ha nem én? Azzal érvelek, amíg hivatalos közlemény nem áll rendelkezésünkre a magánosításról, addig erőpocsékolás az örökös tűnődés, mi lesz, ha lapátra tesznek bennünket. Az új tulajdonosnak is szüksége van munkatársakra. Nem őket fogják elbocsátani, hanem engem. A vezetőket szokták eltávolítani, nem a beosztott dolgozókat. Máskülönb pedig azon vagyok, hogy olyan tárgyalási pozíciót harcoljak ki magunknak, amelyben van mód a mi érdekeink érvényesítésére is. Hisznek nekem vajon? Különös módon most nem érzek magam körül ellenségeskedést. Lehet, hogy a közös baj meghátráltatja az áskálódókat? A bajkeverők, intrikusok – az ő logikájuk szerint – most találhatnának csak igazán magukra! Mert – mint tudjuk – szeretnek a zavarosban halászni. De meg vannak szeppenve ők is. Vagy valami egyéb oka van az elcsendesülésüknek? Gyurgyik lett a leghallgatagabb. Vajon mi történt velem, hogy így megszelídült? Nem győzők csodálkozni az átalakulásán.

Harmadnap negyedmagával jön be hozzám egy ajánlat. Ők vállalják a közvetítést. Fogjunk össze a szak-szervezetekkel. A meglepetés nagyon kiülhetett az arcomra, mert miután ki-ki visszatért a helyére, Károlyi Vilma ismét kopogott az ajtómon.

– Nagyon kérek, ne kételkedj a jó szándékunkban – vágott a közepébe mondandójának.

– Miért gondolod, hogy kételkedem?

– Valaki... – s a szavai el-elakadtak, mint aki levegőért kapkod. – Valaki nagyon gonoszul játszik velünk – mondta most szemét lesütve. – És sajnos sikeresen el is hitette veled, hogy én ellenséged vagyok.

Hallgattam. Mit is tehettem volna erre a kifakadásra? Soroltam volna elő, amit tudván tudok? Olvastam volna a fejére, hogy bizony ő volt, aki hamis vádakkal föl-jelentett? Ő volt, aki arra szólította föl a munkatársakat, hogy bojkottálják a munkát, amikor hajrázni kellett volna. Ő volt, aki rágalmazott. Bujtogatott. Aki ránk és rám szabadította a bulvársajtót. Aki gáncsolta a legjobban dolgozókat, a legtalálékonyabbakat, az alkotóerejük teljében levőket. Azokat, akikért érdemes működtetni a céget. Válogatott ötletei voltak a lejáratusukra. Most replikáztam volna, mikor pokoljárásomnak remélhetőleg – legalábbis egyelőre – a végére érve megbékéltem? Most, hogy nincs bennem egy szemernyi harag sem vele szemben? De egyikükkel szemben sem, akik megkeserítették munkában töltött napjaimat, s mindazokét, akik kedvüket lelték az alkotó együttműködésben, a közös sikereiben.

Dermedtségemet még csak fokozta Károlyi Vilma, hogy meggyőzőn jóakarataról. Mindent bevetett, amit ilyenkor nők be szoktak vetni. Sírt is, mondván, ő sosem akart nekem rosszat. S ne higgyem én azt, hogy ő elégtétellel vette a hírt betegségemről. Hogyan is gondolhatnám én, hogy őbenne lett volna egy cseppje is a kárörömmnek! Valósággal zokogott. Már-már nekem kellett megvigasztalnom, és biztosítanom afelől, hogy semmi rosszat nem gondolok róla.

Mozdulni sem tudok jó darabig ültömben Károlyi Vilma távozása után. Mire véljem ezt a jelenetet? Micsoda viharok dúlnak szegényben, hogy képes volt visszajönni, vallomást tenni! Engesztelni... Engem? De megjósolta ezt nekem egyszer G. V.

– Figyelje meg, Angelika – mondta halk, visszafogott hangján –, előbb-utóbb le fogják tenni a fegyvert az ellenfelei. – Így fogalmazott, nem az ellenségei szót használta, ahogyan nekem szokásom volt régebben. – Az a belső béke, amelyre szert tett a betegségéből felgyógyulóban, olyan kisugárzó erővel bír, hogy nem tudnak előle kitérni azok sem, akik korábban keresték a szembenállás alkalmait.

Amit G. V. ígért, most teljesedett volna be? Gyurgyik magatartásának teljes megváltozásával. Károlyi Vilma vezeklésének érzelmi áradásaival. Higgyem el, hogy mindez nem csupán taktika a megtévesztésemre? Fogadjam el őszintének együttműködési szándékukat, Vilma asszony feltárulkozását? Mindenesetre ez a nekem tetszőbb elgondolás. Mindig is ez lett volna a nekem valóbb. Nem az ádáz fegyverkezés. A legfurcsább azonban az, hogy még csak elégtételfélét sem érzek a történet nyomán. Csak megkönnyebbítő fáradtságot. Olyat, amely után jól lehet aludni.

Megint belezuhantam egy fejfájásba. A réges-régi esetektől, amelyek legalább két évtizede ismétlődőek, nagyon is eltért ez a mostani. Ezúttal ugyanazt a rosszullét hozta elő, amelyet a kemoterápiás kezelések idején átéltem. Ugyanúgy elképzeltetlenné látszott a fájdalomcsillapító lenyelése, mint akkor. Aztán amikor mégis megtettem, éppúgy kínozott a hányinger. Éppúgy elkerülhetetlen volt a hányás. Kivitelezhetetlen az elveszített folyadék pótlása. Nyelési nehézségek miatt maradt el a napi szükséges táplálékfelvétel. Egész nap félájtultan hevertem a hálószobában, mint az első infúzióval beadott gyógyszerdózis után, a folyamat legelején. Ökölbe szorított kézzel, görcsre gömbölyödve, fogaim között visszafelé szűrve fojtottam el jajgatásom, reszketve, hogy eszemet veszítem. Az operáció után sokan mondták, hogy felejteni kell. Felejteni? Hogyan, amikor a test emlékezik?!

Még mindig sokszor elsírom magam úton-útfélen. A kiváltó okok csak látszólagosak. Most sírom el azokat a siralmakat, amelyeket nem engedhettem meg magamnak, mikor a sorscsapás elért. Mikor a legnagyobb öszszeszedettségre volt szükségem ahhoz, hogy benne ne ragadjak legfájdalmasabb állapotaimban. Nehogy végképp magához rántsón a kór, és végleg felemésszen. A sírás tisztít, méregtelenít, mondják félig humorral a jóakaróim. És földidéli a rosszat, figyelmeztet, nehogy túlzottan elrugaszkozzam a valóságtól. Amit átéltem, örökre elkísér. Amíg élek, ez most már nekem a viszonyítási pont. S azután? Ha van azután, ott is velem marad. Bizonynal. Sőt, talán ez lesz az útlevél odaátra.

Néhány hónappal ezelőtt részt vettem egy hangtechnikai eszközöket, szoftvereket gyártó és forgalmazó cég látogatásán. Inkognitóban. Egy félig-meddig turistákból, szakemberekből álló csoporthoz csatlakozva. Vendégeskedésünkről film is készült. Sokáig megfeledeztem erről a felvételtől. Szervizben volt ugyanis a lejátszó készülékünk, és hónapokra ott felejtettük. Most, hogy már használható állapotban hazakerült, ezzel az úti filmmel ellenőrizzük, valóban megjavult-e. A filmvetítésnek többszörös a tanulsága számomra. Végignézve földidélihetem, hogy ez a cég mi mindent elkövet, megenged magának marketing tevékenység címén. Az még hagyján, hogy a lehetséges célközönséget ajándékokkal látják el. Városnézésre viszik. De beesteledve etetik-itatják is. A cégvezető, mint egy valóságos showman.

Göndör Bertalan (1908–1945), rézkarc

Hazafias érzelmeit bizony nem rejtí véka alá, szokatlan ez manapság. De még inkább, hogy pufogó frázisait bőszséggel vegyíti bolondos viccekkel. Pajzán történeteket sző az ismertetőjébe. Aztán előkerül a cigány is. A népdalkedvelők hiába erőlködnek, hangjukat elnyomják a kuplák, gusztustalan műdalocskák. A Schneider Fánikák, Sárga lábú cinegék. A sűrűn ismételt cinege szóval úgy játszanak, mint malackodó kamaszok régen a Nagy Árpi gyors egymásutánjával. A vezér hamarosan táncot kezdeményez. Kikapja magának a legmutatósból a hölgyecskéket. Egymás után forgatja-pörgeti őket. Az egyébként köztiszteletnek örvendő nőszemélyek eszeveszettül ropják a vén kecskével a táncot, aki – meg kell hagyni – tagadhatatlanul jól tartja magát hetvenen fölül is. Riszáltnak, remegtetik a csípőnadrágból kibuggyanó hajcsomóikat. Amikor már kellően el van mindenki ázva, úttörődalokat harsognak a nótás kedvű főnök vezényletével. Talán, hogy mindenki megkaphassa az ízlése szerint való zenei csemegét. Bartók és Kodály országában mi minden megtörténhet! Pedig állítólag a jelenlevők értelmiségi emberek. Vonatoznak is. Előbb mindenki csak az előtte ritmusra lépkedő-billegő vállába kapaszkodik, de a cégvezető ezt a játékot is tovább cifrázza: most lehajolva, karjukat, kezüket egymás lába között fonják össze. A látvány felejthetetlen. Úgy festettek, mint a birkák nyájba sűrűsödve. Elképzelem felülnézetben, távolról szemlélve a birkanyájat, egyedei mintha össze volnának elől-hátul-oldalt ragadva. Ahogyan ezek a dévaj mulatozásba keveredő marketingesek, menedzserek s más efféle kiválóságok. A hegyek-völgyek között zakatolók végül könnyezve éneklik a Székely himnuszt is, hogy a Kádár-nosztalgia iránt fogékonyak mellett a nemzetiek is jól érezhessék magukat. Ravaszul ki van itt mérve – szinte patikamérlegben – a vevőnek szánt csalétek, hogy valamennyi elfogultság, irányzat emberei célba vésessenek.

A filmen egyszer csak néhány Csörgheő Csulira emlékeztető figura háta mögött feltűnik a magam parókás feje is. Szegény én. Jól látható, hogy nagyon kívül rekedt ezen az Úri murit idéző mulatozáson. (A felvétel szakasztott mása a Móricz-regény filmváltozatának.) Meg az is szembeütő, hogy a háttérbe húzódó hölgy beteg. Az elszürkült, áttetszővé sápadt arc, a karikás szemek látványa ijesztő: hiszen én azzal a tudattal éltem már az idő tájt a napjaimat, hogy gyógyulok. Sőt, azt sulykoltam magamnak, hogy meggyógyultam. Ha ma szemlélném kívülről magam, vajon mit észlelhetnék annak a rólam leváló személynek a mozgásában, fejtartásában, színeiben? Még mindig viselem a betegség szégyenbillogát? Leszek én még egészséges egyáltalán? Mikor és ki fogja végre kimondani, hogy rendbejöttem? Lehet, hogy a megjúháso-

dó egykori okvetetlenkedők változását sem más, csupán a részvét, a sajnálat gerjesztette? Merthogy sokkal feltűnőbb volt testi leromlásom, mint gondoltam.

Elhatározom, hogy lobbizni fogok. Elhessegetem a szegényt, legyűröm a módszer támasztotta undoromat, és megkeresek mindenkit, akit csak lehet az ügyünkben. Politikusokat, közéleti embereket. Kilincselek a sajtónál. Hátha ráharapna valamelyik újságíró erre a témára. Próbálom meggyőzni őket, hogy mindaz, amit mi művelünk és létrehozunk, közvetítünk és hordozunk, nemzeti érték. Nem kellene elkótyavetyélnünk. Az egyik szerkesztőségben valaki úgy fogad, mint ismerőst. Csak midőn a nevemet meghallja, tekint rám értetlenül.

– Angelika? – ismétli meg kérdően. – Mióta vagy te Angelika?

Az illető általános iskolai osztálytársam. Nem ismerheti az érlelődésem, szellemi felnövekedésem zsákutcáit, nem igazodhat ki tekervényeiben, bugyraiban.

– Nevet változtattam. – És látom, hogy elképed a közlésemen. Hozzátehetném, azért választottam más keresztnevet, hogy én legyek én. De nyelvembe harapok inkább, minthogy kimondanám a valódi okát. – Német dédanyám iránti kegyeletből – egészítem ki a választomat e helyett, ami a valóságnak éppen megfelel, de nem hordozza a teljes igazságot. – Schütz Angelica volt a dédanyám. – Hivatkozhatnám valamikori zenei élményeimre is, de nem teszem.

Osztálytársam jót derül e fordulaton meg a magyarázatomon. Huszonegy éves koromban, amikor ezen a névválasztással is megjelölt korszakváltáson átvergődtem, valószínűleg nem a szó etimológiája adta a sugallatot, hanem a név zenéje csábított. A mély zengésű a-k és az ng hangkapcsolatának muzsikája. Ha ma akarnám levetni és másra cserélni a keresztségben nyert nevemet, valószínűbb, hogy az Angéla mellett voksolnék. Az Angelikát most már túl kényeskedőnek és talán érzélgősnek vélem. De most már nem változtatok. Hiszen tudom, ezek a külsőségek, mint név, frizura, ékszerek és ruhák önmagukban – a belső érlelődés kellő intenzitása hiányában – nincsenek segítségünkre a lelki megújulásban, az eltökélt újjászületésben, de semmiféle tabula rasa elhatározásában sem. Ha huszonegy évesen nem akarom olyan nagyon demonstrálni előző életemmel való szakításomat, talán szegény szüleimet is megóvhatam volna attól a megrendüléstől, amelyet nevemnek elvetése váltott ki belőlük. Azt dobtam el magamtól, amit ők a legnagyobb szeretettel adtak nekem. Évtizedekkel később, azaz most nem csodálkozom, ahogyan akkor, tiltakozásukon. Az Angelika végképp idegenül csengett az én magyar érzésű és protestáns ízlésű édesanyám és

édesapám fülének. Ha csupán szerelmi csalatkozást kellett volna szegény egykori magamnak levedlenie magáról, oly természetességgel sikerült volna, ahogyan a kígyó hagyja el a bőrét. Nekem azonban ifjúkori eszmélődésem került tévútra. Amit tanítottak nekem s ahogyan, arról kellett megbizonyosodnom, hogy hazugság, rafinált hamisság. A megtévesztett, szándékosan félrevezetett fiatal elkeseredettségénél, dühénél van-e füstölögőbb üszök? Hamujával, bűzével beterít mindent – közel és távol. Úgy, hogy elveszi látásunk élességét. Mindent le akartam tenni, ami rászedettségre emlékeztethetett volna. Szerettem volna kiűriteni a tudatomat. Kitérőtteni az emlékeimet. Hát persze hogy illúzióknak bizonyult. Később jó néhányszor meg kellett tapasztalnom, hogy az ember nem tud radikálisan szakítani élete, gondolkodása meghaladott állapotaival. Módosult, sőt ellenkező előjelű változataiban is ugyanaz a rögeszme hajtja. Ugyanaz a görcs a gyomortájékon, ugyanaz a fájdalom a mellkas dobogó belsejében. Ebből pedig az a nagyon is időszzerű kérdés adódik, hogy vajon van-e teljes gyógyulása a betegnek, vagy csupán a betegség végkifejletének elhalasztása lehetséges?

Az osztálytársam után egy képviselő fogad. Hát persze hogy megígéri, segít. De az is a legtermészetesebben hangzik aztán néhány nappal később, hogy mégsem tudott beavatkozni a vélhetően már végigjátszott folyamatokba. Még mielőtt mi értesültünk volna az intézet további létét és az itt dolgozóként mélyen átalakító ötletekről, már megszülettek a megmászhatatlan döntések. Nem ott, ahol mi gondoljuk, ahol e döntéseknek ki kellene mondatniuk, hanem egészen másutt. Mások részvételével, mint ahogyan mi képzeljük. A legmagasabb szintű érdekeltségek fokán, hiszen a nagytőkének, a nemzetközinek is egyre vonzóbb ez az üzlet. Hogyne volna tetszetős, amikor zavartalan és sikeres a működésünk!

Ezért érdemes volt minden erőmet latba vetve harcolni! Érdemes volt felőrlődni? Még a betegségemet, a lábadozás esztendejét is odaajándékozni ennek az ideának, hogy meg kell tartani ezt az alkotó, együtt dolgozó közösséget, amíg lehet? Hát nem volt érdemes. A végkifejlet ismeretében tudnék másként cselekedni, mint ahogyan cselekedtem? Nem tudnék!

Ez békéltet meg. És csillapít le. Hogy ne lázadjak tovább az elfogadhatatlan ellen. Ne kockáztassam visszanyert vagy legalább részlegesen visszanyert egészségemet.

– Van rosszabb, mint amin egy éve keresztülmentem? – ismétlem magamban a kérdést naponta többször is. Így estig csak-csak lehiggadok. És nem akarok „fej-

jel a falnak menni”, mutatóványokat produkálni. Nincs mit tenni, el kell fogadtatnom az emberekkel, hogy vesztésre állunk.

Hetek múltak úgy el, hogy semmit sem jegyeztem be kis füzetkémbé. Nagyon felpörögtek volna körülöttem az események? Bizony így van. De nemcsak erről van szó. Egyre kevésbé foglalkoztatnak belső történéseim (ez azonban nem biztos, hogy jóra vezet), mind jobban lefoglal mindaz, ami rajtam kívül, sőt ami a világban zajlik. Addig nincs semmi baj, amíg ez a kifelé irányuló figyelem nem lép túl a természetes érdeklődés határán, és fel nem oldódom – teljességgel, már-már a megszűnésig jutva – abban, ami külső. Amíg el nem veszítem a belsőmmel, legmélyebb énemmel a kapcsolatom. Idáig azonban még egyszer nem juthatok el. Meg kell óvnom magamat az efféle állapotoktól. A betegség visszatértét minden áron meg kell akadályoznom. De hogyan előzöm meg, amikor semmi bizonyosat nem tudok, és a gyógyászat sem tud a kiváltó okokról? Az ezerféle vélekedés és álláspont úgy hat, mintha semmit sem mondana a szakma. Jó közérzetem ellenére, a gyógyítás nyúgei alól felszabadulva is megerősödik bennem az érzés, hogy a beteg, a lábadozó egyedül áll a betegségével szemben.

Sok időt töltök a különböző hírcsatornák információinak begyűjtésével, összevetésével, elemzésével. Változást remélek, mint annyian. Még akkor is, ha sok minden az ellenkezőjére utal. Az, hogy a bajok, a bűnök be vannak tokosodva. Itt már csak radikális műtéti megoldások hozhatnának eredményeket a közéletben, a politikában, ahogyan rajtam is a sebészi beavatkozások segítettek. A bemetszések, a nemkívánatos burjánzások eltávolítása jelenthet megújítást. Erre gondolok, miközben megérkezünk a Peer Gyntre, az új színházi évad egyik első premierjére.

Eljött közben, amíg hűtlen voltam a naplómhoz, eljött az ősz. Az előadásra nagyon készültem. Már csak azért is, mert családi kötődéseink vannak Ibsennek ehhez a művéhez. Az előző század elején a darab budapesti bemutatóján anyósom nagynénje játszotta Aase anyót. Van tehát a rokonságunknak mindkettőnk részéről egy-egy művész ága, egyikünkén színészek, másikunkén elvetélt festőművészek éltek a múltban. Menynyivel jobban érteném magunkat, ha többet tudhatnánk róluk. Többet, mint amit a barnába játszó fotók, a könyvtárak és raktárak mélyéről nehezen előbányászható művek, színi kritikák és elhanyagolt vásznak, képek elárulnak messzi, különös felmenőinkről. Ismeretlenül is mély vonzalmat érzek ezek iránt a hajdani rokonok iránt. Szeretném megízlelni annak a kornak a hangulatát, amelyben remélhetőleg otthonosan mozogtak, ha játszottak, festettek – éltek. Sikert halmoztak sikerre,

vagy lemondásra kényszerültek. Szerettek és vágyakoztak, szeretve voltak és elhanyagoltak. Felfokozott kíváncsisággal vetem bele magam most – jóval a színházi este előtt – a Peer Gynt olvasásába is. Solvejggel elégedetlen vagyok. Az ő alakja – úgy gondolom – kidolgozatlan. Solvejg személye súlytalan. A férfi minden valóságismeretet nélkülöző ideája csupán a nőről. Az asszonyiságról. Amikor a világot keresztül-kasul áttérfő Peer Gynt megkérdezi tőle a dráma végkifejletében: „mi tartott s őrizett erejével?”, ennyit válaszol: „Hitem, reményem s szeretetem.” Úgy hangzik ez a mondat, mint laikusnak a világegyetem törvényeit kifejező képletek. Az $E=mc^2$ például. Üres betűk és számok. A hit, remény, szeretet így olyan, mint kampányszövegekben az eltúlzott és manipulatív ígéret.

A színházban, ahogy végigfut szemem a már majdnem teljesen betelt sorokon, úgy látom, kevesen vannak, akik a műért magáért ülnek itt. (Nem szokatlan ez a premieren.) Viszont nagyon sokan zsonganak a földszinti jó helyeken, a drágább páholyokban, akik – úgymond – számítanak, s azok is, akik inkább magukról gondolják úgy, hogy nélkülözhetetlenek. Itt van például egy sorral előttünk Besnyői nejestül. Nem szeretem ezt a szót: nej. Erre az asszonyra azonban jobban illik, mint bármelyik szinonimája. Vagy talán férj és feleség viszonyát az ő esetükben jobban kifejezi a nej? A nejség. Később az első páholyban felfedezem Besnyői anyósát, apósát, a sógort, sógornót, gyerekeket. Ők nem a jelenlevés és érdeklődés természetességével vannak ott, ahol vannak. Folyton feszkelődnek. Sűrűn cserélgetik egymáson keresztbe tett lábukat. Széles mozdulatokkal legyezik magukat. Forgolódznak. Át-átintegetnek a túlsó oldalra. Nyújtogatják a nyakukat. Hogy jobban lássanak? Hogy jobban látszódjanak! Hangosan, talán túlzottan is zajosan reagálnak minden színpadi mozzanatra. Mint akik jobban értik, mindenki másnál jobban, ami ott folyik. Mint akik mindnyájunknál otthonosabban vannak itt otthon. Itt is! Úgy viselkednek, mint a bennfentesek. Pedig korántsem a színház az ő felségterületük. A szünetben feltűnően együtt vonulnak a büfébe mind. Láthatóvá válik, hogy nem Besnyői a klánvezér (hogy a maffiafőnök kifejezéstől ezúttal tartózkodjam), sokkal inkább a sógor. Ő hordozza körbe népét, mutatja be a családot mindazoknak, akikkel szembetalálkoznak. Újabban megint megszapordtak az ilyen klánszerű képződmények – közéletben, művészvilágban, a tudomány körül. Megszállják, uralják a kiszemelt terepet. Osztokodnak azokkal, akik hasonló erővel rendelkeznek. Kiszorítják a gyengéket, a magánzókat, a rajból kimaradókat. Nyírják, ami-aki eltérő. Nem akarnak megtűrni semmit, ami az ő kockafejükben megképződő alakzatokkal sehogyan sem egybevághó. Besnyőiék most az elő-

térben csoportosulnak. Mind felénk fordulnak. S a köztünk és közöttük levő nyolc-tíz méteres távolságból és a hangorkánon keresztül is felfogom, hogy rólunk, de főképp rólam folyik a diskurzus. Ezt olvasom le Besnyőiének és anyjának, testvéreinek szájmozgásáról. Biztos azt latolgatják, meddig húzom még az élők között. Meddig kell még velem mint megsemmisítendő célponttal számolniuk? Besnyői és a sógora jogszabálysértő lépéseket is megengedtek maguknak, mint kiderült az ügyvédem által kérelmezett vizsgálat folyamán. Törvénytelenül jártak el, csak hogy engem elveszejtsenek, eltávolítsanak, mert útjában voltam szándékaiknak. Talán még ennél is jobban fűtötte őket az abból az ideológiai különbségből fakadó gyűlölet, amely közöttünk feszült egykor, és bizonyára megvan most is. Hogy a tervük nem sikerült, személyem jobban bősítheti őket, mint valaha. Hiába volt itt rendszerváltás! A Besnyői-félék döntenek ma is a sorsunkról. Besnyői és klánja nem tudott elszakadni osztályharcos múltjától. Nemrég csakúgy az osztályharc elmélete diktálta tetteit, ahogyan feltételezhetően ma is az szab indulatának irányt, hogy kit tekint osztályellenségnek, ki az, akivel egy követ fújhat. Hát a másik oldaltól most vajon remélhetnénk-e jobbat? Élve hagyná-e azt, aki nem-hogy ellene nem, de vele és érte fogy el, gürcöl, hadakozik? Mert hat éve úgy tettek ők is (nekem: a mieink), mint akik nem tudják, kit árulnak el. Lehet, hogy nagyon is tisztában voltak vele?

Besnyőiék szemvillanásaitól, a haragos tekintetektől legalább olyan mértékben elszomorodom, mint a saját gondolataimtól. Főlősleges volt hát minden önszugesztio? Hiábavaló az öngyógyítás. A tapasztalhatóan jótékony belső tisztulás és bünbánat. Az önmegváltás kísérlete. Nem tudok végérvényesen megszabadulni a szorongásaimtól? Az üldözöttség tudatától?

Amikor visszaülünk a következő felvonásra, másra sem tudok figyelni, mint Besnyőiékre. Újra kezdem, amit már-már elfeledtem. Mormolom magamban a bocsánatkérés fohászokat, melyeket lassan egy éve lesz, hogy Luca tanított meg nekem. Mozgósítani próbálok a testem, agyam áramlásait. Hátha eléri Besnyőit, Besnyőinét, az anyóst, apóst, a sógort, sógornót. Képzetelemben végigpásztázok a koponyájukon, felsőtestükön. Elgondolom, hogy megérintem őket egyenként koponyájuk belsejében, valahol testük középpontja tájékánál megállapodom. Minden erőmet megfeszítem, hogy csupa jót sugalmazzak ezeknek az embereknek. Azt akarom, hogy bennem nyoma se legyen haragvásnak, méltatlankodásnak. Szuggerálok őket, hogy szűnjön meg bennük is a gyűlölet. Hátha észrevétlen fogékonyak lesznek ezekre a láthatatlan üzenetekre. Mennyivel egyszerűbb volna beszélni erről velük – akár együtt, akár egyenként! Hét-nyolc éve hányszor próbálkoztam a

személyes kapcsolatfelvétellel, hátha szót érthetünk egymással. Monomániásan mondta a magát Besnyői is, a sógora is, anélkül, hogy a szavaimra odafigyelt volna. Meg kellene szólítanom őket újra. Lehet, hogy már ennyi is elég volna: egy mosoly, egy fejbiccentés.

Ahelyett, hogy Besnyőiék átprogramozásán fáradozom, jobb lenne, ha a játékra koncentrálnék. Mert bizony elég sok meglepetéssel szolgál. Mind az öt felvonás alatt Solvejgre vártam. Ami engem foglalkoztatott ennek a nőalaknak a kimunkátlanságában, az egyáltalán nem érinti a mi rendezőnket. Vagy ha mégis, megkerüli a problémát, mert Solvejg nem jelenik meg a színpadon, de még csak a nevét sem említik meg. Mint ha sosem létezett volna Peer Gynt életében.

A sok figyelemelterelő mozzanat ellenére is mélyen megmaradt bennem az a jelenet, amelyben Peer Gynt a Gomböntővel évődik, alkudozik, felesel. Nemde mindünknek megvan a magunk Gomböntője? És mind alkudozunk vele alku tárgyaiként. Vajon nem ugyanilyen kicsinyes adok-veszek játék az én harcom is az életben maradásért? Ez a gyógyulásért törtetés, ez a minden percemet átható akarat, amellyel feltétlenül ehhez a világhoz szeretném kötni magam, nem ugyanaz a peeri kisstílusú félelem attól, ami „a massa sorsa” – ahogyan a Gomböntő fogalmaz? Hőstettként könyvelem el, hogy negatívak ismét a leleteim. Pedig – meglehet – csak a bátorságom kevés azzal szembenézni, amit végül úgysem kerülhet el senki ember fia.

Amikor elhalkul a taps az előadás végén, felállni nem, csak feltápáskodni van erőm. A mosolypróbára nincs mód, Besnyőiék nagyon gyorsan kidúródnak az ajtón. Kábult vagyok, és szinte fájoan fáradt. Jó, hogy itt van velem a férjem. Jó, hogy hazatámogat. Az utcán, mielőtt beszállnánk autónkba, utolér valaki. Valaki, aki határozott, de igen-igen sietős léptekkel nyomul utánunk. Az államtitkár az, akit hetek óta keresek. Hol telefonon, hol személyesen. Rövid kézszorítás után csak annyit vet oda, hamarosan jelentkezik az új tulajdonossal. Már csapja is magára a szolgálati kocsit, és elviharzik.

Hát mégiscsak eladtak bennünket – nyilall végig egész testem hosszán a megalázó felismerés. Most jövök csak rá, amíg ezt ki nem mondja valaki, addig én reménykedem. De már nincs menekvés. Odavetettek, ki tudja, kinek, s anélkül, hogy minket, az érintetteket vagy akár csak engem beavattak volna. Határoztak a fejünk fölött. S nem hagy nyugodni az sem, hogy az államtitkárnak nedves volt a tenyere, amikor közlendőjét elhadarva velem kezét fogott. Izgult? Ugyan mitől? Vagy ilyen a bőre természetesen, hogy mindig nedves? Olyan mértékben, hogy még ha zaérva is ragadok az idegen verítéktől. Most hát első dolgom a lakásba lépve, hogy kezet mossak. Lesz-e szappan

ehhez elegendő? És tisztulás ebben a kézmosásban? Szabadulás a vészterhes este rémeitől? Azon ekkor még nem is töprengek, mitévő legyek holnap, holnapután.

Vendégeket kísérgetek másnap – szinte reggeltől estig. A ligetben ünnepi tömeggyűlésszerűség kellős közepébe kerülünk. Nekünk, a kívülről érkezőnek első pillantásra nem is nyilvánvaló egészen, hogy ünnepelni vagy valami ellen tiltakozni jöttek-e össze ezek az emberek. Egymást váltják a habzó szájú szónokok. Az emelvényhez közel élénk taps zárja a nyilatkozatokat. Ahogy egyre távolabb jutunk a centrumtól, mind több szerencsétlen kinézetűvel akadunk össze. Hajléktalanok állnak egyik lábukról a másikra, kezükben az elmaradhatatlan nejlonaszatyor. Benne egész vagyonuk, háztartásuk. Kéregetők: ülve, félkőnyéken, térden csúszva, guggolva, embertől emberig tolódva-lökődve... Látok egy idős asszonyt, messziről föl ismerem, hogy a fején műparókát hord. Olyat, mint az onkológián hosszú sorokban várakozók. Sírhatnékom támad. Alig tudom tartani magam. A szélre fogom, hogy könnybe lábadt a szemem. A szél (amely valóban ott kavargat az embertömeg peremén) a szemembe hordta a port, a homokot – mondom a mellettem lépegetőnek, aki riadtan és kérdően néz rám. Tudni szeretné, mi történt. Én is – állapítom meg csak belül magamnak, nem válaszképpen. Szeretném tudni én is, vajon miért ez az elfogódottság, amelyet egyre nehezebb elfojtanom. A parókás néni látványa indított volna meg? Hatására hirtelen föl rémlett előttem betegségem minden kínja, szenvedése? Vagy netán az villant át az agyamon, vajon mennyi idő kell ahhoz, hogy a munkából kiesők, elbocsátottak koldulni kényszerüljenek? Mennyi ideig tartanak ki munkatársaim tartalékai, ha elveszítik a munkájukat? Van-e egyáltalán megtakarított pénzük? Vannak-e pénzzé tehető vagyontárgyaik? Hogyan lehet elviselniük a lassú leépülést? S hogyan az életnívó zuhanórepüléshez hasonlítható rosszabbodását? Mi meddig tudunk megmaradni a férjemmel, ha történetesen egyikünknek sem lesz jövedelme? Hogyan fog felborulni a háztartásunk egyensúlya már akkor is, ha csak egyikünk kerül lapátra? Kibírom, ha elveszik tőlem a munkámat? Mi lesz a férjemmel, ha vele történik meg? Hogyan fogunk föltápáskodni másnap, ha megkapjuk az elbocsátó szép üzenetet? Képes volnék megtenni én, hogy sorra a kollégáim kezébe nyomjam a felmondólevelet? Hogyan fogok viselkedni, ha ez elkerülhetetlenné válik? Megteszem? Fellázadok? Elsomfordálok? Kompromisszumot keresek? Engem rúgnak ki előbb, vagy elvégeztetik velem a piszkos munkát? S csak azután löknek az utcára? Kérdés. Kérdés. Kérdés. S megint csak kérdés. Válasz pedig nincsen. S míg ezek a szorongató gondok nyüzsög-

tek fáradt agyamban, megérkeztünk a főbejáratunkhoz. A parkban épp az élősövényt metszette a kertész, az udvaros meg a tegnapi szélvihar leverte ágakat hordta ránk. Egyenletes tempójú mozgásukat, magukba fedkedő tevés-vevésüket szinte jólesett szemlélnem. Jólesett a szememnek, hogy ez a két ember rendületlenül dolgozik, miközben Damoklész kardja az ő fejük felett is ott lebeg. S ezt legalább olyan jól tudják, mint én magam. El se tudom dönteni, irigyeljem vagy csodáljam őket háborítatlan nyugalmukért. Tanulnom kellene mozdulataikat. Eltökéltté váltanom magamban mechanikusnak látszó cselekvéseiket. Semmit sem szabad feladni önként. Semmit abbahagyni!

Amíg ezeket a sorokat írom, a konyhában fölforr a tea. Elő fogom venni a szekrény mélyére rejtett füstszínű üvegbögrémet. Azt, amelyik majd' másfél éve nem volt a kezemben. Azért dugtam el, hogy ne legyen a közelemben. Ne forduljon föl a gyomrom, ne öklendezzek a látványától. Ne idézzen leküzdhetetlen nyelési nehézségeket. Tűket a kézfejemen, a karomba szúrva. Ne emlékeztessen a bennem csordogáló sejtölő mérgek szagára. A megsemmisítés előjátékára. Az elhatározás nem lassú éréssel keletkezik bennem, nem úgy, mint az undor: hosszú, egész éves folyamatban. Hirtelen fogant meg az elgondolás: nem élhetek örökké a kísérteteimmel körülfogva. Megkeresem ezt a bögrét. Könnyű és mégis határozott mozdulattal kiemelem a tálak, lábasok és fazekak mögül. Belőle iszom

meg a ma délutáni teámat. Ünnepi ez a teázás. Azért is, mert eltaszított tárgyaimhoz való visszatérésom új korszakom érkezését jövendőlteti, s azért is, mert amíg gőzölög kezemben a frissítő és gyógyító nedű, megérlelődik bennem a döntés. A lassú és megfontoltan lenyelt kortyokkal együtt szétárad bennem valami egészen új érzés. Olyan, amely egyszerre megnyugvás és egyszerre elszántság. A cselekvés elszántsága. Nagyon jó volna ugyan Nelli vagy Balázs közelében élni, hívásuknak engedni, nem vetném meg azt a háborítatlanságot és jólétet sem, amelyről ők regélnek, de nem megyek el innen sehova. Azt hiszem, férjemnek is elfogadhatóbb a maradás programja, mint a végérvényes távozás. Az otthonunk, mindenünk felszámolása. Talán sok ellenlábásunknak megkönnyíteném a dolgát, lehet, hogy a magamét is, ha jó néhány sors-társamhoz hasonlóan a külföldet választanám. De nem! Nem fogom menekülőre! Akkor sem, ha küldenek! Ha ki akarnának taszítani innen. Nekem itt dolgom van továbbra is. Közöm, jogom semmivel sem kevesebb ehhez az országhoz, mint azoknak, akik fölénk tornyosulnak. És lesz erőm, tudom, lesz tűrőképességem a folytatáshoz! Visszaszerzem a régi formámat, az egészségemet – azért is! Nem hagyom itt a mieinket, és azt sem, amit együtt fölépítettünk. Harcolni fogok a megtartásáért, amíg élek. Isten engem úgy segítjen. Ámen.

– vége –

APOSTAGI ZOLTÁN

Aggotthon

*Még nem tudtam, amikor elindultam,
hogy nemcsak az előtérig jutok.
Igaz, egy lépést sem tettem
tovább, ezt mások megtették
helyettem, tudniillik a bevonultak,
akik az ebéd után magánzárkájuk
felé mentek engedelmesen.
Bevonultak. Mindent beismerve:
a csontok ropogását, az izmok
merevségét, a gázon felejtett ételt,
sőt, a be nem vett gyógyszereket is.
Bevonultak, amiképpen a hajnali
álomba a gyereksírás, a pisitől ázott
pelenka szaga, s a babaszájon
kibuggyanó tejút, hogy letöltsék
egyetlen bűnüket, az öregséget,
ezt az életfogytiglant –*

Ácsolják már

*ácsolják már a világot
melyre lefeszítenek
akár a lenyúzott állat bőrét
de vérem fölfelé csorog
miként a lebunkózott Ábelé*

*s ha majd ott fekszem
és nem emel föl senki
de plecsnivé száradt vérem
politikusok mellkasán rohad
mint értékrend rendjel*

*és átlépnek rajtam
mint mártír ősökön az idő
mert azt hiszik minden átléphető
homlokomra ezt írjátok
EURÓPA*

RESTÁR SÁNDOR
(t)SUDA a Viola utcában

*a szél átoson
 a városon
 én meg csak kergetem
 potenciális gyilkosom
 (meglehet persze
 hogy én is az vagyok)
 – taxiban ragyognak a csillagok
 hozzád indulok hétmérföldes késemmel
 – beszedeni tán a késedelmi díjat*

*:
 amit hívhatunk akár
 (mily árnyalt is az anyanyelv!)
 hazugságnak
 sosem-volt szerelem-hiánynak
 részvétlenségnek – árulásnak*

*:
 amíg te felkent fiaddal
 (lassan 40 éves –
 ez aztán a diadal)
 a VILÁGVÉGÉT várod:
 (bennem már csak
 vodkás-vizes árok!)*

*:
 csak legyen otthon bőven
 sonka és kamambert
 így hamarabb avatják
 szentté az embert*

*vagy mehetnél akár a Golgotára
 mászhatnál égig érő fára
 Isten szerinted mit üzen?
 – Próbáld meg kenyéren és vizen!*

*:
 Vegyétek és egyétek
 A dolgok azért vannak, hogy helyre tegyétek
 – ez már a mi gospelünk
 jó nekünk
 anyám nyugdíjából
 néhány kisimuló ráncból
 futja még egy táncra*

*:
 ám ti hitetlenek
 végre mikor kerültök láncra?*

*Szektákból ki – gyülekezetbe – BE
 – mégis mit gondoltok
 miért vérzik még mindig
 JÉZUS széttépett szíve?*

nyújtom a jobbomat

Milán 27. születésnapjára

*ez akár lehet születésnap
de ilyet nem szokott írni API –
CSÁBA királynőről is ritkán
jut eszembe UNICUM és Trisztán
– s ha örököltél némi jellemet –
maradj: férfiból kovácsolt szervezet
– a csodákhoz egy nő
majd mindig élvezet
(mifelénk ezt úgy hívják: élvezet!)*

*én csupán nyújtom a jobbomat
neked még van időd:
találd meg sorsodat
– az enyém már foglalt:
copyright: gyorsvonat*

*ám téged még lássalak mászni
stockholmi – akár malmői falon
lógni a szeren – ami neked oltalom
– hogy tudj olyat csinálni
tükröket ne kelljen szétvágni*

*...és ne kerítsünk a dolgoknak feneket:
becsület, tisztesség, szeretet – egyebek!*

*az én Istenem áldjon
Téged Koppányságod
– melynek e honban van erkölcs-hite
mifelénk az élet
nem hollywoody pite
:
és még azt kívánom –
néha pörölve-zsémbesen:
vedd komolyan magad!
– nem kallódhatsz
két világ közt
örökké tévesen:*

27 évesen!

psalmus barbaricus

*bázmeg uram a népet
– s ha rám kerül a sor
hagyd abba!
– mondogatta apám*

:

*s aztán csak úgy fohász gyanánt
magába gurított két deci gint
legyőzte – a vele született szédülést
napestig táncolt a létrán
– közben engem – a kisinast
a szobafestés gyönyörűségéről
és nagyszerűségéről okított*

:

*már idős volt
akkoriban kezdtek
megjelenni verseim
– mindig megmutattam neki
a friss nyomdaillatú példányokat*

:

*fölvette okuláróját
vagy háromszor nekifutott
a – számára tökéletesen
érthetetlen szövegeknek
ÜHÜM – mondta kedvesen
– biztosan nem olyan rosszak
ha már kiadják őket*

:

*munkája közben
mindig a jó öreg
SOKOL rádióját hallgatta
amit szinte már
csak az évek alatt rárakódott
festék tartott össze
– másnap megjelent
egy üveg jóféle borral*

:

*isten éltesen
a Költészet Napján!
mondta ez a te ünneped is
– megittuk – meghatódtam*

ÉLT 81 évet!

*ISTEN ÉLTESSE
A LÉTRATÁNCOLTATÓ
ÉGI MESZELŐK NAPJÁN!!*

Petőfi szigorú tekintete 1958

Akkoriban nyáron nyár volt, télen tél. Akkor még voltak igazi telek. Zuhogott a hó, viharos szelek tekergették lila füleim. A hátitáska szíjáról nyakamba olvadt a hó. Hatéves múltam, első osztályos. Dél volt, a tanítás vége. A tanteremben lévő vaskályha melege még dorombolt hónom alatt a hazafelé vezető úton is, ami kilométeres sétát jelentett mindig azonos útvonalon.

Ady utca – Marx Károly utca – a sorompó kikerülésével (Ne menj arra – mondta anyám –, az veszélyes!). A szovjet hősi emlékmű melletti kis parknál, a vasúti síneken keresztül.

(Jól nézz körül – először balra, utána jobbra –, nehogy jöjjön a vonat (– haza) – Vöröshadsereg útja 53/A.)

Egy kitérőt még nem említettem: az Ady és Marx Károly utca sarkán lévő pékséget. A tanítás befejeztével itt váltottam fel nővéremet a sorban állásban. Hat évvel volt idősebb nálam, ugyanabba az iskolába járt – aznap délutános volt.

– Szevasz. Mi újság? – kérdezte.

– Semmi. Ja, de. Egy ötös olvasásból.

– Az jó. Na, állj be a sorba, egy óra körül lesz kenyér. Addig kibírod. S aztán siess haza! Anyuka mos. – Felvette táskáját, a túloldalról még integetett, majd eltűnt az iskola irányában.

Álltam a sorban, ismételtettem a „kezitcsokolom”-okat az ismerősöknek. (Aztán köszönj mindenkinek, mert kifozlak! Anyuka mos! – villant át agyamon.)

Borzasztóan utáltam a nagymosást: a gőzt, a FLÓRA-szappan szagát, a hatalmas mosófazekakat. Anyám, mint egy karmester, óriás fakanállal kezében száguldozott a fürdőkád, a mosóteknő és a fazekak között: csavart, kevert, áztatott-úztatott, dörzsölt, és közben dudorászott.

Lehet, hogy szeretett mosni?

De jó lenne, ha megkérdezhetném!

(1921–1975)

Álltam a sorban, vagy húszan voltak előttem. Szerencsém volt. Pont odaláttam a PERLIK Papír-és Játékbolt kirkatára, ahonnan varázslatos színes papírok mosolyogtak rám. Szerettem a színes papírokat. Karácsony-hangulatuk volt. Ábrándoztam, közben csoszogtam előre, megjött a kenyér. Kesztyűmből elővettem a három forintot. Egész felmelegedett. (A pénzre vigyázz, nehogy elveszítsd!)

Szakadt a hó. A kenyeret bedugtam a kabátom alá.

Elég nagy volt a kabát. A nővérem „nőtte ki – nekem”. A kenyér még forró volt, kellemesen melegített. S így legalább nem estem kísértésbe.

(Hányszor mondjam még kisfiam: ne csipegess a csücskébe!) A sorompót épp leengedték, így volt időm csúszkálni a jégen a templom előtt. El sem estem. Ez megnyugtató. (Aztán vigyázz ám a ruhádra!)

Fütyülni kezdtem a „Csütörtökön virradóra, megy a lányka a folyóra” kezdetű dalt. Befordultam a szovjet hősi emlékműnél. Az állomáshoz értem. Szótagolva olvastam hangosan a feliratot: PEST-SZENT-IM-RE.

A vonat már elment. Egy eldobott gyufásdobozt rugdostam.

(Vigyázz a cipődre, ne rugdalj minden vackot!)

Lenéztem a földre, a hóba, és jaj nekem, a szívem erősebben kezdett kalapálni: ott zöldellt egy tízforintos!

A hátamról szakadt a verejték.

Mit csináljak? Fölvegym? Enyém lehet?

Eszembe jutottak Perlikék színes papírjai. Tíz forintért mennyit vehetnék. De hát ezt valaki elvesztette!

(A becsület mindenekelőtt, kisfiam!)

– És ha meglátnának, ez olyan lenne, mintha lopnék!

Petőfi szigorú tekintettel figyelt a földről. Megborzongtam, otthagytam és hazamentem.

Beléptem a házba. Anyám száguldozott a mosófazekak között.

– Na, mi bajod van? Remegsz. Csak nem egyest kapnál? – kérdezte kezében a fakanállal.

– Nem. Találtam tíz forintot.

– Hol van?

– Az állomás előtt a hóban. Nem mertem fölvenni.

– Hát te nem vagy normális! Azonnal menj vissza, hát-ha ott van még. Ilyen hülyét még nem láttam! Na lódulj!

Inamszakadtából rohantam vissza az állomáshoz. A pénz ott hevert érintetlenül. Körülnéztem, messziről két ember közeledett. A tizest belegyúrtam egy hógolyóba és futtában átbukdácsoltam a síneken.

– Ott volt még.

– Na, add ide! De hát ez csupa víz!

Anyám fogta a vasalót, két rongy között kivasalta a pénzt, félbehajtotta, és eltette a pénztárcájába.

– Na! Mossál kezét, és gyere ebédelni!

– Köszönöm, nem vagyok éhes – mondtam. Perlik bácsi kirkatára gondoltam, a becsületre, és – mindenekelőtt – a színes papírokra, Petőfi szigorú tekintetére!

S mint kint a hó, hullani kezdtek könnyeim.

Isten szomorú 1960

Isten szeme mindent lát – mondta anyám fenyegetően, és én kezdtem egyre aggasztóbbnak látni szegény Isten helyzetét a világban. És sajnálni kezdtem.

Mennyi pitiánert, szerencsétlent kell kukkolnia nap mint nap, mennyi nyomort, humort, terrort kell elviselnie, és még mindig marad annyi ideje-kedve-energiája, hogy engem, ifj. Restár Sándor III/b osztályos tanulót is állandóan szemmel tartson. Kicsit képtelennek tetszett a feltételezés, de azért módfelett büszke voltam rá.

Nem lehetek ám akárki – ha már Isten is figyel rám! Isten sohasem alszik? Éjjel is figyel? – töprengtem.

Lehet, hogy Isten amerikai – direkt arrébb tolta az időzónákat, hogy engem figyelhessen.

Lehet, hogy nincs Isten, csak anyám találta ki nekem...?

Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott! – mondogattam az ebédnél.

De hát ezt anyukám főzte, finom is volt (baleves, palacsinta) – áldja meg őt az Isten – gondoltam –, hogy ilyen finomat főzött. (Isten nevét ne vedd hiába a szádra! – mondta mindig anyám.) De hát ezt ki sem mondtam, csak gondoltam.

ÚRISTEN! Te nem csak látod, mit csinálok, hanem azt is tudod, min gondolkozom.

Most hunyd be a szemed, Istenem – vagy figyelj addig másokat – gondoltam, amikor átgázoltam a Marx Károly és a Petőfi utca sarkánál, a Rendőrség előtt, a térdig érő pocsolján.

Tavasszal, mikor olvadt a hó, itt szinte csak komppal lehetett átkelni. Leleményes emberek ugyan téglákból, deszkákból rendszeresen hidat ácsoltak, de nekem, nyolcévesnek mégis örök tiltott területnek számított. Pedig itt sokkal gyönyörűsebb volt papírhajót úsztatni, mint otthon a lavórban.

A hajó orrára spárgát kötöttem, s rohagáltam körbe-körbe a vízben, közben a gőzhajó kürtjének hangját utánnoztam üvöltve.

Anyám várt a kapuban.

– Megint hajót úszattál? Igaz? – nézett szigorúan a ruhámra.

– Neem! – (Akkor vettem észre, hogy csupa víz minden rajtam.) – Lefröcskölt egy autó a Pappfalusyék előtt – mekegtem.

– Hazudsz! Öt perce itt állok, azóta nem ment el előtűk autó. Hazudsz, és most Isten nagyon szomorú.

Mit mondjak, én is nagyon szomorú voltam. Hiába kértem Istent, egy kicsit ne engem figyeljen – és mégis, sőt: meg se hallgatta a kérésemet. Ez azért pimaszság tőle, és ráadásul ő a szomorú.

Lehet, hogy nem is Isten figyelt?

Lehet, hogy Istennek kiterjedt figyelőszolgálat van, és Ő csak szortírozza a jelentéseket...?

Lehet, hogy anyám is Isten kémje? (Istenkém!) De hát Isten kémei bizonyára angyalok!

Klottgatyában, atlétatrikóban vacogtam a cserép-kályha előtt, és elképzelttem anyám szárnyait, amint repked – láthatatlan – kedvenc pocsolóm felett. Négy-szer-ötször elhúz felettem, majd leadja jelentését:

– Itt a pestszentimrei figyelőegység. Csirik Mária, jelentkezem. Restár Sanyi megint hajót úsztat a pocsolójában. És hazudik. Most mi a teendő?

– Legyél nagyon szomorú! – válaszol Isten. Én is az vagyok.

Anyám száraz ruhát adott.

A konyhaasztalnál írtam a leckémet. Egyszer csak kopogtak.

Marschalkó tisztelendő úr volt.

– Erős vár a mi Istenünk! – köszöntünk kórusban.

Anyám hellyel kínálta a tisztelendő urat, és süteménnyel.

Szóval már ő is tudja, – és máris iderohant. Ezeknek a papoknak sincs más bajuk, csak az én pocsolóm?

Tévedtem. A jövő heti szeretetvendégségről beszélgettek.

Távozóban odalépett hozzám, és végigsimított a fejemen.

– Na, hogy megy az iskola?

– Köszönöm, megyeget.

– Kisdobos vagy, ugye?

– I...igen – mondtam megszeppenve.

– Ne pirulj, nem a te szégyened. Azért jöhetnél gyakrabban a templomba is!

– Most nem merek, mert Isten haragszik rám a pocsoló miatt.

– Gyere csak nyugodtan, majd megenyhül. És más-kor vigyázz, nehogy tüdőgyulladást kapj!

Kikísértem a kapuig. Megígértem, hogy jó leszek.

Kint fűt a szél, hideg volt, és én azon gondolkoztam: ha már Isten háza a templom, akkor miért nem fűti?

„Ha borbély volnék, biztosan fej nélkül születnének az emberek!”

Beszélgetés Restár Sándorral

Elérhet-e többet egy alkotó annál, hogy művei önmaga legtalálóbb metaforáivá váljanak? Restár Sándornak ez nem csupán szövegalkotóként sikerült. Beszédmódjában eredendően kerül mindenféle pózt, önkéntelenül hajtja végre az önmegközelítés műveleteit, a szerepek földerítését, felszámolását, sőt kialakulásuk megelőzését, amelyet, akár egy beismerő vallomást, a valóságba érkezés csillapíthatatlan vágya készítet. Kies, formátlan vidék lehet ez – gondolhatnánk –, amely csekélynyi modor számára is fullasztóan levegőtlen. Mégis lélegzik e táj, a restári birtok! Szkepticizmusát szinte öntudatlanul oltja öniróniába, humorba, így organizálva mindezt egy olyan vitális életszemléletté, amely valamennyi megnyilvánulásán eluralkodik végül.

– *Nem jellemző, hogy gyermekkorod emlékei motiválnák költészetedet – bár vannak szövegeid, amelyek kivételt képeznek –, így eddig megjelent köteteidből csak egy töredékes családörténet bontakozik ki. Mesélnél gyermekkorodról, hogyan nőttél föl?*

– Egyszerű családban. Édesapám szobafestő-mázoló volt. Édesanyám a körzeti orvos mellett asszisztens. Békés megyéből 1939-ben költöztek föl Pestre, egy kicsi, tipikusan tót faluból, Medgyesegyházáról. Tehát egyszerű és szegény család volt a miénk. Elég szorongó gyerekként nőttem föl. Nehezen tudtam koncentrálni, az iskolában folyton más-hol járt az eszem. A reál tárgyak különösen rosszul mentek. Olyan fejtörő lett, ha felírtak egy egyenletet a táblára, hogy ki kellett mennem az órától! Szóval, voltak gondjaim az iskolával. Végül estin fejeztem be a gimnáziumot. Viszont rengeteget olvastam, és megtanultam, ami érdekelt. Persze mindig volt valamiféle kisebbségi érzésem az egyetemet végzettekkel szemben.

– *Merrefelé laktatok?*

– Pestszentimrén. Aztán később átkeresztelték, a szenteket ugye elvitte a kommunizmus, és Pestimre lett belőle. Nem ott születtem, ha-

nem a VIII. kerületi kórházban, de ott nőttem föl. Általános iskolába is Pestszentimrén jártam.

– *A nehézségek ellenére azért szeretted az iskolát járni?*

– Nem szerettem! Mivel kövér gyerek voltam, gyakran csúfoltak. A humán tárgyakkal és a földrajzzal úgy ahogy boldogultam, de a többi tárgy nehezen ment, lusta is voltam, rendszeresen nem készítettem el a házi feladatot. Erről eszembe jutott egy történet. Magyarból és fogalmazásból én voltam a legjobb. Bár nagyon szerettem az osztályfőnököm, aki egyben a magyartanárnóm is volt, én nagyon lusta lévén, az ő óráira sem nagyon írtam házi feladatokat. Egy alkalommal *A mi kertünk* címmel kellett volna fogalmazást írni. Az órára éppen tanfelügyelő érkezett. Mivel én fogalmaztam a legjobban, a tanárnő engem szólított fel. Elővettem lassan a füzetemet, odalopoztam szépen, ahová a házi feladatomat kellett volna írnom, néztem az üres lapot egy darabig, aztán belekezdtem: „A mi kertünk...”! És egy jó, háromflekkes szöveget improvizáltam. Óriási sikere volt, még a tanfelügyelő is megtapsolta! A tanárnő megkért, hogy vigyem ki a füzetem és az ellenőrzöm. Persze lebuktam, kiderült

hogy az üres füzetből „olvastam”. Három osztályzatot kaptam. Egy ötöst, mert jó volt a szöveg, még egy ötöst, amiért hihetetlenül jól rögtönöztem, és egy egyest, amiért nem készítettem házi feladatot.

– *Legalább igazságos volt.*

– Igen, én is elégedett voltam!

– *Ha nem a tanulással, akkor mivel telt a szabadidőd? Játékkal, focizással?*

– A focizáshoz kövér voltam, általában néztem, ahogy mások játszottak, s ha be is álltam, két perc múlva lecseréltek, hogy inkább legyenek kapus. Szóval, nem igazán érdekelték ezek a dolgok. Mint mondtam, sokat olvastam, noha otthon talán tíz könyvünk ha volt. A növéreimet feltétlenül meg kell itt említenem. Mária, szegénykém harminnégy évesen meghalt, ami rettentően megviselt, ahogy az anyám halála is. Ő is korán, ötvennégy évesen ment el. Szóval, ha valakitől tanultam valamit gyerekkoromban, akkor a növéreimtől. Hat évvel volt idősebb nálam, és általában rábíztak a szüleim, ha mindketten dolgoztak. Először a dadám volt, később pedig – igen intelligens lévén – a szellemi vezetőmmé vált. A Budapesti Tanítóképzőbe járt, és rengeteg dologra

fölvívta a figyelmemet! Olvasta a Nagyvilágot és az Új Írást. Rendkívüli élményt jelentett, hogy tájékozódhattam, hozzáférhettem ezekhez a folyóiratokhoz! Rendszeresen hozott nekem könyveket a könyvtárból. Ha valamit nem érttem, elmagyarázta. Egyébként gyerekkoromban is sokat jártam könyvtárba, erre büszke is vagyok. Különben pedig az összes nőbe szerelmes voltam, ez kötötte le az időm nagy részét.

– *A tanító nénibe?*

– A tanító nénibe is. Borzalmas szerelmes verseket írtam! Egyszer, egy általános iskolai osztálytársam meglepett egy füzetrel, amelybe annak idején feljegyezte a verseimet, de olyan szörnyűek voltak, hogy gyorsan elégettem, nehogy valaki megtalálja.

– *Emléknek azért eltehetted volna.*

– Várj, idézek két sort! Én mint reménytelen szerelmes állandóan meg akartam halni és akkor: „Óh jöjj vérfagyasztó látomás, én hívlak senki más!” Szóval, meg kellett szabadulnom ettől a füzettől.

– *Hányan voltak testvérek?*

– Ketten a nővéremmel. Lehetett volna még egy bátyám, de ő meghalt

háromnapos korában. Őt is Sándornak hívták. Ez állandó feszültséget okozott később apám és köztem. Nehezteltem rá, amiért nekem is a Sándor nevet adta, annak ellenére, hogy egy halott Sándor már volt a családban. Nagyon fáj, hogy éppen a bátyám nevét kell viselnem. Eleve baj volt mindig a nevemmel, sokszor elírták.

– *Szigorúan neveltek a szüleid?*

– Anyám nagyon erősen fogott. Borzasztó kemény anyám volt! Persze hozzá kell tennem, én tipikus Ratkó-gyerek vagyok. Tudod, úgy éreztem, mint ha én már nem kívánt játékos lettem volna. Apám galamblelkű ember volt, de anyám érezte, hogy talán jobb lett volna, ha meg sem születik Sanyika. Ezért volt velem durva. Folyton kifaggatott mindenről. Őszinte és hiszékeny kisgyerek voltam, még a kis stiklijjeimet is mind elmeséltem. És jöttek az iszonyú fenytések! Elképesztő tárgyakat tört össze a fejemen! Nagyon vad asszony volt. Apám is szívesebben dolgozott, minthogy odahaza legyen. Akkoriban nem volt divat elválni, mert mit szól hozzá a szomszéd...

– *Az általános iskola után hogyan alakult az életed?*

– Az általános iskolát viszonylag jó eredménnyel abszolváltam, pedig tornából meg kellett volna buknom, hiszen szekrényt ugrani, függeszkedni a gyűrűn, kapaszkodni a bordásfalra, mind megoldhatatlan problémákat jelentettek számomra. Mindenki rajtam nevetett, nagyon kínos volt. Az általános iskola

Anyai nagyszülei

nagyjából ment, 4,7-es átlaggal, majdnem jelessel sikerült végeznem. Akkoriban a nővérem már főiskolára járt, ebből pedig az következett, hogy nekem gimnáziumba kellett mennem! De annyira nem érdekelt a gimnázium! Általában semmi nem érdekelt. Az igazság az, hogy amikor már semmi sem érdekelt, akkor kezdtem írni.

Szóval jött a gimnázium. A pest-szentlőrinci francia tagozatos Steimetz Miklós Gimnáziumba vettem föl 1966-ban, ez akkoriban igen nagy szó volt. Itt meglepő módon magázták a diákokat. A humán tárgyakból továbbra is megfeleltam, de a matematika órákról ugyanúgy kikérkedtem, mint a kisiskolában. Meg is buktattak első év végén, de a pótvizsgán jól teljesítettem. 1968-ban óriási botrány kavardott körülöttem. Úgynevezett önkéntes építőtáborokat szerveztek akkoriban, amelyek annyira működtek önkéntes alapon, hogy mindenkinek kötelező érvénnyel mennie kellett. 1968-ban éppen Dobogókőre. Valamiféle hadiutat építet-

A költő négyévesen: „a gaz is enyém volt”

tünk, borzasztó kőfejtő munkák kíséretében. Azzal kezdődött, hogy a földmunkák közben fölrobbant vala-

A költő szülei

mi második világháborús gránát vagy lőszer, és az egyik gyereknek levitte a lábujját. Így indult az én iszonyatos politikai karrierem! Akkoriban már hangadó voltam a srácok között és ülősztrájkot szerveztem azzal az indokkal, hogy ilyen körülmények között nem vagyunk hajlandóak tovább dolgozni. Hatalmas botrány lett! Ezt tovább tetézte, amit aznap hallottunk a Sokol rádiókon, hogy a magyar hadsereg is bevonult Csehszlovákiába! Na, gondolhatod, hogy az én ülősztrájkos szervezkedésemet azonnal összekapcsolták ezzel az eseménnyel! Nyilván Restár ez ellen is tiltakozik! Így is volt. Tiltakoztam, és lázítottam mindenkit. Magyar emberként szégyelltem magam, ráadásul rokonaim is élnek ott. Hogy nézzek a szemükbe, borzasztó érzés volt. Persze azonnal elzavartak a táborból, aztán megtorlásként az ország valamennyi nappali középiskolájából kiltottak. Mondhatni, megpecsételődtött a pályám. Nem volt mit tenni. Na, erre összeült a családi kupaknác, hogy mi legyen ezzel a szeren-

csétlen gyerekkel. Azt el kell mondanom, hogy minden nyári szünetben, tehát általános iskolás koromtól kezdve eljártam segíteni apámnak. Keményen dolgoztunk, kitanultam a festés-mázolást. Megszerettem ezt a munkát. Mostanában is csinálnám, de már egy sámlin is szédülök, nemhogy a létrán. Ha mázolni kell ajtókat, ablakokat, amiket lapra lehet fektetni, azt gyönyörűen elkészítem a mai napig. Időnként azért manapság is vállalom ilyen alkalmi munkákat.

Szóval, mikor összeült a család az ügyemben, még a szomszédokat is összehívták, hogy mi legyen a gyerekkel, kicsapták a gimnáziumból, eltanácsolták valamennyi iskolából, mit lehet most tenni?! Apám azt mondta, szobafestő ne legyek, mert az nagyon nehéz munka. Akkor jött a szomszéd bácsi, aki remek tanárember volt. Eredetileg francia-német szakos, de büntetésből 1956-os szerepléséért visszaminősítették általános iskolai matematika-fizika szakos tanárrá, mert abból is volt szakvizsgálója. Tehát azzal büntették, hogy nem taníthatott gimnáziumban nyelveket. Ő volt a mozigépezés is, ő segített bejutnom a moziba. Akkoriban két forint volt a jegy, ami nagy pénznek számított. Tíz forint zsebpénzt kaptam otthon egy hétre, de abból kellett megvennem a heti villamosjegyet is, ami 2,70-be került, mert Pestimréról Lőrincre két villamossal kellett menni. Szóval a tíz forintot úgy kellett be-

osztani! Viszont egy vasútállomással laktunk szemben, és mivel jó erőben lévő gyerek voltam, rendszeresen vállaltam vagonkirakásokat, egész jó pénzt adtak érte.

– *Végül hogy döntött a kupaknác?*

– Az egyik szomszéd, aki vízvezeték-szerelő volt, azt mondta, Sanyikám, legyél vízvezeték-szerelő, mert a csapatok mindig elromlanak, ez nagyon fontos foglalkozás! Na, hát végül is az lettem! De nem értek hozzá, pedig évekig dolgoztam benne! Víz-, gáz-, központifűtés-szerelő, hegesztő a szakmám. Hegeszteni szeretek, tudok is. Az összes többihez nincs affinitásom, és évekig ebből éltem! Ezt képzelj el! Sokszor megcsináltam, de olyan undorral, utálattal, valahogy összetákoltam mindent, nem robbant föl egy épület sem miattam, de semmi érzékem nem volt hozzá. Ráadásul egy maszkek mesterhez adtak tanítani, aki jellemzően kifutófiúnak használt.

Édesanyjával a Pálmaházban

Esetleg vághattam menetet a csövek-re, de a szakmára nem tanított. Na, mindegy. De elméletből jó voltam!

Például megtanultam a biológiai szennyvíztisztító berendezés működését, hogy a különböző galandférgek hogyan emésztik meg a fekáliát! Egyébként nagyon szépen megtisztítják a szennyvizet, ez a mai napig működik. Szóval, elméletben ment a dolog, de a szakvizsgán ott is megbuktam. A következő történt! Az öreg maszeknak semmilyen hegesztő készüléke sem volt, tehát nem gyakorolhattam. A vizsgán valamennyi feladatot egész ügyesen megoldottam. Aztán rám kérdezett a vizsgabizottság elnöke, hegeszteni tudok-e? De nyilván félig viccelve, mert mindenkől ötöst kaptam. Hát nem tudom, még nem próbáltam. Na, ne mókázzon – mondta –, és kezembe nyomta a hegesztőpisztolyt! Azt sem tudtam, hogyan kell begyűjtani, majdnem fölgűjtöttem az egész műhelyt! Megbuktattak. Három hónap alatt megtanultam hegeszteni, és átmentem a pótvizsgán. Apám egy gyárban dolgozott, és beprotezsált a műhelybe, hogy fizetés sem kell, csak a gyereket tanítsák meg valahogy hegeszteni. Három hónapot ingyen dolgoztam, de megtanultam úgy, hogy a mai napig tudok. Van egy érdekes történetem erről is. Múltkor sétálgattam a Mátyás tér környékén, végül a Teleki térnél kötöttem ki. Látom, hegesztenek egy kétszáz milliméteres csövet! Elég jól voltam öltözve, de arra gondoltam, megpróbálnám, hiszen már száz éve nem hegesztettem. Szóltam az egyik srácnak, megengednétek, hogy hegesszek egy kicsit. Fogadjunk egy láda sörbe, hogy nem tudod megcsinálni! – röhögtek rajtam. Nyakig sáros lettem, de olyan varratot csináltam a csövön, hogy teljesen elámultak! Örülök, hogy kipróbáltam. Tehát nehezen, de elvégeztem a vízvezeték-szerelő iskolát. Miniszteri külön engedéllyel, az ipari iskolával párhuzamosan végezhettem a gimnáziumot esti tagozaton, így az érettségit is megszereztem! Közben a gyáli mozi-

ban és művelődési házban egy klubot kezdtem vezetni mint afféle népművelő. Képzeld el, hogy képes voltam Gyálra Syrius koncertet szervezni. Hatalmas zenekarnak számított akkoriban! De a hétvégéim többnyire az-

Tizenhét évesen

zal teltek, hogy ötórai bicikázással egybekötött táncmulatságokat kellett itt felügyelnem. Ez volt a fő tevékenységem.

– *Tanulmányaid befejeztével elmentél dolgozni?*

– Igen, a szakmában, de a legnagyobb utálattal! Közben már írogattam. Talán volt már a verseim között elég tűrhető is. De olyan lap nem volt Magyarországon, amelyik el ne utasított volna. Mindig ugyanolyan vastag paksaméták érkeztek vissza, mint amilyeneket elküldtem. Ettől nagyon megrendült az önbizalmam. Arra gondoltam, tényleg dilettáns volnék? Valamennyi levélben az állt, hogy ezek már egész jók, de... Mindig volt valami „de”! Igen, ez már majdnem jó, várjuk újabb anyagát... Akkoriban nagyon termékeny voltam, úgyhogy másnap már adtam is föl az újabb csomagot... Van olyan szerkesztő, akitől vagy harminc levelet őrzök!

– *Végül milyen élmények, hatások és ki vagy kik indítottak el az irodalmi pályán?*

– Kilencéves voltam, tehát a gyerekkönyvtárba kellett járnom. Volt ott egy Éva néni nevezetű könyvtárosnő, aki látta, engem nem érdekelnek már a Vernék, az ifjúsági regények, és a kezembe adott valamit Dérytől. Dérytől el voltam ragadtatva. Teljesen megbabonázott, főleg a novellái! És Juhász nagy eposzai! *A Sántha család*, *A tékozló ország*.

– *Kilencévesen ezeket olvastad!?*

– Igen. Monumentálisnak éreztem! Annyira megragadott, hogy valaki ennyire kozmikusan látja a semmit! Én úgy imádtam a semmit! Én mintha mindig a semmiben lebegtem volna! Kitaláltam magamnak, hogy igazán én nem is létezem, az életem sem velem történik. Itt csak a szövegek vannak, amelyek közé engem elbújtattak.

– *Tehát Éva néni terelgetett a szépirodalom felé?*

– Igen. Természetesen belé is szerelmes voltam. A nővérem is sok könyvet adott a kezembe, és rengeteget mesélt. Apám is nagy mesélő, amolyan legendás nagyotmondó volt, imádtá kiszínezni a történeteit.

– *Kinek vitted az első verseidet?*

– No, az érdekes volt! Gimnazista koromban mertem őket megmutatni először. Volt egy rádiós szerkesztő, sajnos már nem él, hiszen akkoriban is idős volt, Dénes Istvánnak hívták. Az ő felesége volt a magyartanárom. Engem nem tudott megfogni a görög irodalom. Idegesített, hogy Odüsszeusz mit bolyongott össze-vissza, föl se fogtam. Már voltam vagy negyvenéves, mire megértettem, és elkezdtem antik irodalmat olvasni. Szóval megmutattam a magyartanáromnak a verseimet, s ő elhelyezte a *Garabonciás* című iskolaújságunkba. Azóta sincs belőle példányom, lehet, őrzi valaki, még nem jutottam hozzá. Aztán mivel látta, hogy én utálom ezt

A költő nővérével és édesanyjával

az egész elsős irodalmat, kitalálta nekem, hogy a frissen megjelent verseskötetektől, – amelyekből mindig ő hozott nekem egy-egy példányt – készüljek föl, és a következő alkalommal tartsak előadást az osztálynak. Mindig nagy sikerem volt! Olyan szerzőkből is kellett készülnöm, mint Váci Mihály, Simon István meg Garay Gábor, de még mindig szívesebben tettem, minthogy az ókorral foglalkozzam! Kaptam fél órát a negyvenöt perces tanórából, és bemutathattam egy-egy könyvet. Utána úgy éreztem, talán vagyok valaki.

– *És a verseid?*

– A magyartanárom bevitte a férjéhez a rádióba, aki azt mondta, hogy akadnak egész jó írásaim, de tizenöt évesen a rádióban? Azért az élet nem így működik. Ő továbbadta Tornai Jóskának. Tornaitól kaptam egy nagyon szép levelet, hogy lát bennem fantáziát, de írjak inkább novellát. No, írtam gyorsan három novellát, és nyomban elküldtem neki, mire ő:

„inkább mégis verset írjál!” Biztosan jelentéktelen ügy volt ez számára, és nem emlékszik már rá, de egy tizenöt éves gyereknek nagy élményt jelentett, hogy Tornai József válaszol neki.

– *Melyik országos lapban publikáltál először?*

– Akkoriban alig voltak lapok. Volt pár irodalmi lap, és nem is tudom, hogyan keveredtem én a Magyar Ifjúság című hetilap környékére, de ott összeismerkedtem egy igen derék emberrel. Költő volt, és a Magvetőnél szerkesztő, Köves Istvánnak hívják. Megtetszettek neki az írásaim, így rendszeresen fordulhattam hozzá. Van egy Jazz-ciklusom, többek között abból is adtam verse-

ket neki. Megjelenés előtt hozta a korrektúrát, mondtam neki, hogy valamit elírtak, mert ez így nem helyes, mire megkérdezte, értek-e lengyelül? Mondtam, hogy lengyelül nem, de *jazziul* értek! Na, erre megbízott, vezessek egy jazz-kritikai rovatot a lapban. A státusom „külső főmunkatárs” volt, persze ilyen beosztás azóta sem létezik. Akkoriban éjjel-nappal ide írtam. Kis lap volt, de a kulturális részével azt csinálhattam, amit akartam. Magam választhattam ki, melyik könyvről írok, melyikről nem. Szabad kezet adtak.

– *Akkoriban ebből éltél?*

– Nem. Továbbra is, mint vízvezeték-szerelő kerestem a kenyerem. Kitaláltam magamnak, hogy a kisebb munkákat el tudom végezni, úgyhogy elmentem TMK-s karbantartónak. Ez annyit tett, ha elromlott egy vízcsap, én kicseréltem. Ilyesmit meg tudtam oldani. Ahhoz nem kell különösebb szakmai érzék, ha leesik egy WC-deszka, fölrajk egy

másikat! Elszegődtem egy külker céghez, a Hungarotexhez. Közben a Magyar Ifjúságon keresztül megismerkedtem Ladányi Mihállal. Szerinte ő volt a földön az egyetlen kommunista, az összes többi csak párttag. Eredeti, nagyon derék ember volt, lehangoló személyiség. Sokat tanultam tőle. Különösen emberségből.

– *Rokonítanak is vele a kritikusaid.*

– Leginkább Jankovics Jóska hangoztatta ezt. Egyébként három nagyformátumú kritikussal volt szerencsém megismerkedni életemben. Szakolczay Lajossal, Vasy Gézával és Jankovics Jóskával. Tőlük is sokat tanultam!

– *Ladányi is egyengette a pályádat?*

– Ladányi megjelentette néhány versemet a Népszabadságban, amitől később már nem voltam olyan boldog! A Népszabadság úgy akart kezelni idővel, mint egy munkást, akiből munkásköltőt csinálhatnak. Én azonban nem éreztem magam munkásnak, inkább kényszermunkásnak! Úgyhogy semmi kedvem nem volt ahhoz, amit ott vártak tőlem! Persze, valamiből élni kellett. Hiszen akkor már nős voltam, oda kellett figyelnem. Nagyon hamar megnősültem! Ennek fő oka az volt, hogy igencsak megromlott anyámmal a viszonyom, gondoltam, inkább elköltözöm, pedig egy szép, négyosztós családi házban laktunk. Szegény első feleségemmel jól kitoltam, hiszen nagyon szeretett engem, én kevésbé, mégis összeházasodtunk. Huszonegy éves voltam, és huszonekét éves koromra már gyerekeket születtem! Szilvia lányom idén harminchárom éves. Tehát muszáj volt dolgozni, mert a családot el kellett tartani, ennyi férfiúi becsület kell, hogy legyen az emberben. A Magyar Ifjúság viszonylag jól fizetett. Írtam mindent – recenziót, jazzkritikát, riportokat és rengeteg verset is.

– *Véget is ért a pályafutásod a Népszabadságnál?*

– Nem, folytatódott! Jó néhány versesmet közölték még. Ladányi a Rákóczi nevezetű nagy presszóban szerkesztette a lapot, szemben a Népszabadság szerkesztőségével. Amikor ő volt a hétvégi ügyeletes, szombatonként rendszeresen betértem hozzá. Egyszer azt kérdezte, van-e egy nyolc centis versem. Éppen annyi hely volt! Na, így nézett ki a lapszerkesztés! De remek ember volt. Szóval a Hungarotex textil cégnél dolgoztam karbantartóként. Sajnos ott is iszákos kollégáim voltak. Egy kazánházban volt a műhelyem, szerettem itt lenni. Igen ám, csak hogy a kollégáim látták, hogy rendszeresen írok a Magyar Ifjúságba, ami mégiscsak a KISZ lapja volt, és azt tényleg rengetegen olvasták akkoriban. Na, kezdtek gyanakodni, ki lehet ez a Restár, biztosan valami beépített ember. Szóval féltek tőlem! Valójában író, költő, itt meg eljátssza a vízvezeték-szerelőt! Tartottak tőlem, s én ezzel rendszeresen visszaéltem. Mondtam a főnökömnek, hogy el kell mennem ebbe a szerkesztőségbe, abba a szerkesztőségbe, közben nem mentem én semmiféle szerkesztőségbe, rendszeresen lógtam. Akkor még a JAK-ot FIJAK-nak hívták. Oda nem is tudom, kinek az ajánlására vettek fel, kaptam egy szép, fényképes igazolványt is. Na, azt megmutattam egyszer a főnökömnek, teljesen elájult! Utána azt csináltam, amit akartam.

– *Ez mikor történt?*

– 1977-ben. Még dühöngött a kommunizmus.

– *Szeretsz az irodalomról, a verseidről beszélgetni?*

– Attól függ. Van, amikor el tudom képzelni magamról, én tényleg költő vagyok, egyáltalán, hogy valaki vagyok! Egyébként kishitűség jellemez.

– *1983-ban jelent meg első verseskönyved Az álom szerkezete címmel. Milyen volt a fogadtatása?*

– Először Rózsa Bandiról beszéljünk, akit nagyon megkedveltem, ő volt a kötet szerkesztője. Komoly harcokat folytatott a könyv megjelenéséért. Kardos kirúgott a Magvetőtől, aztán kirúgott a Szépirodalmi is. Így a Kozmoszhoz lehetett csak menni, mivel más kiadó nem volt. Ez így működött akkoriban.

– *Milyen címen rúgtak ki?*

– Kardosnak politikailag volt problémája a kézirattal, a Szépirodalminál azt mondták, egész jó, de várjunk még a könyvvel, egy-két év múlva jelentkezem más írásokkal.

„Édesapámmal. Az akácfa kemény, de akkoriban én is az voltam”

Kegyetlen volt a Kozmosz is. Kötöttek ugyan egy szerződést, ám abban az szerepelt, hogy a kiadó négy éven belül köteles megjelentetni a könyvet. Na, ezt be is tartották! Ami kész volt már '79-ben, végül '83-ban jelent meg. Egyszer Sík Csaba behívott az irodájába. Sándorkám – mondta – ez nagyon jó, csak – és elővett egy listát – ezt a huszonhét verset kellene kihagyni belőle! Ajultan néztem rá és a listára. Az a helyzet, Csaba – mond-

tam neki –, hogy ezért a huszonhét versért írtam ezt a könyvet, úgyhogy kérem vissza! Szentelenül bátor voltam, de úgy döntöttem, nem érdekel, lesz-e könyvem, ha ezek a verseim nem lehetnek benne.

– *Mivel indokolták, hogy ki kell hagyni azt a huszonhét verset?*

– Politikai okokkal. Az első kötetemhez Rózsa Bandi írta a fülszöveget. A következőt írta, amiért felelősségre vonták szegényt: „Nincsenek illúziói sem önmaga, sem jelenlegi társadalmi viszonyaink értékelésében.” 1983-ban illet leírni! Azt, hogy „jelenlegi társadalmi”, úgy értelmezték, hogy még kibírjuk valahogy, de lesz ez még jobb is! Akkor még létezett kiadói főigazgatóság, ott Rózsa Bandi még fegyelmet is kapott emiatt. Hogy milyen volt a fogadtatása? Megjelent egy-két recenzió. Vicces, hogy azokban a lapokban, ahol én publikáltam, soha, egyetlen könyvemről sem jelent meg semmi.

– *Bemutatója volt?*

– Igen, az Írószövetség klubjában. Ott volt Czine Mihály is. Azt mondta, annyira borzasztó ez a kötet, hogy már jó, és nem lehet letenni. Hadd térjek vissza Sík Csabához. Te-

hát elhoztam a kéziratot a Kozmosztól. Úgy voltam vele, rendben, nem lesz könyvem soha, de nem fogok megaludni! Egy hónap múlva kaptam egy táviratot Sík Csabától: „Átdolgozatlan köteted kéziratát várjuk a kidobóba!” A kidobóba! Gyönyörű! Végül is, egy versnyit én is engedtem, ha nagyon muszáj – mondtam neki –, hagyjuk ki.

– *Hány példányban jelent meg?*

– Ezerkétszáz példányban. Ma-napság nagyon szép példányszám

volna! Most a Széphalom Kiadóban van egy új könyvem, ha minden jól megy, még idén megjelenik hatszáz példányban.

– *Hogyan emlékszel vissza a korabeli irodalmi életre? Milyen volt a hangulata?*

– Nagyon jó. Szerettem eljárni, főleg a FIJAK-féle megmozdulásokra. Jó viták voltak. Később be is tiltották, pontosabban felfüggesztették a működését, ezután keresztelték át JAK-nak. A FIJAK-ban, úgy éreztem, végre megtaláltam a helyem. Éreztem magam valakinek. Egy időben mindig az gyötört, hogy a melósok között nem érezhettem magam melósnak, azoknak gyanús volt, hogy én költő vagyok. A költők között meg azt hittem, ők meg melósnak néznek! Szóval okozott ez némi identitás zavart.

– *Második verseskönyved, a Kelet-európai térzene borítóján a grafika egy vodkásüveget mintázó szobor talpzatának támaszkodó utcazenész-ként ábrázol, saxofonozol, a lábad beleolvad az utcakövekbe. Hobó életformádat megalapozza valamiféle tudatosság, vagy ez csupán szerep?*

– Javarészt fikció. Kitaláltam magamnak ezt, hogy valamivel azért kitérjek. Szentmihályi Szabó Péter írta valamelyik könyvem fülszövegében, hogy a költészetem villoni hányavetiségű, vagabund. Ezt néhány lexikon is átvette. Ez nem ilyen egyszerű, én sokkal zárkózottabb, szorongóbb típus vagyok. Az írásaimért nagyon megharcolok, sokat dolgozom velük! Szóval, mindez inkább a vagányság látszata.

– *Ha egy hajléktalan költővé les, akkor inkább fedélnélküli állapota válik jelölőjévé, többnyire elválaszthatatlanul. Azonban te költőként váltál hajléktalanná egy időre. Elmesélnéd ennek a történetét?*

– Körülbelül négy éve történt. Akkoriban halt meg a harmadik feleségem, és a szokásosnál is többet ittam. Pszichés betegségem is van,

hiszékeny is vagyok, könnyen be lehet csapni. Megbízom az emberekben! Mindenkiről azt feltételezem, hogy jó szándékú és tisztességes. Így lettem a lakásmaffia áldozata. Gyakorlatilag egy nem létező lakásra cseréltem a sajátomat.

– *Hol laktál?*

– Egy egyemeletes házban, a Práter utcában. Csupa szoba-konyhás lakásokból állt az egész épület, ahol állandóan botrány volt, már nem bírtam idegekkel, mindenképpen el akartam jönni onnan. De önkormányzati lakás lévén csak cseréről lehetett szó, eladásról nem, és én egy nem létező lakásra cseréltem. Megmutattak egy gyönyörű szép lakást, kisebb volt, mint az enyém, de ráfizettek kétszáz ezer forintot. A pénzt fel is vettem, aztán kiderült, hogy a szerződésben szereplő lakcím nem létezik. Még a házszám sem. Én voltam a hatodik vagy hetedik, akit becsaptak. Hiába volt bírósági per. Attól, hogy valamelyik börtönben ül, még nem lesz lakásom. A Földön mindenhol aludtam már. Laktam már pincétől a padlásig, erdőben, saját magam által készített sátorban, még a kispesti temetőben is, egy frissen kiásott sírgödörben! Már deregedett éjszakánként. Éppen arra zárandokoltam, ittas is voltam, arra gondoltam, ott lenn csak nincs olyan hideg, mint fönn. Százhatvan centiméter általában egy sírgödör mélysége, ott lenn nincs annyira hideg, mintha fönt alszom a sírkövön. Igen ám, de másnap délelőtt jött a temetés, és én még mindig aludtam! Az egyik sírásó, majdnem rám ejtette a koporsót, nagy botrány lett. Képzeld el a gyászoló tömeget! Kihúztak, aztán gyorsan elmenekültem. Laktam én mindenhol. És rájöttem, ilyen helyzetben nincs barátság! Fizetni kell az albérleti díjat. Nagyon kevés pénzből élek, ötvenezer forint sincs a rokkantnyugdíjam. Ha épp nem írnék semmit vagy nem vállalnék alkalmi munkát, tengődnék csak.

– *Hozzátett ez valamit a költészetedhez?*

– A hajléktalanság?

– *Igen.*

– Ezt az új könyvemben olvasható majd. Nagyon megvisel, hogy állandóan költözködni kényszerülök. Volt úgy, hogy két évig egy betűt sem tudtam írni, mivel a mindennapi megélhetésért küszködtem, és akkor nem az íráson jár az ember esze. A József Attila emlékévkben meghívtak egy gödöllői megemlékezésre, hogy olvassak föl a verseimből. Az interneten megjelent ajánlóban úgy szerepelek, mint Restár Sándor, a hajléktalan költő. Ilyen nincs! Azt sem szeretem, ha valakire azt mondják, hogy költő! Valaki vagy költő, vagy nem költő. Az, hogy volt idő, amikor hajléktalan voltam, az a személyes tragédiám, de nem ez minősíti a költészetemet!

– *A már említett Kelet-európai térzene című könyved 1990-ben jelent meg. Ebben a politikai átalakulásra a A mi kis önéletrajzunk című versciklussal reflektálsz. Hogyan élted meg a rendszerváltást?*

– Gyűlölöm a kommunizmust, bár ami most van, azt még inkább! Óriási eufóriában éltem át, hogy eltűnnek végre az orosz tankok, és szép, szabad hazám lesz. Ezért megtévesztett embernek érzem magam. Az SZDSZ alapító tagja voltam, miután ez a párt úgy indult, mint akik leginkább utálják a kommunizmust. Ez óriási hazugság volt! Nekem akkoriban a fél életem a plakátterjesztésről, az agitálásról és az aláírásgyűjtésről szólt, Duna-körös is voltam, szóval mindent csináltam. Elhanyagoltam a családomat, a munkámat, mindent. Én szereltem le mint az SZDSZ mikulása a pestlőrinci–pestimrei tanácsházáról a vörös csillagot. Mikorra eljutottunk a választásokig, már kerületi ügyvivő voltam az SZDSZ-ben, saját irodával. Egyszer csak jött a pártutasítás, hogy a Hit Gyülekezetének mind a hatszáz tagját vegyem föl a

pártba, állítsam ki a tagkönyveiket. Na, ez már sok, – gondoltam – csinálja, aki akarja, én nem! Kiléptem.

– *Ez mikor történt?*

– A választási kampányban még részt vettem 1990-ben. Országgyűlési képviselőnek is akartak indítani. Mondtam, erre alkalmatlan vagyok, nem az én világom. Na, akkor kerületi önkormányzati képviselőnek indítottak volna, de azt sem vállaltam. 1990-ben szakítottam az SZDSZ-szel és a politikával is. Összeállítottam még egy politikai indíttatású kötetet, a *Gályamódosítás* címűt. 1997-ben budapesti, chicagói közös kiadásban jelenhetett meg. Azt is agyonhallgatták. Jankovics Jóska és Zalán Tibor beszélt róla a rádióban, és megjelent valahol egy kritika. Megdicsérték, de óvatosan.

– *Írásaidat általában átítatja a cinikus, szkeptikus világfelfogás különös vegyülete, mintha alapélményed volna, hogy a világon nem lehet, nem érdemes, vagy nem tudsz változtatni, javítani. Feladatodnak érzed ezt egyáltalán?*

– Erről az jut eszembe, hogy „Ha borbély volnék, biztosan fej nélkül születnének az emberek!” Ezt egy fiatalkori novellámban írtam. Szóval, feladatomnak érzem, csak képtelen vagyok rá. Egyre kevésbé hiszek a leírt szó hatalmában. Az első kötetem megjelenésekor élt bennem ez a hit. Nagyszerűnek éreztem, hogy írhatok, és olvashatják az emberek. Reméltem, hátha ettől valami jobb lesz. Talán valaki éppen ugyanígy érzi, de ő nem tudja kifejezni. De „mára már az alkotás csodája is / kispárna csücskében lévő szorongás”. Ezt a *mozgástanulmányok* című kötetemben írtam valahol. Tehát most is

feladatnak érzem, csak valószínűleg képtelen vagyok teljesíteni. Én sokkal többet várnék magamtól, talán ennyire futja, időnként még ennek is örülök.

– *Bodor Béla válogatott verseskönyvedről írt kritikájában a szójáték, szórontás, nyelvi ferdítés posztmodern eszközeivel jellemzi szövegalkotói eljárásodat. Mindazonáltal szövegeidnek az alaphangoltságát mégis a képvisleti törekvésben látja. Hogyan viszonyulsz a magyar költészet hagyományaihoz?*

– A magyar nyelvet gyönyörűnek és árnyaltnak látom. Imádom, és szeretek vele játszani! Nyilván egész mást jelent, hogyha nem az „érzelmi bilincs” hullik le, hanem az „érzelmi kilincs”. Ugyanakkor nem csak egyszerű játéknak tartom ezt, így nyílt meg talán egy másik dimenziója a szavak jelentésének. Úgy lejáratták már ezt a nyelvet, hogy mindez fölfogható egy sajátos nyelvújító tevé-

sok közül Arany Jánost, Balassit, Berzsenyit említeném.

– *A pályatársaid közül?*

Szilvia lánya és unokája

– Marsall Laci költészetét, Tolnai Ottót, Döbrenteit, Nagy Gazsit nagyon szeretem, Ágh Pista verseit, Bella is közel áll hozzám, Ladányit ki ne felejtjük a csapatból...

– *Végül is hiszel Istenben? Ezt azért kérdezem, mert mintha mindig megválaszolatlanul hagynád, lebegtetnéd ezt a kérdést. Mintha folyton a világ egészségességébe vetett reményedet támadnád ilyen tematikájú írásaidban.*

– Én állandóan vitázom „Vele”. Szerintem fáradt és csüggedt lehet. Igen elkapkodta ezt a teremtetést! Tökéletlennek tartom ezt az egész világot, főleg benne az embert, kezdetleges szerkezetnek az emberi lényt, és nem is tudom, hogy tehetünk-e itt valamit...

– *Tervezed-e, hogy összeállítasz egy prózakötetet?*

– Van prózaanyagom a Széphalomnál, nem tudom, mikor jelenhet meg. Mindenesetre nem lesz egységes, hiszen vagy harminc év

Milán fiával az érettségije után

kenységnek is. Szeretem a játékot önmagáért is, nem mindig vagyok megkeseredett ember, de egy keserű versben is szívesen élek a szójátékkal. A költészet hagyományai? Sok költőt magyra becsülök. A klassziku-

alatt gyűlt össze, ciklusokra fogom bontani, hogy követhető maradjon. Tervezek egy nagyobb ciklust, ami csak a gyerekkorommal és a családdal foglalkozik majd.

– *Nem akarsz tudósítani a kocs-mák világról?*

– Feltétlenül szeretném egy kisre-génybe foglalni a Józsefvároshoz fű-ződő kapcsolatokat! Ez nagy adóssá-gom. Ha lesz még időm, energiám, és meghúzhatom magam egy nyugodt helyen, ahol írni tudok, akkor sikerülni fog! Egy vacak írógépet már szere-ztem magamnak. Tudom, hogy át kelle-ne térnem már a számítógépre, de technikai analfabéta vagyok, még egy mobiltelefont sem tudok használni. El-villeg e-mail címem is van, de még éle-temben nem láttam a leveleimet. Már semmi újat nem tudok megtanulni, kő-korszaki vagyok. Hogy jutottam ide?!

– *Mindig magad szerkesztetted versesköteidet?*

– Többnyire igen. Sajnos nem ada-tott meg, hogy szerkesztőségben dol-gozzam, szép lett volna, de diploma nélkül nem sok esélyem volt. Tényleg gondosan, mindig odafigyeltem a könyveim szerkezeté-re. Első olvasatra talán lazának tűnhet a szer-kesztési módszerem, de valamennyi köny-veimben összekapaszkodnak a verseim!

– *Rikító színfoltja költészetednek Az utolsó villamoskalauz című gyerekversgyűjteményed, amely a Magyar Naplónál jelent meg, 2004-ben. Mesélnél e versek ke-ltezéséről?*

– Milán fiam és Szilvia lányom közre-működésével születtek. Van egy ked-vencem közöttük! A *Kilenc külön-c küldönc*. A fiam selypített, hát mon-dtam neki, gyere, kisfiam, ülj le, és

gyakoroljunk. Rengeteget játszot-tunk a szavakkal, nagyon örült! Egy-szer megkérdezte, apa, írsz nekem verset? Írok, – mondtam – persze, hogy írok! És onnan már gördült ma-gától! Remélem, az unokáim is rá-vesznek majd! Nagyon jó érzés gye-rekeknek verset olvasni, igazán őszinte közönség. Tartottam óvodá-ban, iskolában is fölolvadásokat a gyerekverseimből, nagy ovációval fogadták. A zalaegerszegi Énekmon-dó együttes jóvoltából megzenésítve is léteznek gyerekverseim. És egy második osztályos általános iskolai tankönyvben szerepelek egy versem-mel, amire nagyon büszke vagyok!

– *Úgy hallottam, irodalmi kört szerveztél...*

– Nem én szerveztem, inkább megörököltem. Elöttem egy ma-gyartanár nő vezette, de ő Pécsre költözött, és engem ajánlott a helyé-re. Végül Gordos Erika, a Szigony Alapítvány elnöke megbízott a „Minden, ami irodalom” nevezetű klub további szervezésével, vezeté-sével. Már másfél éve csinálom.

– *Kik járnak a klubba?*

„Otthonom, 2004 – amikor még volt”

– Pszichiátriai betegek. Nagyon vegyes társaság. Munkás, gépész-mérnök, újságkihordó, bárki, akit ez érdekel. Nagyon jó emberek! Sok-

féle kéréssel jönnek, hogy melyik szerzővel foglalkozunk a következ-ő alkalommal. Mindig mondom nekik, semmi akadálya, de nekem is föl kell készülnöm. A mai alkalom-ra szóló kívánság például Yeats volt, aki nem tartozik éppen a ked-venceim közé, de itt nem én döntök! De kérem őket, ha tehetik, menje-nek ők is könyvtárba, nézzenek utá-na, készüljenek föl! A közös olvasás és beszélgetés segíthet a gyógyulás-ban. Nagyon régen küzdök pszichés betegségekkel én is, mondhatni, ott-honosan mozgok ebben a közegben.

– *Mi az, ami megrendíti Restár Sándort?*

– Amit mostanában egyre gyak-rabban látok! A mérhetetlen nyomor-rúság. A rengeteg hajléktalan ember, akiknek a döntő hányada nem csupán saját magának köszönheti, hogy az utcán él. Ez annyira földühít, elkese-rít, hogy képes vagyok elbőgni ma-gam! Úgy érzem, teljesen tönkretet-ték ezt az országot. Nem bírom elvi-selni ezt a politikai mocskot! És azt, amit október 23-án tettek velünk. Egy nagyon kedves, fiatal győri szí-nész és színésznő tár-saságában voltam. Egyszer csak beindult egy vízágyú, olyan erővel, hogy a falhoz vágott bennünket. Esélyünk sem volt fölállni! Aztán meg-indult a rendőrhoam, és péppé vertek min-ket, komolyan mon-dom! Próbáltam vé-deni a nőt, hogy ne ő kapja a nagyobb üté-seket, mégis teljes hosszában fölhasadt a feje! Összevissza rugdostak bennünket!

Én egész olcsón megúsztam, orr-csonttöréssel, agyrázkódással. Persze azzal a viperával ütöttek bennünket, amit „nem használtak”!

– Szeretnél volna valaha külföldön élni?

– Nem tudnám elhagyni egy hónapra sem Magyarországot, mert annyira hiányozna! Pedig apai ágon horvát származású vagyok, anyai ágon garantáltan tót, ezek után én szintiszta magyarnak tartom magam. Nagyanyám sváb volt. Majdnem annyi nemzetiség keveredik bennem, ahány a Kárpát-medencében létezik.

– Egyébként, hogy szolgál az egészséged?

– Huszonegy-néhány éve vacakolok a szorongásos betegséggel. Néha annyira eluralkodik rajtam, hogy akár negyedórát is ácsorgok a zebránál, mire átjutok a túloldalra. Volt már néhány öngyilkossági kísérletem is, persze, amolyan balek módra, ebből látszik, hogy gyáva vagyok hozzá. Bár egyszer hatszáz darabot vettem be a legerősebb nyugtatóból, és két liter vodkát ittam rá, de túléltem. Csodájára jártak a toxikológusok! Nem értették. Azt mondták, egy elefántcsordának is elég lett volna, ami nekem nyolcnapi kómát okozott. Na, és az utóhatásai. A rengeteg gyógyszer a szélrózsa minden irányába lyukakat csinált a testemben, annyi műtétem volt, hogy rettenet. Akkor sikerült begyűjtenem infarktust, trombózt. Aztán 1995-ben kezdtem érezni, hogy egyre inkább felejték. Megállapították, hogy agysorvadásom van, tehát ettől ez a dekoncentrátság, feledékenység.

– Miből élsz mostanában?

– Mindenféle alkalmi munkából, legutóbb épp szórólapot osztogat-

tam a Nyugati pályaudvar előtt. Sajnos a legkevésbé költői munkákat vagyok kénytelen elvállalni a megélhetésemért. Bármit elvállal az ember, hogy éhen ne haljon. Megbízhatnak időnként recenziók írásával, de ahol éppen most lakom, még az írógépem kattogása is idegesíti a főbérlőmet.

2006. október 23-án

– Készítettek már veled interjút?

– Egyszer. Az egyik könyvem megjelenését követően Pál Melinda készített velem egy tízperces beszélgetést a rádióban.

– Az első könyved megjelenésekor?

– Nem, az ötödiket követően, addig nem is foglalkoztak velem.

– És újságban, folyóiratban?

– Nem. Viszont tizenöt éven át, kisebb-nagyobb megszakításokkal szerepeltem az *Első közlés* című rádióműsorban. Nagyon szeretem a rádiózást, elragadó hangulata van. Még egy verset is írtam róla, amit Reményi Jóskának ajánlottam.

– *Munkásságodat semmiféle állami elismeréssel nem tüntették ki. Erre te is reflektáltál egyik legutóbbi megjelenésedben, idéznék belőle: „Attól – hogy a díjakat / nem én kapom / akad itt bőven / munkám – feladatomban / : / ülök egy parkban / számolom a fákat / 52-ig*

eljutottam / ettől lettem fáradt (...)” Mit gondolsz, mi ennek az oka? Nem jól adminisztráltad magad?

– Nem tudom. Talán úgy jelenek meg sokszor, ahogyan nem kellene.

– Úgy gondolod, hogy a szakma nem tudja elvonatkoztatni irodalmi munkásságodtól személyiséged esetleg kellemetlen vonásait?

– Nem vagyok én akkora botrányhős, inkább néhányan kiszínezik a történeteket, rádobva néhány lapáttal. Amit a legjobban szeretnék megérni, ha mást nem is, hogy megjelenjen egy keménytáblás könyvem! Ez nem olyan nagy vágy! Nem? Szeretném megérni, hogy a kezembe foghassam...!

– Megértem! Min dolgozol mostanában?

– Kórházban voltam, és csoda történt, mert írtam hat-hét verset. Ez csoda, mert két évvel ezelőtt a Par-nasszusban megjelent egyik versemben elbúcsúztam a költészettől, és ezt komolyan gondoltam. Két éven keresztül egy betűt sem írtam. Most, hogy kórházban voltam, három hétig a pszichiátrián, megint ráéreztem az ízére, jó érzés volt! Nagyon szeretnék összeállítani egy könyvet a kedvenc recenzióimból, jazz-zenészekkel készített interjúimból, jazz-kritikákból, persze ilyesmire igen nehéz kiadót találni.

A másik tervem, – mivel mostanában annyira filmszerűen látom az életet – hogy szeretnék egy filmet csinálni! De ki adna nekem erre pénzt?

Kondor Péter

VÖLGYESI ORSOLYA
Középponti vármegyéből
vezérvármegye
Pest vármegye a reformkorban

A magyar alkotmányosság védőbástyájának tekintett vármegyék számos jogosítvánnyal rendelkeztek a reformkorban is: követek révén részt vettek a törvényhozásban, rájuk hárult a törvények végrehajtása és a felsőbb rendeletek foganatosítása, ugyanakkor az alkotmány- vagy törvényellenesnek tartott rendeletek életbe léptetését ellenállási jogukkal élve meg is tagadhatták. A megyék tisztviselőiket maguk választották és fizették, szabadon vehettek ki adót, s fontos szerepük volt az igazságszolgáltatásban is. Mindezekon túl statútum-alkotási joguknál fogva helyi szinten szabályozhatták a törvények által nem rendezett kérdéseket. Deák Ferenc 1835. június 16-án elmondott országgyűlési beszéde szemléletesen foglalja össze mindazt, amit a politikai közvélemény túlnyomó többsége e fontos alapintézményről gondolt: „Ezen municípiumok állanak őrt dönthetetlen morális erővel alkotmányunkért, innen forrásznak s oda térnek vissza gyakorlatilag a nemzetnek minden jussai, s törvényhozási hatóságunk is innen ered, ezen alapul. Szóval a megyei municípium azon intézmény, melynél fogva mindazok, kik az alkotmányos jussok osztályosai, szabad tanácskozásukban úgy a közigazgatásban, mint a törvényhozásban személyes és közvetlen részvételt gyakorolhatnak.”

Az 1830-as évek elejétől azonban a vármegyék tevékenységének legfőbb célja nem pusztán a nyolcszáz éves alkotmány védelme volt, hiszen éppen az 1827:8. törvénycikk által kiküldött rendszeres bizottsági munkálatok vitáinak eredményeként helyi szinten is megfogalmazódtak olyan javaslatok, amelyek az ország berendezkedésének korszerűbbé tételét tartották a legfontosabb feladatnak. Ezzel együtt megnőtt a megyék politikai aktivitása, megélnékült a törvényhatóságok egymás közötti levelezése, s egyre nyilvánvalóbbá vált a helyi szinten megfogalmazott álláspontok és programok egyeztetésének az igénye is. Pest vármegye (hivatalos nevén: Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék) területére nézve a második, népességére nézve pedig az ország első megyéje már földrajzi adottságainál fogva is meghatározó jelentőséggel bírt az ország gazdasági életében. Az 1832–36-os országgyűlés előtti években azonban a „középponti vármegye” egyre jelentősebb szereplőjévé vált a hazai politikai életnek is. Pest megye közgyűlései, amelyeket a négy országos vásár idején –

József, Medárd, János és Lipót napján – tartottak, Fáy András visszaemlékezése szerint valóságos „kis diétaként” működtek már az 1830-as évek elején is.

Pest nem tartozott hagyományosan az ellenzéki vármegyék közé, s még az 1825–27-es országgyűlést megelőző megyei ellenállásban sem vett részt. Pest megye ugyanakkor már a XIX. század első évtizedeiben vállalta a nemzetté válás szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró nyelvi-kulturális törekvések támogatását és képviselést. Így komoly erőfeszítéseket tett a nemzeti nyelv terjesztése és általánossá tétele érdekében: az 1805:4. törvénycikk kihirdetése után hétpontos intézkedési tervet fogadott el a megyei adminisztráció hivatalos nyelvének magyarrá tételéért. Az intézkedések foganatosításához azonban hiányoztak a közigazgatásban használatos magyar szakszavak, ezért a megye megbízta Ottlik Dániel főjegyzőt a latin nyelvű terminológia magyarításával. A szótárt, amelynek elkészítésében egyébként részt vett a költő és nyelvész Révai Miklós is, a megye elküldte a többi törvényhatóságnak, amelyek aztán országszerte hasonló munkálatokba kezdtek. A megye a későbbiekben rendeletalkotási jogával élve fokozatosan tovább erősítette a magyar nyelv pozícióit, 1831 januárjában pl. – vállalva a konfliktust is a Helytartótanáccsal – a helyi igazságszolgáltatás valamennyi fórumán kötelezővé tette a magyar nyelv használatát, a nemzeti nyelv terjesztésének további lehetőségeit pedig egy állandó bizottság hatáskörébe utalta. Pest vármegye kulturális szerepvállalását erősítette, hogy 1815-ben átvette és egészen 1845-ig működtette a Marczibányi István által létrehozott alapítványt, amely az adott év magyar nyelvű szépirodalmi és tudományos munkái közül jutalmazta a bírálóbizottság által legjobbnak ítélt műveket. Ezenkívül a megye a XVIII. század végétől oroszánrészt vállalt a magyar nyelvű színjátszás pártolásában, az 1808-as országgyűlés után létrehozott megyei küldöttség pedig elvállalta a törvényhatóságok önkéntes felajánlásából létrehozott pénzalap kezelését, s egy állandó játszóhely megteremtését. A deputáció elnöke az első alispán, Szentkirályi László lett, a tagok között pedig a Pest megyei arisztokrácia képviselői mellett olyan neves értelmiségiek foglaltak helyet, mint Schedius Lajos esztétikaprofesszor és Kultsár István lapszerkesztő. Pest vármegye tehát a XVIII–XIX. század fordulójától meghatározó szerepet játszott a kulturális érdekegyesítésben, s komoly erőfeszítéseket tett a nemzeti közintézmények megteremtésére vagy éppen – ezek hiánya esetén – bizonyos feladatok átvállalására.

Gróf Széchenyi István, aki Pesten kívánta egyesíteni a nemzet erőit, úgy vélte, a Pest megyei politikai elitben megfelelő támaszt nyerhet céljai megvalósításához, annál is inkább, mert a megye központi fekvése, gazdasági és

kulturális adottságai miatt olyan mozgástérrel rendelkezett, amellyel az ország többi törvényhatósága aligha. „Pestmegye, mint helyzeténél fogva középponti, mint egyike a hon legerjedelmesebb megyéinek, mint gyűllye a kereskedésnek s mint székhelye a törvényszékeknek s dicasteriumoknak, hivatva volt arra, hogy némileg vezérszerepet játsszon a haza megyéi közt” – írta a Széchenyivel is jó kapcsolatban lévő Fáy András visszaemlékezésében.

A vármegye politikai súlyát növelte, hogy főispánja József nádor volt; a megyei döntéshozatalban pedig részt vett egy olyan csoport, amely – társadalmi pozíciója és szellemi súlya következtében – képes volt befolyásolni a szélesebb közvéleményt is. A megye igazgatásában hagyományosan jelenlévő családok tagjain kívül számos arisztokrata és művészetpártoló táblabíró is bekapcsolódott az ügyek intézésébe: báró Orczy György, gróf Teleki Sámuel, gróf Ráday Gedeon, valamint a Károlyi grófok mellett feltétlenül meg kell említeni a köznemesi származású Glosius Dánielt, Benyovszky Pétert, Fáy Andrást, Kubinyi Miklóst, Mérey Lászlót és Jankovich Miklóst. Sajátos arculatot adott a megyének ekkor az is, hogy a tisztségviselők és az országgyűlési követek között az 1830-as években túlsúlyba kerültek a protestánsok. Az első- és másodispáni tiszteket betöltő Dubraviczky Simon és Földváry Gábor evangélikus, a főjegyző, Sárközy Imre pedig református volt, igaz, az öt főszolgabíró közül már csak ketten tartoztak a református felekezethez. Az 1832–36-os országgyűlésre megválasztott követek – Dubraviczky Simon, Péchy Imre s a helyére küldött Fáy András – azonban mind protestánsok voltak. Mindezeket túl az 1820-as évektől a megye székhelye, Pest valóban az ország szellemi központjává vált: már 1783-tól itt működött az egyetem, idővel itt összpontosultak az irodalmi élet szereplői és legfontosabb orgánumai, s megjelentek a nyilvánosság új fórumai, az egyletek, egyesületek, megkezdte tevékenységét a Széchenyi által alapított Magyar Tudós Társaság, a Nemzeti Kaszinó és az Állattenyésztő Társaság.

Széchenyit 1831. november 17-én nevezte ki József nádor a megye táblabírájává, néhány nap múlva pedig a pesti százas polgárság választotta soraiba. A gróf nem rendelkezett ugyan a megyében birtokkal, de mint táblabíró immár akadálytalanul kapcsolódhatott be a helyi politikai életbe. A megyei kisgyűlés 1831. december 12-én kérte fel Széchenyit és a három Károlyi grófot, Györgyöt, Istvánt és Lajost, hogy kapcsolódjanak be a magyar nyelv terjesztésével és a színházi pénzalappal foglalkozó választmány munkájába. Széchenyi az ország központjában felállítandó színház, valamint a Pestet és Budát összekötő állandó híd megépítéséhez akarta a vármegye s rajta keresztül a többi törvényhatóság támogatását megszerezni. Az 1832 februárjában megalakuló Hídegyesület

megnyerte a nádor pártfogását és a két város egyetértését, majd az egyesület elnöke, Stainlein Ede Pest vármegyéhez fordult, amely támogatásáról biztosította az állandó híd ügyét, s körlevélben erre szólította fel a többi törvényhatóságot is. Miután pedig Széchenyi és gróf Andrássy György visszatértek angliai útjukról, s közzé tették a Hídjelentést, a megye elfogadva az abban foglalt alapelveket, 1833 júniusában utasította követeit, hogy a már ülésező országgyűlésen tegyék meg indítványukat egy Pest és Buda között felállítandó állandó híd megépítése ügyében. A megye egyébként egyetértett azzal is, hogy amíg a híd építési költségei meg nem térülnek, a hídvámot mindenki köteles legyen megfizetni, így a vállalkozás egyben a közteherviselés felé vezető első lépés megtételét is jelentette. A színház ügyében azonban már nem volt ilyen harmonikus Széchenyi és a megye együttműködése. Széchenyi a nyelvi-színházi küldöttség tagjaként kapott felkérést elképzeléseinek kifejtésére, a *Magyar Játékszínről* című röpirata rövidesen el is készült. Az 1832 áprilisában megjelent írás számos alapelvét elfogadta ugyan a közgyűlés, de már ekkor látszottak azok a koncepcionális és szemléletbeli különbségek, melyek az idő előrehaladtával a Földváry Gábor másodispán és a gróf között jelentkező konfliktusban testesültek meg. Eközben a megye pártfogásába vette, s anyagilag is támogatta a budai Várszínházban 1833-ban otthonra lelő kassai színtársulatot is, ez a lépés azonban nem helyettesíthette a Pesten megépítendő állandó színház több évtizedes tervét. Végül is a Széchenyi által preferált Dunaparti helyszín helyett a megye Földváry Gábor irányításával 1835 szeptemberében megkezdte a Grassalkovich Antal herceg által átengedett Kerepesi úton lévő telken az építkezést, s az országos közadakozás eredményeként 1837 augusztusában végül megnyílt a Zitterbarth Mátyás tervei alapján felépült Pesti Magyar Színház.

Pest vármegye azonban csak az 1832–36-os országgyűlés befejezése után, a törvénytelen perek időszakában vált az ország mértékadó politikai központjává. Pest ugyanis mint az ország „középponti” vármegyéje hamarabb értesült a legfrissebb hírekről, hiszen itt, Pesten folytak a báró Wesselényi Miklós, az országgyűlési ifjak majd pedig a Kossuth Lajos ellen indított politikai perek. Az információk terjedése szempontjából az sem volt közömbös, hogy Budán székelt a Helytartótanács, a megyei közgyűléseken pedig nagy számban jelentek meg az ellenzék tagjai, akik gróf Ráday Gedeon, báró Bánffy Pál és Lónyay Gábor otthonában rendszeresen összegyűltek, hogy informális tanácskozásaikon egyeztessenek a legfontosabb teendőkről. A legkedveltebb találkozóhely ekkor Lónyay feleségének, Kazinczy Ottiliának a szalonjában volt, ahol gyakran megfordult Wesselényi Miklós, Fáy András, Kubinyi Ferenc s

letartóztatását megelőzően maga Kossuth is. A megye politikai súlyát növelte, hogy Kossuth 1836 májusától egy éven keresztül itt szerkesztette a Törvényhatósági Tudósításokat, amelyet egyébként letartóztatása után éppen Pest megye akart tovább folytatni, hiszen a rendek felismerték: csak egymás kölcsönös tájékoztatásával tudják összehangolni a kormányzat alkotmányos politikájával szembeni fellépést. Az 1836 és 1838 közötti években Pest vármegye minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezett napirenden tartani a szólásszabadság sérelméből, valamint a törvénytelen perekből fakadó alkotmányos sérelmeket. Ez volt az az időszak, mikor több kormányzati szereplő is egyértelműen úgy látta, a megye egyre inkább az ellenzék központjává válik, veszedelmes példát mutatva a többi törvényhatóságnak. A kormányzat aztán további perek indításával kívánt véget vetni a vármegyék tiltakozásának, s ennek a politikának a részeként 1837 végén becstelenségi (infámia) perbe fogták az az év márciusában a Pest megyei közgyűlésen elmondott beszéde miatt Patay Józsefet, Ágoston Józsefet és gróf Ráday Gedeont. A politikusok ellen megindított eljárások óvatosságra készítették a megyét, s az 1838. január 15-i közgyűlésen az ellenzék sérelmi felirata helyett végül is a Dessewffy Aurél és Széchenyi István által is javasolt, mérsékelt hangnemű, kérelmező feliratot küldték el az uralkodónak. A kormányzati politika tehát átmenetileg sikeresnek bizonyult: a törvényhatóságok tiltakozása már 1837 második felétől alábbhagyott, s az 1839–40-es országgyűlésre készített követutasításokban mindössze négy megye – köztük Pest és Zala – tekintette a sérelmek teljes körű jogorvoslatát a további országgyűlési tárgyalások feltételének. Miután azonban az uralkodó az 1839. május 4-én követté megválasztott Rádayt eltiltotta a diétán való megjelenéstől, Zala vármegye követének, Deák Ferencnek ismét sikerült a pesti sérelem napirendre tűzésével a szólásszabadság melletti többséget megteremtene az országgyűlési tanácskozásokon.

A pesti közgyűlések történései az 1840-es években is az országos figyelem középpontjában álltak, hiszen Széchenyi István mellett immár a fogságból kiszabadult Kossuth Lajos is rendszeresen részt vett a megyei közéletben. Kossuth az 1840. június 9-i közgyűlésen mondott köszönetet a Pest megyei rendeknek a támogatásért, s ez alkalommal nevezte először Széchenyit „a legnagyobb magyar”-nak. A gróf természetesen észlelte a kijelentésben rejlő szándékot, mellyel Kossuth a kellő tiszteletet megadva, a reformok elindítójaként, de immár a múlt részeként próbálta szerepét és jelentőségét meghatározni a hallgatóság előtt. Széchenyi azonban a nyomtatott sajtó mellett a pesti megyegyűlések által biztosított nyilvánosságot is igyekezett felhasználni a Kossuth-tal való politikai küzdelemben. Kossuth egyébként 1842 márciusában vette meg Somogyi Ferenc tinnyi bir-

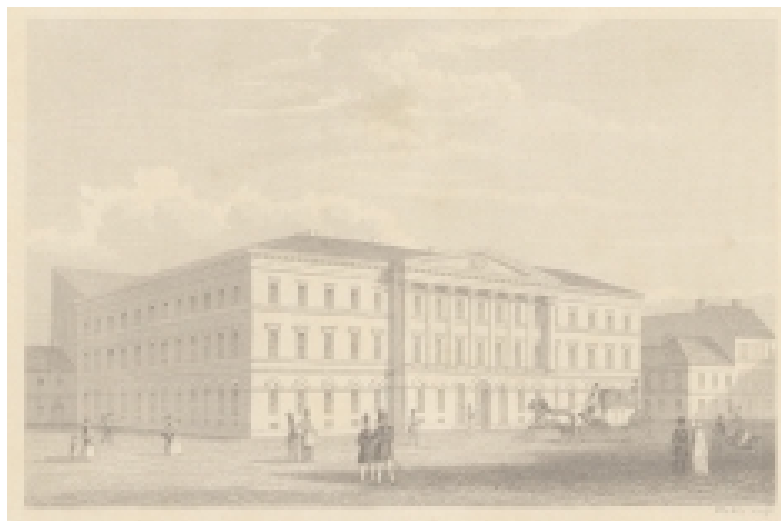
tokát. Ettől kezdve tehát megyei birtokosként léphetett fel a pesti közgyűléseken.

Az 1840-es évek elején az ellenzék fontos pozíciókat szerzett meg a megyei adminisztrációban, hiszen az 1841-ben tartott tisztújításon a vármegye másodalispánjává Szentkirályi Móricot, az egyik főjegyzővé pedig Nyáry Pált választották meg. Ezekben az években Kossuth és a Pest megyei ellenzék a vármegyét tartotta a reformok legfontosabb terepének, lehetőséget látva arra, hogy azok státútumalkotási joguknál fogva fokozatosan valósítsák meg a reformok egy részét, s ezzel mintegy irányt szabjanak a törvényhozásnak is. Éppen ezért már 1841 áprilisában úgy döntött a közgyűlés, hogy a tisztújítások alkalmával a honorációrok számára is megadják a szavazati jogot. Elvi jelentőségűnek bizonyult az a vita, amely a Nyáry Pál által kidolgozott büntetőeljárás reform kapcsán bontakozott ki 1841 végétől a megyegyűléseken, valamint a hazai és külföldi sajtóorgánumokban egyfelől Széchenyi István és Dessewffy Aurél, másfelől Kossuth és a Pest megyei ellenzék között. Bár a megyék státútumalkotási jogát senki sem kérdőjelezte meg, annak határaitól már igen különbözőek voltak az álláspontok. Széchenyi és Dessewffy úgy vélte, a büntetőeljárás egységes szabályozást igényel, és a törvényhozás hatáskörébe tartozik, annál is inkább, mert éppen ekkor kezdte meg munkáját az az országos bizottság, amelynek ki kellett dolgoznia a büntetőeljárás és a börtönrendszer átalakításával kapcsolatos javaslatokat. A Nyáry-féle tervezet támogatói azonban kitartottak álláspontjuk mellett, Kossuth érvelése szerint nem a megyék municipális jogának önkényes kiterjesztéséről van szó, hanem olyan változtatásokról, amelyek pozitív törvényeken alapulnak. Végül az uralkodó megsemmisítette a büntetőtörvényszék reformjával kapcsolatos megyei határozatot, sőt leiratban arra szólította fel báró Prónay Albert főispáni helytartót, hogy akár fegyveres erővel is akadályozza meg az új szabályok szerint működő büntetőtörvényszék összeülését. Más kérdés, hogy a megyei végzéseket megsemmisítő uralkodói leiratokat a törvényhatóságok az 1723:58. törvénycikkre hivatkozva rendre megóvták, ráadásul királyi biztos kiküldéséhez a kormányzat Pest vármegye esetében nem folyamodhatott, hiszen ezzel beismerték volna, hogy József nádor nem tud kellő eréllyel fellépni az ellenzéki törekvésekkel szemben. Éppen ezért a kormányzat az 1840-es évek közepétől új stratégiát dolgozott ki a megyékkel való konfliktusok kezelésére. A gróf Apponyi György alkancellár nevével fémjelzett adminisztrátori rendszer bevezetésével az újonnan kinevezett főispánok és főispáni helytartók valódi kormányhivatalnokká váltak, s legfőbb feladatuk az volt, hogy a megyékben az ellenzékot visszaszorítsák, s a következő országgyűlésre a kormánytöbbséget az alsótáblán is biztosítsák. Az új kormányzati szándékok viszont arra készítették

az ellenzék, hogy a megyékben ismét az alkotmányvédő sérelmi politika eszközeihez nyúljanak. A Pest megyei rendek az elsők között tiltakoztak a megyei autonómia csorbítása ellen, maga Kossuth az 1845. március 10-i közgyűlésen így fogalmazott: „meg vagyok győződve, hogy ezen rendszer mellett a megyei önkormányzat valóságos satyrává változik; 's miután a' magyar históriának minden lapja arról győz meg, hogy melly pillanatban a megyei önkormányzás valóság lenni megszűnik magyar ország azon pillanatban törvényes önállását elveszti, 's nyomorúságos német vagy tót provinciává süllyed.” Ez alkalommal Eötvös József felvetette, hogy az ellenzéknek az adminisztratori rendszerre válaszul a kormányzati felelősség mielőbbi bevezetését kéne követelnie. Az immár a centralisták által szerkesztett Pesti Hírlap pedig a következőképpen értékelte a kialakult helyzetet: „Az alkotmányos-parlamenti kormány tökéletesebb forma a municipalis rendszernél, de ki a municipiumot fel adja, mielőtt a felelősséget kivívta, az feláldozza a szabadságot, hogy helyette rendezett elnyomást hozzon be.” Az adminisztratori rendszer okozta alkotmányos sérelem központi helyett foglalt el a következő országgyűlésre készített pesti követutasításban, amely ez alkalommal valóban mintául szolgált a többi törvényhatóságnak is. Kétségtelen azonban, hogy az utasítás a vármegyerendszer átalakításáról már igen óvatosan fogalmazott, hiszen ezen a ponton markánsan eltérő nézeteket kellett összehangolni. Az ellenzék ugyanis ekkor éppen azt a minimumot igyekezett programjában felvázolni, amely a különböző irányzatok között összhangot megteremthette. Ennek a kompromisszum-keresésnek a jele volt, hogy a követutasítást elkészítő bizottságban egyaránt helyet kapott a megyerendszert bíráló centralista Eötvös József és a municipalista állásponton lévő Kossuth Lajos is, aki egyébként Szentkirályi Móriccallyal együtt képviselte Pest vármegyéjét az 1847 novemberében megnyíló országgyűlésen.

A fő kérdés a megyei reform esetében ugyanis az volt: hogyan lehet a kormányzati felelősségen alapuló parlamentáris rendszert a vármegyék hagyományos jogkörével összeegyeztetni. A koncepcionális különbségeket az utolsó rendi országgyűlésen egyébként a Kossuth által beterjesztett „a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról” szóló javaslat tette a legnyilvánvalóbbá. Kossuth ugyanis az 1848. március 28-án benyújtott előterjesztésben a municipiumok jogkörének érintetlenül hagyása mellett a nemesi vármegyék népképviselési alapon történő átszervezését javasolta a törvényhozásnak úgy, hogy a nemesség nem kapott volna automatikusan választójogot. Az indítvány nem csak a képviselőket osztotta meg, de a kijelölt miniszterek között is komoly ellentéteket okozott, Széchenyi pl. úgy vélte, a megyei képviselőlet ilyen radikális megváltoztatásával – tekintettel a nemzetiségi viszonyokra – a magyarság léte kerülne veszélybe. Végül is az 1848:16. törvénycikk kompromisszumos megoldást hozott: a megyei szerkezet népképviselőlet útján történő végleges szabályozást ugyanis a felelős minisztériumnak kellett kidolgoznia és benyújtania a következő országgyűlésnek. A független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló, 1848:3. törvénycikk 26.§ azonban alapelveként leszögezte: „Az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága ezentúl is teljes épségben fenntartandó.”

Az áprilisi törvények azonban e gesztus értékű deklaráció ellenére is több ponton módosították a vármegyék eddigi alkotmányos jogkörét. Mivel 1848–49-ben végül is nem született meg a megyei szerkezet átalakításáról szóló újabb, immár minden részletre kiterjedő szabályozás, még jó ideig, egészen 1870-ig eldöntetlen maradt, mi az, ami a polgári korszakban megőrizendő, és mi az, ami megszüntetendő a megyei önkormányzatok által hagyományosan gyakorolt jogokból.

A pesti vármegyeháza, metszet

Igazak modorában Csontos János:
Para – Hódolat a magyar
költészetnek
Magyar Napló, Bp.,
2007.

A *Para* könyvcím értelmezéséhez fellapoztam a Bakos Ferenc-féle *Idegen szavak szótárát*. A *para-* „szösszetételek előtagjaként a vele összetett fogalomnak vmihez való hasonlóságát, mellérendeltségét v. vmi ellen való felhasználását jelöli” – közli a szógyűjtemény. A *parafrázis* pedig „vmilyen mű tartalmának saját szavakkal történő elmondása, átfogalmazása”. Az utóbbi meghatározás így bővíthető: az irodalmi parafrázis olyan kifejezőmód, amelynek írója egy másik szerző stílus eszközeit veszi igénybe. Ha az utánczott művet komolyan kezeli, akkor *hommage*-ről, hódolatról vagy tiszteletadásról beszélhetünk, ha pedig ironikusan színeli modorát, akkor *persziflázst*, *paródiát* emlegetünk. A megtévesztésig vitt utánczatot – amely nem részleteiben, hanem összhatásában emlékeztet az eredetire – a más költőkkel azonosuló Weöres Sándor nyomán *át-hallásnak*, más szóval *beleélésnek* nevezném. A fogalomkörbe tartozik a Queneau-féle humoros *stílusgyakorlat* is, melyben egy gondolat hozzá nem illő stílusváltozatokban jelenik meg, és olyasféle hatást kelt, mintha operaáriát énekelnénk a trafikban arról, hogy kérünk egy skatulya gyufát; ezt Somlyó György honosította meg nálunk. A határ nem éles a parafrázis változatai között. Abban egyeznek, hogy mind valamely meglévő irodalmi műhöz kapcsolódik.

Csontos János sokféle módját vonultatja fel a parafrázisnak, mert indítéka is sokféle. Költői indulása óta tudja, hogy a költészet nem csupán valami csudaeredetiség, hanem bizonyos fokig megtanulható mesterség is, amelynek fogásait el kell sajátítani az idősebb mesterektől és a honi, külföldi klasszikusoktól. Ők sem röstelltek elődeik utáncgatását – Catullus például egyszerűen latinra fordította Szapphó legismertebb szerelmes versét, és joggal volt büszke teljesítményére. A római költők művei telis-tele vannak utánérzésekkel, olykor egymás verseit is lekoppintották. A reneszánsz poétái azt tartották virtusnak, ha költeményeik hasonlítottak az antik mesterekére.

Ez azért fontos, mert Csontos János manierista költő, aki minél szigorúbb szabályok szorítását vállalja magára, annál felszabadultabban fejezi ki magát. A manierizmus azért is jó szó, mert benne rejlik a *manír*, a modor. A *Para* versei régiek *modorában* szólnak újabb érzelmekről, s mintegy eléneklik a költő véleményét a mai világról. Ha a középkorban élne, s nem költő és új-

ságíró volna, páncélosan és leeresztett sisakrostéllyal vívna, s úgy érezné magát elemében. A régiektől és az idősebb kortársaktól kölcsönzött formaruha növeli költői erejét. Miközben másokat utáncoz, merész vágásokkal, szokatlan szókapcsolatokkal kísérletezik. Közben sok öniróniát is kifejez, hogy feloldja azt a nehezen áthidalható távolságot, amely ő és a régiek önazonossága között feszül.

Tudja, hogy a hasonlóságot versben előidézni bravúr, legalábbis akkor, ha nem közönséges kopírozásról van szó. A „posztmodern vendégszövegek” kiábrándító példái (könyvoldalakra rúgó átvételek idézőjel nélkül és hasonlók) kissé megtépázták az utánczatok tekintélyét. A parafrázis költészetét a XX. században minálunk nem a szöveg-vendéglátóipar, hanem a tárgyi közvetítőt igénylő *objektív* költészet, valamint a népi és régi költészet elemeit adaptáló (alkalmazó) líra tette naggyá.

Csontos öt évvel ezelőtti gyűjteményes kötete, a *XL* (negyven) már jócskán előlegezte a szerző parafrázisteremtő hajlamát: egy líratörténeti antológiára való régebbi költő stíluselemeit vonultatta föl. József Attila töredékeinek módszeres kiegészítései valóságos versrekonstruktórnak mutatják (ezek kötetben még nem jelentek meg). Vas Istvántól kölcsönzött szóval „színészlelkű” költőnek is nevezhetném, aki szívesen alakít más költőket. Mostani könyvében főleg arra a fölismerésre épített, hogy sajátos esztétikai hatást kelt a régi stíluselemek alkalmazása időszerű mondandóra. Azt sugallja, hogy a pillanatnyi érzés vagy az egyszeri alkalom szülte ötlet valójában örök érvényű, hiszen száz vagy ötszáz évvel ezelőtti mester munkamódszerével hitelesíti. Érdekesen hat, ha például a mai társadalomról Bornemisza Péter vagy a *Vanitatum vanitast* író Kölcsey hangnemében mond baljóslatú ítéletet, ha Arany János *Epilógusa* nyomán fejezi ki saját költői tevékenységével kapcsolatos kétségeit, vagy ha egy régebbi virágének modorában ír szerelmes verset.

A *Para* című kötet kis magyar költésztörténeti gyűjtemény. Az ötszáz éves virágénektől („Virág, tudjad, tőled el kell mennem...”), Sylvester Jánostól és Bornemisza Pétertől a 2007 elején meghalt Nagy Gáspárig terjed a különös szellemidézés. Ahány vers, annyiféle módja a megjelenítésnek. Kötetét költői ujjgyakorlatnak is érzem; mint mikor egy zongorista szabadon csapong Bakfark Bálint, Liszt Ferenc és Bartók Béla között, és egy kis modern dzsesszmuzsikát is belerögtönöz a futamokba. A költő igénybe veszi játékához kedvelt munkamódszerét, a számmisztikát: negyvenötödik évét negyvenöt versparafrázis gyertyagyújtásával ünnepelte meg. Játékot mondtam, s az ilyen formaötletekből születő költészet egyik alapindítéka a játék, belefelejt-

kezés a kedvencek műveibe, ugyanakkor költői izommutogatás, a mesterségbeli fölkészültség csillogtatása.

Sokszor komolyra fordul a költemény tétje. Csontos János gyakran társadalmunk égető gondjainhoz hajlítgatja a régiek veretes szavait: „Földjeinket bírják zsebben az germánok, / Cégeidet jenkik, francúzok, jappánok, / Vajon mikor leszen Budán maradásom?” – írja az ország erkölcsi viszonyait ostromozó Bornemisza modorában. Zrínyi-utánzata a kötet átfogó jellemzésére is alkalmas: „...Most inkább mesterek kipróbált versével // Eszmét s modort éneklek, örök hatalmát / Szónak és zenének, nyelvnek nagy árját, / Ama nagy könyvtárnak kórusi hangját, / Melynek Európa nem érti bravúrját” – a magyar költészet ezernyi egyéni változathoz egybeálló összhangját szeretné megszólaltatni. Poétáink – politikázók és politikától tartózkodók – közös óhaja Janus Pannonius óta, hogy szavuk a nemzet jó hírét és fennmaradását szolgálja. A mai költő ezért írhatja könyvének alcímébe összefoglalóan: „Hódolat a magyar költészetnek”, és a társadalom ostromozásával hódol elődei szellemének. Batsányi híres versét, melyet *A franciaországi változásokra* írt a jakobinus költő, *A globális klímaváltozásokra* váltja. *À la manière* Fazekas Mihály – azaz Fazekas Mihály modorában – merészen vétőzik múzsáikhoz a XX. századi magyar történelem csapásaiért és azok médiabeli tálalás-módjáért: „jólétünket elbeszélő / korhatáros borzalom / téged sztárol a közernyő / csak semmi forradalom”. A Juhász Ferenc-parafrázis alig emlékeztet a vers névadójára, a hazának szóló, féltő szemrehányás mégis hitelesíti: „Szabad adóznod szájtól vont falattal, / dicsérni bátor aranyhordát – / a lúzereket villany-karamba / gyűjtötted, Magyarország.” Juhász sosem ennyire „közéleti”, Fazekas Mihály sem volt az, Csontos viszont igen, s ezek az ő versei. Nemes Nagy Ágnes *Mesterségemhez* című ars poeticájának átiratában Orbán Ottó replikájával („mesterségem, te ronda”) vetélkedik („mesterségem, te átkozott”). A „Mesterségem, te gyönyörű”-t ő is megkérdőjelezi, de aztán kétszeresen is jóváhagyja. A parafrázis dalmába a nemzeti költő hitvallását csomagolja, noha a költőasszony „csupán” klasszikusaink megbecsülésével, erkölcsi állásfoglalásaival és nyelvi értelemben vett *jó magyarságával* adózott a nemzet génuszának.

Csontos a saját mondandóját fejezi ki parafrázisaival. Olykor csak egy-két motívummal érezteti: az utánzás örvén alkotott eredeti művet – az igényesen megformált Szabó Lőrinc-szonettből csupán az „egészen semmiért” szókapcsolat utal a műforma nagymesterére, de a létezés, a mulandóság és a megmaradás esélyeit feszegető versgondolat csakugyan a mű modelljére vall.

Érdekes a Csoóri-parafrázis: a többrészes vers elején a pályakezdő kötött formájú verseit idézi meg, majd a

továbbiakban *montázsszerűen* halmozza a szabadversíró Csoóri Sándorra valló képeket, s kétséget kelt bennem, hogy vajon az eredeti versekből szemelgetett-e, vagy csak nagyon találóan utánozza a merész metaforák költőjét. Egy-egy metaforában fölismerem az eredetit (a „szemérmük szép rejtekhelye” a *Lassú, májusi esőből* való), de mindet nem tudnám kapásból ellenőrizni. A „hosszú hajú, meleg esők”, a „Tankágyúcsövek dérütöttek”, a „mohába fulladt köhögés” vagy az „orgyilkos remény” mindenképp telitalálat. A parafrázisban csak az erős, szokatlanul használt igéket keveslem, pedig ezek is jellemzőek Csoóri versépítkezésére.

Az *Egy mondat a zsarnokságról* parafrázisát akár versenyműnek is nevezhetném, hiszen sok átiratot olvastam már a nagy költeményről, Nagy Gáspártól Tornai Józsefíg. Csontos helytáll a versengésben – ő nem a *szabadság-rabság*, hanem az *igazság-hazugság* ellentéppárra hangszerelte az ismerősen kattogó jambikus sorok magyarosan is tagolható tirádáit.

Két-két parafrázissal nyilván kedvenceinek adózott; Babits a hit és a hűség verseire ösztönzi – lehet, hogy nem ezek a leghívebb utánzatok, de a legjobb Csontos-versek közé tartoznak (*Zsoltár felnőtthangra, Jónás második imája*). József Attila szellemét jobban is megszólaltatta már, főként szonettkoszorúiban; ezt a műformát *A Kozmosz éneke* írója honosította meg.

A *Szeptember végén* modorában írt vers fölvet egy kérdést: vajon szerencsés dolog-e a travesztiaig torzított utánzat, amikor a cél nem paródia – például a kísértetromantikába hajló remekmű modorának tréfás megkérdőjelezése –, hanem az önkifejezés. A szójátékszerű elferdítések nélkül a testi gyarlóságokra célozgató kabaréhumor színvonalára húzzák le az átiratot – a *tetemimre* helyett írt *totememre* még erőltetett is; ezúttal csak a jól pörgő anapestusok jelzik a formaművészt. Kiemelném viszont a számomra is emlékezetes Bella István-verset, az *Arccal a földnek* címűt – ez remekül szemlélteti a *költői rájátszás* művészi rangját. A megidézett Bella-vers történetesen maga is egy klasszikus mű továbbgondolása – Zrínyi-mottóval indul, s a „Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó” utal a költemény tárgyára, a kétszeri Nagy Imre-temetésre. A Bella-vers emléket állít az 1958-ban barbár rítussal elföldelt hősnek, hősnöknek. A gyűlöletet kifejező elföldelési módot képekkel teszi felejthetetlenné, és tudatosítja, hogy a halottgyalázás az áldozatokat hőssé, a hóhérokat pedig gyalázatosá teszi.

Csontos János *kreatív átiratoknak* nevezi parafrázisaikat. A Bella-utánzat alapján én ezt a definíciót is megszavaznám: adott művek ihletett értelmezései.

Alföldy Jenő

A távolság rétegei Györfly Ákos:
Nem mozdul
Magvető, Bp., 2007.

A könyv borítóján egy XV. századi festmény részlete. Angyal lebeg a levegőben, alatta a fehér felirat: *Nem mozdul*. A kép alján egy kéz, amely áhítatosan az égi lény felé nyúl. (Nem éri el.) A fedelet szétnyitva megláthatjuk a kép másik felét, a moccsatlan, örökéletű hírhozó ellenpontját: emberek csoportja. A mozgás, a halandóság, a változás világa.

A mozdulatlanság, az időnek nem kitett létezés az európai kultúrában (is) a magasabb rendű lét jele. Közhely, hogy a mondhatatlan, szavaknak nem kitett lét megidézése a költészet dolga. A könyv borítóképén, az angyal hátterében hegyek, előttük egy tó. A tó partján templom. Egymásba rétegződik város és természet, templom és fa, víz és levegő, inneni és túli. A rétegek metszéspontjában áll a szerző, aki minderre reflektál, aki Rilkével szólva *bensőbb remegéssel* érzi a tájat, és híradását most útra bocsátja. (Vajon véletlen vagy tudatosan ironikus gesztus, hogy a hátsó fülszöveg helyén látható Györfly-portré – a könyvet nyitogatva-csukogatva – belenézhető az angyal figurájába? Ezt indokolná *Az angyal arca* című vers utolsó másfél sora: „...csak az arcod ne kelljen / látnom többé, az angyal világító arcát, magamat.”)

Az angyali tájkép már felületi szinten is jogos. Ezek a versek nagyrészt a táj élményéből bomlanak ki. A táj, a természet a mozgás, a pusztulás-megújulás világa. A költő előbb tárgyilagos hangon megcsendíti az élményt. „A menedékház teraszán pipázom. / A közeli forrás hangja, ahogy veri / a vékony vízszugár a rozsdás ereszdarabot. / Épp a völgy fölött a nap, a szekérút / közepén felenged a sár...” Ezután általában elindulunk arrafelé, ahol az lakozik, ami nem mozdul. Ahol *minden nem mozdul*. Itt nyeri el értelmét minden leírás. Györfly versirányát transzcendensnek mondanám, ha nem lenne nagyon terhelt ez a fogalom, ha lehetne valamit transzcendensnek mondani, ha a transzcendenst lehetne mondani. (Elég baj már az is, hogy neve van. Ráadásul itt a belső transzcendensről van szó, amiről beszélni végképp hülyeség.) A váltás, pontosabban az átsiklás a képek mélyebb értelme felé gyakran két-három soron belül megtörténik: „Fűzfához láncolt ladik. / Olyasmiből meríteni erőt, / ami nem létezett soha...”

Nem véletlenül toltam vízre a ladik képét. Ebben a kötetben ugyanis a víz az úr. Alig van olyan vers, amelyben ne lenne eső, tócsa, folyó vagy tenger. Tarr Béla filmje, a *Kárhozat* jut eszembe. Az örök, súlyos eső, amely mossa, áztatja a halandók világát. (Mire a

kötetet végigolvassuk, elázunk. Eztán talán másképp ki-rándulunk, másképp látunk. Ezután az öntözés után talán más lesz ugyanaz a táj.)

Tarr Béláról eszembe jut, hogy Györfly verseit olvasva némelyek rögtön Krasznahorkait kiáltanak. Krasznahorkai hatása valóban letagadhatatlan. De szó sincs epigonizmusról, netán utánérzésről. A mondatfűzés vagy a képek drámai iránya olykor a Krasznahorkai-prózára emlékeztet, de ezt csak akkor érdemes előrángatni, ha a kötet olvasva nem jut eszünkbe semmi más. Ezek a mondatok nem fonják gúzsba az olvasót, nem keltik a megváltozhatatlanság érzetét. Pontosabban: nem úgy keltik. Itt nem a fátum hangja szól, hanem a természetadta öröm és a lélek borzalmi oldják, színezik át egymást. Pasztell. Ha mindenáron egymásra akarjuk vonatkoztatni a Györflyt és Krasznahorkait, a két – egyébként jó barátságban lévő – szerzőt, akkor azt mondhatjuk: Györfly lírája Krasznahorkai prózájának levegőperspektívája.

Levegőperspektíva. Ez a szó jutott eszembe, amikor először elgondolkoztam erről a kötetről. Tudjuk, mit jelent a kifejezés a képzőművészetben. Az egyre távolabbi tájakat firtató tekintet elől folyamatos átmenetben egyre kérlelhetlenebb fátyolzöld pára burkolja be a távlatot. A festők ezt sokáig nem látták. (A könyvborító festményén sincs még nyoma.) Vagy nem tudták lefesteni, ami ugyanaz. A levegőperspektíva felfedezése óta az ember másképp látja a tájakat. Már olyasvalaminek látja, ami határfelületét képezi a körénk záródó látható világnak. Az elhomályosuló rétegekbe belefáradó, megroskadó tekintetből egy másfajta látás támad fel. Ez egy olyan túli, beláthatatlan enyészpontba hal bele, amely titokzatos módon a táj erővonalainak célja és alapja.

Ez a halálpontot – Györfly Ákos költészetének centrumát – akkor érhetjük el, ha belső tekintetünket engedjük végigsiklani azokon a tájakon, amelyeket a kötet bejár, majd hagyjuk, hogy *arra enyésszen, amerre akar*. Ha jó irányba vagyunk akaratlanok, megérezhetünk valamit abból, amit a megismerés levegőrétegei elfednek. Ezek a versek áthullatnak bennünket a megismerésen. A *Mi lenne az* című versben például ez áll: „...Értelmetlen szavakat kiabálni / a sziklaszirtról a túlparti / hegyeknek, olyan szavakat, / melyeknek csak ezen a helyen, / erről a helyről kiabálva / van értelmük, két ember / az esőfelhők közt, a fölējük / boruló otthontalanságban, / tétjüket vesztett mozdulatokkal, / csinálhatnánk az ellenkezőjét / is, de mégis mi lenne az.”

Ha abból indulunk ki, hogy alapvetően kétféle vers-akarás lehetséges: a klasszikus és a romantikus, akkor megállapíthatjuk, hogy Györfly versakarása alapjaiban romantikus. A romantika előtti korok költői abban a parmenidészi állapotban érezték otthon magukat,

amelyben létezés és gondolkodás azonos. Ez még akkor is így van, ha az erre felelő héraikleitoszi elv, miszerint háború (vita) mindenképpen atyja, a kezdetektől fogva jelen van az európai gondolkodástörténetben. Hiszen a dolgok örök változásának tana már Héraikleitosz felfogásában is – amennyire ez töredékeiből megállapítható – ugyanabba a logosz-tanba illeszkedik. Ez a logosz-tan pedig a dolgok rendjének, a dolgok elgondolásának és a dolgokról való beszédnek a mindig is előfeltételezett egységén nyugszik. Mindez végső soron az én belső nyugalmán (Kanttal szólva: az appercepció eredeti egységén), transzparenciáján alapul.

A romantikában ez a nyugodt léthelyzet felborul. Az én kitörő magja ketrecéből, a sötét végtelenbe húz, és – paradox módon – eksztázisában talál új otthonra. Már csak akkor érzi a létet, ha az nem esik egybe a gondolkodással, és megfordítva. Megszületik az elvágyódás embere. Az ő lelke vágyaira vetül ki, és az elérhetetlenség az útja. Az élet nem más, mint az elértből az elérhetetlen felé való távolodás. A létezésből a gondolkodás felé. Az új ember nem véletlenül kapja Spenglertől a *fausti ember* nevet. Faust ördögi szerződésének lényege, hogy abban a pillanatban, ahogy az útra vetett fausti lélek célhoz ér, halott. A megismerhetetlen, a befoghatatlan lét felé távolodva születnek a versek. Például a *Hideghegy*: „Helyek után sóvárogsz. / Kilépve az ég alá, valamelyest / enyhül a szorongás. // Elnézni, ahogy szétfoszlik a felhő, / ami néhány másodperce még eltakarta / a napot. // Úgy tűnik, nem vagy sehol. / Légy száll a papírra, nagyobb, mint / bármelyik betű.”

Ahogy a fülszöveg-író megjegyzi, ez a kötet sajátos összegzés: az elmúlt tíz évben megjelent versek továbbírt verzióit tartalmazza. A változtatások nem durvák: néhány törölt szó, esetleg mondat, feszesebbre rántott szemantika, gatyába rázott szintaxis. Nem szeretem, amikor költők régebbi verseiket újraírják. Az rendben van, hogy így – mint esetünkben is – ütősebb művek születnek, de a javítgatásnak egyrészt az az ára, hogy a kijavított versek vázlattá, az ekképp kiaknázott korábbi kötetek pedig vázlattömbbé silányodnak, másrészt pedig az olvasóban feltámad a gyanú, hogy a kötetet jobb híján valamivel gyorsan meg kellett tölteni. (Szerencsés vagyok: a szerzőt évek óta ismerem, ezért a mondanivaló hiányának, azaz a gondolatlanságnak gyanúja engem elkerült. De a kötetet nyilván többen fogják olvasni olyanok, akik nem Győrffy Ákos barátai.)

Mindent összevetve a könyvhét verstermése legizgalmasabb kötetének érzem a *Nem mozdult*. A nyeglén prózai, hétköznapi ügyekkel bibelődő, magukat posztmodernnek érző költők között van valaki, aki még tudja, hogy a földön bukdácsolva időnként föl kell nézni az

égre, különben pofára esünk. És miközben a sáros görgyök közt gyötrődik, *együttal* föntről, eksztázisban látja magát. „Az első pillanat már az elmúlás első pillanata. / Megállok, hátranézek. A kanyar, ahol néhány / perce jártam. A kanyar egy szelete a fák között. / Megpróbálom elképzelni magam a kanyarban. / Innen nézni, ahogy ott megyek. Utoljára érinteni / meg mindent. Soha többé nem érint ugyanígy az / a fény a fákon. A gyertyának csillogó ezüstjén. / Egy gyertyán törzsére gondolni. Egy rajzolatra. / Egy arc próbál kiszabadulni onnan. Egy kéregarc. / Se itt, se ott. Vagy itt is és ott is. Az arc befelé és / kifelé néz. Bezárva és kizárva. Az ajtóban állok, / ebben a sosemvolt életben. Bezárva és kizárva. / Innen nézem, ahogy ott megyek.”

Hogy is mondta Füst Milán? Vers az, ami egy egyszerű képből indul, aztán emelkedni kezd, egyre magasabbra, egészen a fészkes fenébe. Győrffy verseiben adott egy táj vagy történet. A megfigyelés éles, a leírás pontos. Mikrofotók egy horgonylánchoz csapódó uszadékfárról, a vizes páfránylevelekről. Aztán a kép elindul, figyelmünkben érzelmi csatornát keres. Amikor megtalálja, gyönyörűen elvesztünk. Elért bennünket a fájdalom, a semmi felé fordulunk, és belenézünk szédítő kútmedyébe: „Úgy érzed, mindig épp máshol történik valami. / Hogy a jelenléted tesz valótlaná minden helyszínt. / Hogy épp rajtad átszűrődve válik semmivé az, / ami van. Hogy kamera vagy, amibe nem fűztek / filmet, csak forog, forog, berreg üresen”. Ezek a versek arrafelé tapogatóznak bennünk, amerre élünk. Olyan vidékeket barargonak be, ahol egy pillanat éveket renget meg. Megértetik velünk, hogy csak a pillanat érti a végtelent. Követve útjuk olyan belső tájakat sejtethetünk meg, amelyek levegőperspektíváját egyébként rendre elfújja belőlünk sarkvidéki légtömegek.

Végh Attila

Előzetes a PoLíSz szeptemberi számából

Papp Vilmos dr. Soos Gézára emlékezik • Bartus-Dobosi László tanulmánya báró Eötvös József és a sajtó viszonyáról • Juhász Ákos László drámája Wass Albert A funtineli boszorkány című regényéből • Boda László, Debreczeni György, Fábán Emese, Kaiser László, Szabó Imre, Turcsány Péter, Urbán Gyula, Ványai Fehér József, valamint Sigri Mitra Gaini versei • Bene Zoltán, Lukács János, Nyíri Péter novellái • Jean Baudrillard értekezése a fényképezésről • Madarász Imre az Eötvös-kollégiumról • Czegő Zoltán, Németh Henrik könyvkritikái • Kabdebó Lóránt Turcsány Péter verseskötetéről • Balázs Sándor Muzsnay Ákos grafikusművészről

A „prózaista” R. Radnóti Miklós: Összegyűjtött prózai írásai. Szerk. Ferencz Győző, Osiris Kiadó, Bp., 2007.

Prózának magyarhonban alighanem máig csak az számát, amit nem versben írtak, és Domokos Mátyás rábólinthatott a kiadására... Némiképp az elhíresült ottliki meghatározás nyomdokain haladva („Próza az, amit ki nyomtatnak...”) merül fel bennünk játékosan ezzel az elképzelhető leglényegesebb részeitől, a szerző alapvető, kikerülhetetlenül nagyszerű darabjaitól bármily edicionális indoklással bár, de mégiscsak megfosztott prózagyűjteménnyel kapcsolatban a precíz definiálás hamvabaholt vágya. Lévéen ha keresztel neve mellett is sorozatszerkesztőként „örködik” ott a XX. század második felének Gyulai Pálja az *Osiris Klasszikusok* eme kötetének címlapján, akkor ez nyilván azt hivatott jelezni: még ő határozta meg, hogy a klasszikus költő valamennyi prózaszövegét két könyvnyi összesség formájában egybefogó Radnóti Miklós Prózai Művei második kötetét képezve mesterséges együttesként jelenjenek meg a közelmúltban – némileg vegyes és egyes darabjaiban nagyon ingadozó színvonalú szöveg-individuumok műfajiságát egybenyelve – annak elbeszélései, újságcikkei, bírálatai, tanulmányai és rádió-előadásai, miközben az *Ikrek hava* és a *Napló* 2003-ban együttesen alkotta már a vállalkozás első összeállítását.

Tehát akkor Radnóti Miklós esetében ez a próza, vagy sokkal inkább: így, ilyen tálalásban a próza? Igen, ekként döntött korábban Domokos Mátyás... S még örüljön az a fránya próza, hogy próza lehet egyáltalán... Költő prózája?! Ha klasszikus is, tényleg, az a költő, azért inkább csak amolyan megszemélyesült versírógép ökelme, hát vigyázzon, hová, mely területre merészkedik! Jó annak az *Ikrek havának* és *Naplónak*, persze, a többi nélkül is, ám korántsem olyan jó a többinek az előbbi kettő emelő kontextusát nélkülözve. Aki nem olyan szemfüles, mint mi, hogy a kiadói nagysorozat és a könyvcím között észleli a két kötetnyi egységet nyújtó cseles kis mikrosorozat létét, az azt is gondolhatja, hogy ez itt előtte: Radnóti Miklós prózája mint olyan. Mi mást szoktak ugyanis egybegyűjteni adott alkotó adott műfajú írásai-ból, ha nem minden összeszedhető, az aktuálisan fellelhető valamennyit? Ezzel egy kicsit azt is akarjuk mondani, hogy elképzelésünk szerint sorszám is szerepelhetne a (védő)borítón (úgy a 2007-es, mint ahogyan már a 2003-as kötetén is), mert manapság, a Gutenberg-galaxis végén még az is megeshet, hogy valaki nem olvassa el a szerkesztő vonatkozó megjegyzését, és valóban az ebben

az aktuális kiadványban, az Összegyűjtött Prózai Írásokban található anyagot gondolja Radnóti teljes prózai ouvre-jének, s nem szerez(het)ve tudomást a születési viszonylatokat tárgyaló elbeszélésekről valamint a diárium lapjairól, egészében ha nem is lesújtó, de nem is éppen elragadtatott véleményt alakít ki magában bizonyos „R.”-ről, „prózaistáról”, valahonnét „a Nyugat folyóirat tájékán futottak még” kategóriájából... Az „újszülött” felső-elemistának ugyanis minden vicc új lehet.

Gondolunk különben most elsősorban az ún. „elbeszélésekre”, amelyek egészen másként festenek, ha a fentebb már említett nagyobb (szabású) darabok közelében tartózkodhatnának fizikailag, az olvasás optikájának nyomtatási kottájaként. Amelyek társaságába valók, és amelyekkel együtt látva, nézegetve őket még mindig igen elviselhető prózaírási átlagszínvonal kialakulásához, meglá(tta)tásához járulnának hozzá – ezek az önmagukban a húszas–harmincas évek magyar epikájának térképét biztosan nem átrajzolják, kezdetlegesebb novelettek. Nem beszélve olyan apróságokról, mint a velük kapcsolatos életműbeli alakulásgörbe pontosabb megrajzolásának lehetővé tétele. (A „recenzens R.”-ről, az apró bírálatok szerzőjéről nem szólnak most külön, hátha még egy Radnóti Miklós sem volna megmenthető a gyanútól: ilyen munkákat is készítve elsősorban kritikus volt...)

Bizonyára megfontolt, bölcs döntés érvényessége húzódik meg mindazonáltal az Összegyűjtött Prózai Művek és annak keretei között az Összegyűjtött Prózai Írások szövegelosztási kialakítása mögött, legfeljebb az a kár, hogy pontos okáról mi, „egyszerű olvasók”, a valakik által éppen olyanra, amilyenre szerkesztett könyveket jógyerekként megvásároló alanyok, nem értesülünk. Legalábbis a 2007-es gyűjtemény utószava nem foglalkozik ezzel a kérdéssel, mindössze az itt közölt dolgoknak a főbb prózaalkotásoktól való kiadástechnikai elválasztására utal (a valóban megjelentetett szövegekre vonatkozó momentumok odatételén túl). Magunk a teljes számításba jövő, amúgy igen tág kritériumrendszer alapján szerveződő textuális anyag mennyiségiszétosztási, könyvterjedelmi, könyvkötészeti ökonómájának lehetséges szempontja mellett bizonyos, immár évtizedes léptékű kiadási tradícióra gondolnánk (amely gyakran együtt jelentette meg a kiemelt két művet, míg a többi Radnóti-prózát gyakran mellőzte), vagy esetleg arra, hogy a 2005-ben Radnóti Miklós életéről és munkásságáról majd monumentális terjedelmű, a kutatást nyilvánvalóan újraalapozni szándékozó monográfiát közreadó Ferencz Győző 2003-ban csak az önéletrajzi prózájának és a mindennapi feljegyzéseknek a recepcióban nagyon világosan feldolgozott és megközelített korpuszai vonatkozásában tartott talán ott a kiadástörté-

net dokumentumainak kritikai jellegű vizsgálatával, hogy szinte ilyen igényű edícióra mert velük kapcsolatban vállalkozni, míg a többi, kisebb-nagyobb opus viszonylatában még előtte állhatott akkor ez a munka. Megannyi kérdés valójában ez a három feltételezésünk, amelynek a háttérinformációt adó megválaszolása igen érdekes tanulságokkal járhatna, de amely háttérinformációt nem köti az utószóíró az „egyszerű olvasó” orrára, ehelyett a domokosi belterj esszéista-szerkesztői homályát választja.

Ez a „homály” mármint esetlegességet és átgondolatlanságot is takarhat; s nem is annyira csak úgy például, hogy a kötet „önkéntelenül” kínálkozó, nagyon is tradicionális, automatikus ciklusbeosztásán kívül semmi nem indokolja meg számunkra (a korszerű új szövegkritikai munka említett, esetleges késedelmét most nem számítva) – főként nem tehát a lakonikus és szinte csak a kiadástörténet adattényeire korlátozódó Utószó –, miért a Prózai Művek mostani, második kötetébe kerültek az apróbb elbeszélések? Hanem inkább, mondjuk, a kötet Függelékében közölt *Mese a világ pusztulásáról* kapcsán is kérdés merülhet fel az olvasóban. Hiszen ez bármennyire is a „zsengék” kategóriájába tartozhat esetleg, azért a német nyelven fennmaradt vagy ma talán csak így (illetve Réz Pál fordításában) elérhető Schmetterling társaságában még bőven kerülhetett volna akár az *Elbeszélések* című itteni kötetciklusba, akár – netán ezzel az egész ciklussal együtt – egy (éppenséggel az *Ikrek havával* és a *Naplóval* is közösen alkotott) szépprózai kötetfelébe a Prózai Műveknek. Persze a Schmetterling „eredeti, magyar nyelvű szövege elveszett vagy lappang”, így idegen átültető beavatkozására szorult magyar nyelvű élvezhetőségének biztosítása érdekében, ami pedig szükségszerűen eredményezte két különböző szöveggént, egymás mellett való lehozását ugyanennek az elbeszélésnek. Amellyel kapcsolatban ugyan a pusztulásmeséhez hasonlóan szintén felmerül a „zsengesség” besoroláslehetősége – amely tény a felismerhető szerkesztési elvek értelmében törvényszerűen számúzi az efféle anyagot a törzsrészből a Függelék keretei közé –, ugyanakkor még bizonyos fokú feltételezett (ám korántsem bizonyított) éretlensége ellenére is bőven helye lehetne ennek az elbeszélésnek is a többi között elől, a nyitó ciklusban, hiszen a hasonló feliratú fejezetben kronológiai (keletkezési sorrendben) szereplő narratív karakterű írások első közölt darabja 1926 végéről va-

ló, szemben azzal a ténnyel, hogy a most említett állítólagos „zsenge” legkorábban 1928 körül keletkezett, amikor Radnóti gyakorlott, bejáratott novellaszerzőként tevékenykedett már. Továbbá ma pusztán német nyelven fellelhető alapszövege miatt hátrányosan megkülönböztetni, vagyis inkább az 1990-es években keletkezett magyar, fordítási szupratextusa felől visszamenőlegesen leértékelni egy Radnóti-írás német variánsát (vagy korabeli német fordítását), legalábbis textuális igazságtalanság. Érthető gesztus azonban, amennyiben Ferencz Győző egyik fő célja az volt munkája során, hogy „jelen kiadásban a Réz Pál által gondozott Radnóti Miklós művei című kötet 1982-es”, tehát eddigi legutolsó „kiadását vegye alapul”, illetve hogy „kisebb változtatásokkal megtarthassa a Réz Pál által kialakított ciklusbeosztást”.

Kétségtelen: Réz Pált negyed század elmúltával is szinte vakon követni még mindig nem tartozik a legigénytelenebb döntések közé, ugyanakkor kreatívan, önállósodó tendenciával követni őt minden bizonnyal még igényesebb döntés lett volna. Különösen akkor, ha az ember a kutatást újraindítóan alapvető (?) monográfia szerzője a vizsgált életműről. Ilyenkor ugyanis elgondolkozhat valaki például arról, hogy – még mindig a Függelék anyagánál és az idegennyelvűség viszonylatánál maradván – ha már a Schmetterling közlésre került, miért is hiányzik mellőle az *Egzotizmus a háború utáni francia költészetben* címmel szerepeltetett magyar nyelvű francia szakdolgozat-vázlat végleges, tényleg francia nyelvű változatának szövege, amely maga is fennmaradt, és amely nyilvánvalóan ugyancsak Radnóti-szöveg alapvetően, még akkor is, ha elkészítéséhez a költő „külső segítséget vett igénybe”? Vagy éppenséggel azon, hogy az e prózán belüli döntő törésvonal nem feltétlenül a fikcionalitás/értekező jelleg viszonylatában található, hanem – mivel a *Napló* is tartalmaz esztétikai értékeléseket, munkamenet-leképezéseket a napi történések plasztikus rögzítése mellett s maga az *Ikrek hava* című elbeszélés is „valós” (önéletrajzi) ihletésű, továbbá mivel a témájuk szerint tanulmányoszerű vállalatot jelentő rádió-előadások szépprózaian portré-elevenségű esszéizmust mutatnak fel – sokkal inkább a stílusbeli eltérések bázisán kellene osztályozni, ciklikus alakzatokba (át)rendezni ennek a prózának a különböző darabjait.

Zsávolya Zoltán

A Magyar Napló szeptemberi számának bemutatóját 2007. szeptember 12-én, szerdán 18 órakor tartjuk a Téma Kávézóban. (1126 Budapest, Márvány utca 48.)

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötetei: *Arany öntudat (József Attila-tanulmányok, 2005)*, „*Egy szerveződély margójára*” (2005).

Apostagi Zoltán (1956, Gyűrő) teológiát hallgatott Budapesten, Révkomáromban és Sárospatakon. A Tűzoltóságtól ment nyugdíjba, Gyűrőn él. Rendszeresen publikál irodalmi lapokban. Első verseskötete: *Cetlik* (2002).

Bajtai András (1983, Szeged) költő. Az ELTE BTK magyar-összehasonlító irodalomtudomány szakos hallgatója. 2003-tól a Dokk, 2007-től a Kistangó szerkesztője. Első verseskötete: *Az átlátszó város* (2006).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író, publicista. Jelenleg a Magyar Nemzet munkatársa. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (2007).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd): költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneköznevelési Szakköznevelési Iskola igazgatója. 1989 óta a *Forrás* szerkesztője. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötetete: *Másolhatatlan* (versek, 2005).

Fátyol Zoltán (1954, Eger) költő, képzőművész, matematika-rajz tanár, etnográfus. Jelenleg a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola művész-tanára. Versei 2004-től jelennek meg folyóiratokban. Könyvei: *Két kép az álmom* (versek, 2000), *Rajzok, kollázsok, asszablage-ok* (képzőművészeti katalógus, 2002).

Kalász Márton (1934, Somberek) költő, író, műfordító. 1991-től 1995-ig a Stuttgarter Magyar Kulturális Tájékoztatói Központ igazgatója. 2002-től a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1971, 1987), Prima- és Stephanus-díjas. Legutóbbi kötetetei: *Téli bárány* (regény, 2. kiadás, 2006), *Kezdő haláltánc* (versek, 2006).

Kiss Judit Ágnes (1973, Budapest) költő. Az ELTE BTK magyar szakán végzett 1997-ben, majd a Színház-és Filmművészeti Egyetem drámatanári szakán 2003-ban. Jelenleg a Pécsi Zeneművészeti Főiskola végzős hallgatója oboa szakon. Verseskötete: *Irgalmasvérvő* (2006).

Kondor László (1953, Budapest) az ELTE földrajz-angol szakán végzett 1978-ban, majd földrajzból doktorált. 1991 óta Ausztriában él, ahol megújuló energiaforrások fejlesztésében vesz részt.

A miskolci Irodalmi Rádió állandó szerzője. Legutóbbi kötetete: *Műanyag tonhalak* (kísérleti álmogyútemény, 2003).

Kondor Péter (1978, Szombathely) költő. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakos hallgatója. Az Egyedül Alkotócsoport tagjaként indult. 2000 óta publikál irodalmi folyóiratokban. Verseskötete: *Az írás harmadik aránya* (2004).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, pedagógus, szerkesztő. 1996-tól a Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Legutóbbi kötetete: *Történetek a Pirosviből* (mesék, 2004).

Nagy Gábor (1972, Körömend) költő, irodalomtörténész, jelenleg a szombathelyi egyetemen tanít. Magyar és összehasonlító irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot 2000-ben. Idén augusztusban elnyerte a Tokaji Írótabor díját. Legutóbbi kötetete: *Átok, balzsam* (versek, 2003).

Pocsuvalszki Alíz (1980, Cegléd) költő. A szegedi József Attila Tudományegyetemen szerzett diplomát. Jelenleg Cegléden tanít magyar nyelvet és irodalmat.

Restár Sándor (1952, Budapest) költő, író. 1971 és 1990 között volt népművelő, víz-gázszelvény, könyvtáros, hegesztő, karbantartó, járdaszerelő, éjjeliőr. 1990-től szellemi szabadfoglalkozású. Legutóbbi kötetete: *Az utolsó villamoskalauz* (gyerekversek, 2004).

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, művészkritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Legutóbbi kötetetei: *Erdélyi ősz* (tanulmányok, esszék, 2006), *Kikötő. Ezredvégi napló irodalomról, képzőművészetről, színházról, operáról.* (2006).

Szálinger Balázs (1978, Keszthely) költő. 2002-ben elnyerte az erdélyi Irodalmi Jelen-díjat. Legutóbbi kötetete: *A sík* (versek, 2005).

Sztanó László (1966, Budapest) költő. A Debreceni Egyetem Olasz Tanszékén tanít nyelvészetet. Verset, drámát, novellát, esszét, tanulmányt ír, fordít.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. 2004-ben a Debreceni Egyetem filozófia szakán szerzett diplomát. Jelenleg Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legutóbbi kötetetei: *Elszakadás* (versek, 2006), *Li mester könyve* (2006), *A kígyó bőre – nyolc dialógus a létről, beszélgetések Vasadi Péterrel* (2006).

Völgyesi Orsolya (1968, Budapest) 1993-ban végzett az ELTE BTK magyar-történelem szakán. Jelenleg az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, XIX. századi magyar eszme- és politikatörténettel foglalkozik. Az ő gondozásában jelent meg Kölcsey Ferenc Országgyűlési Naplójának kritikai kiadása (2000). Legutóbbi könyve: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor ele-*

jén. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832. (Gyula, 2002).

Weiner Sennyey Tibor (1981, Eger) költő. Jelenleg a Déltenger alapító főszerkesztője. Első, *A természettel való kapcsolat újragondolása* című kötet 2005-ben Gérecz Attila-díjat kapott. Második, *Versék a kisházból* című kötet az idén látott napvilágot az Irodalmi Jelen gondozásában.

Zsávolya Zoltán (1968, Csorna), költő, író, irodalmár. Budapesten él, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója. Legutóbb megjelent könyvei: *Jimmy visszatér* (regény, 2003); *Gabriele von Baumberg* (monográfia, 2004); *A fanyalgás művészete* (kritikák, esszék, 2005); *Poliptichon. Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* (2006).

A Barankovics István Alapítvány irodalmi ösztöndíja

A Barankovics István Alapítvány pályázatot hirdet irodalmi ösztöndíjra olyan fiatal írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy szociográfiai munkájukhoz kérnek támogatást 2008-ra. (Az ösztöndíj egy naptári évre szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy tehetséges fiataloknak segítséget nyújtson készülő vagy tervezett könyvük (verseskötet, novelláskötet, regény vagy szociográfiai munka) kidolgozásához, befejezéséhez.

Az ösztöndíj odaítéléséről a Barankovics István Alapítvány által felkért szakmai kuratórium dönt. Ösztöndíjban évente egy fő részesülhet.

Az ösztöndíj összege havi (nettó) 100.000 Ft.

Az ösztöndíjas az ösztöndíj lejártakor a tervezett könyv kéziratát nyomdakész állapotban az Alapítvány rendelkezésére bocsátja. Az Alapítvány igényt tart a kiadási jog elővásárlási jogára. Vállalja – külön szerződés alapján – a könyv megjelentetését.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot
2. szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni a korábban elnyert ösztöndíjakat, illetve a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más támogatást)
3. publikációs jegyzéket, a legfontosabb három folyóiratközlés fénymásolatát
4. munkatervet (a tervezett könyv vázlatát 1500–2000 betűhelynyi terjedelemben)
5. nem kötelező, de hasznos a szakmai ajánlás

A pályázatokat a Barankovics István Alapítvány irodájában
(1091 Bp., Kálvin tér 8. II.em. 13.)

kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

Beadási határidő: 2007. november 1.

A pályázati kiírás és adatlap letölthető az Alapítvány honlapjáról: **www.barankovics.hu**

Az elbírálás határideje: a fenti határnaptól számított 30 munkanap.

Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatérhető, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget.

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyváruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja.

www.magyarnaplo.hu • info@magyarnaplo.hu

